

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ПРАВА І
ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ВІНТОНЯК Н. Д.

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ
КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ
ПОДРУЖЖЯ**

Монографія

Київ, 2021

Рецензенти:

Харитонова Олена Іванівна – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»;

Сабодаш Роман Богданович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

За загальною редакцією

доктора юридичних наук, професора, Заслуженого юриста України,
директора Навчально-наукового юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Васильєвої Валентини Антонівни

Рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (протокол № 9 від 29 вересня 2021 року).

В50 Вінтоняк Н. Д.

Правовий режим корпоративних прав подружжя: монографія. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 187 с.

Монографія присвячена дослідженню актуальних теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із внесенням об'єктів права спільної сумісної власності подружжя до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу. Автором здійснено характеристику спільної сумісної власності подружжя та корпоративних прав, набутих одним із подружжя, розкрито поняття та сутність правового режиму корпоративних прав подружжя, досліджено відчуження корпоративних прав одним із подружжя за договором та поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, переданого до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, учасників юридичних осіб корпоративного типу, практикуючих юристів, а також тих, кого цікавлять проблеми правового режиму корпоративних прав подружжя.

УДК 347.191.11:347.626

ISBN 978-617-7087-99-0

© Вінтоняк Н. Д., 2021

© Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. СПІЛЬНА СУМІСНА ВЛАСНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ ТА КОРПОРАТИВНІ ПРАВА	7
1.1. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН ТА МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ	7
1.2. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ	33
1.3. СПІЛЬНА СУМІСНА ВЛАСНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ ТА КОРПОРАТИВНІ ПРАВА	54
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ, НАБУТИХ ОДНИМ ІЗ ПОДРУЖЖЯ.....	81
2.1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ, НАБУТИХ ОДНИМ ІЗ ПОДРУЖЖЯ	81
2.2. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ АКЦІЙ, НАБУТИХ ОДНИМ З ПОДРУЖЖЯ.....	99
РОЗДІЛ 3. ВІДЧУЖЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ТА ПОДІЛ МАЙНА, ЩО Є ОБ'ЄКТОМ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ.....	116
3.1. ВІДЧУЖЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ОДНИМ ІЗ ПОДРУЖЖЯ ЗА ДОГОВОРОМ.....	116
3.2. ПОДІЛ МАЙНА, ЩО Є ОБ'ЄКТОМ ПРАВА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ, ПЕРЕДАНОГО ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ	133
ВИСНОВКИ.....	174
SUMMARY.....	184

ПЕРЕДМОВА

Розвиток цивільного обороту зумовлений створенням юридичних осіб корпоративного типу. Відповідно подружжя все частіше передає об'єкти права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, внаслідок чого один із подружжя набуває права на участь в юридичній особі корпоративного типу та інших прав, які в науковій літературі іменуються як корпоративні.

На сьогодні не сформовано чіткого підходу до правового режиму корпоративних прав подружжя. Ця проблема має не тільки теоретичне значення, а й практичне, адже судова практика переповнена спорами щодо поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, переданого до статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю, приватного підприємства та інших юридичних осіб корпоративного типу. Тому в сучасних умовах розвиток сімейного й корпоративного законодавства можливий лише на основі вироблення загального підходу до правового режиму корпоративних прав подружжя, який буде однотипним для всіх організаційно-правових форм юридичних осіб корпоративного типу та забезпечить належне правове регулювання майнових відносин подружжя під час поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності.

Науково-теоретичною основою запропонованого в роботі дослідження стали праці провідних науковців: Т. О. Ариванюк, І. Я. Бабецької, В. І. Бобрика, Т. В. Боднар, В. І. Борисової, Н. С. Бутрин-Боки, В. А. Васильєвої, В. С. Гопанчука, Н. С. Глузь, А. Б. Гриняка, О. В. Дзери, М. М. Дякович, І. В. Жилінкової, Ю. М. Жорнокуя, А. В. Зеліско, О. І. Зозуляк, Р. А. Майданика, І. Р. Калаура, О. Р. Кібенко, В. О. Кожевникової, С. С. Кравченка, В. М. Кравчука, Н. С. Кузнєцової, І. М. Кучеренко, В. В. Луця, О. С. Олійник, О. С. Простибо-

женко, З. В. Ромовської, І. Б. Саракун, О. І. Сафончик, Л. В. Сіщук, А. В. Смітюха, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. І. Труби, Є. О. Харитонova, Н. Ю. Христенко, В. І. Цікала, Ю. С. Червоного та інших.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти правового режиму корпоративних прав подружжя в Україні, що знаходять своє відображення в доктрині, законодавстві та судовій (правозастосовній) практиці. Особлива увага приділяється теоретичним і практичним проблемам, пов'язаним із внесенням об'єктів права спільної сумісної власності подружжя до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу. За результатами дослідження до регулювання корпоративних прав подружжя запропоновано застосовувати спеціальний правовий режим, сутність якого полягає в трансформації права власності. Для того з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу, право власності (речове право) на майно, що передається до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, трансформується в суб'єктивне корпоративне право. Для того з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу, таке право трансформується в право вимоги.

В основу цієї монографії автором покладена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії), що була захищена на засіданні спеціалізованої вченої ради у Навчально-науковому юридичному інституті Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Завершуючи вступне слово, підкреслюю, що поява цієї монографії була б неможлива без людей, які підтримували і допомагали автору. Щиро завдячую видатним ученим, зокрема, науковому керівнику – доктору юридичних наук, професору, Заслуженому юристу України *Васильєвій Валентині Антонівні*, праці якої мають вирішальне значення для сформованих у монографії висновків; рецензентам – доктору юридичних наук,

професору, члену-кореспонденту НАПрН України *Харитоновій Олені Іванівні* та кандидату юридичних наук, доценту *Сабодашу Роману Богдановичу*. Слова глибокої вдячності за підтримку в науковому пошуці висловлюю кандидату юридичних наук, доценту *Сіщук Ліліані Василівні* та кандидату юридичних наук, доценту *Логвіновій Марії Володимирівні*, а також за сприяння у виданні – колективу *Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України та Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*. І, безумовно, найтепліші слова подяки своїй сім'ї.

РОЗДІЛ 1. СПІЛЬНА СУМІСНА ВЛАСНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ ТА КОРПОРАТИВНІ ПРАВА

1.1. Правова характеристика корпоративних відносин та майнових відносин подружжя

Дослідженню питань корпоративних правовідносин у науковій та правовій доктрині приділяється значна увага та присвячені праці таких вчених-цивілістів як І. Я. Бабецька, В. А. Васильєва, Н. С. Глузь, О. І. Зозуляк, А. В. Зеліско, В. В. Луць, В. М. Кравчук, Н. С. Кузнецова, І. Б. Саракун, Л. В. Сіщук, І. В. Спасибо-Фатєєва та інших. Однак деякі аспекти таких правовідносин не з'ясовані до кінця та потребують більш детального вивчення.

Зокрема інтерес становлять корпоративні правовідносини у тісному взаємозв'язку з сімейними правовідносинами. У процесі законодавчого регулювання корпоративних відносин потрібно враховувати сімейний стан учасників юридичних осіб корпоративного типу. Це, в першу чергу, пов'язано з тим, що більша частина фізичних осіб, які є учасниками юридичних осіб корпоративного типу, в силу їх природи створюють сім'ї і перебувають одночасно у правовідносинах з різними особами (як з фізичними, так і юридичними). Складнощі регулювання таких відносин обумовлені тим, що вони регулюються на межі різних правових норм. З однієї сторони, подружжя набуває тих прав та обов'язків, що виникають у осіб, які перебувають у шлюбі, а, з іншої — вони є самостійними суб'єктами, які можуть бути учасниками інших правовідносин.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених правовому регулюванню корпоративних відносин та майнових відносин подружжя, немає єдиного підходу щодо регулювання відносин, що виникають між подружжям у зв'язку з внесенням об'єктів права спільної сумісної власності як вкладу до

статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу. З розвитком економічних та ринкових процесів ці відносини набувають все більшої актуальності, адже дуже багато осіб, які перебувають у шлюбі, стають учасниками юридичних осіб корпоративного типу. Правове регулювання майнових відносин подружжя поряд з корпоративними має важливе значення, оскільки належне їх визначення забезпечить інтереси кожного з подружжя та юридичної особи корпоративного типу. Тому проблема правового регулювання відносин подружжя, що виникають між ними з приводу внесення майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, потребує сучасного аналізу, оскільки в умовах економічних змін відносини, що складаються між подружжям, набувають нового значення.

До появи корпоративних відносин призвело ускладнення майнових відносин на сучасному етапі економічного обороту і на сьогодні корпоративні правовідносини визнані в Україні як вид суспільних відносин, які за своїм предметом є відносинами з управління компаніями (капіталами). Саме вони претендують на те, щоб у самому загальному вигляді їх вважати корпоративними¹.

У правовій доктрині щодо визначення корпоративних правовідносин існують різні думки. Н. С. Кузнецова виділяє два підходи: широкий та вузький. У широкому розумінні під корпоративними відносинами вчена розглядає всі правовідносини, де одним із учасників виступає корпорація як організаційно-правова форма юридичної особи, що здійснює підприємницьку діяльність. У вузькому розумінні — це зобов'язальні відносини між корпорацією (її органами) та

¹ Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / В. А. Васильєва та ін.; Нац. акад. правових наук України, Науково-дослід. ін-т приват. права і підприємн-ва ім. акад. Ф. Г. Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. права; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника», Навчально-наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2017. С. 43.

учасниками з приводу управління, ведення справ, надання інформації тощо².

В. М. Кравчук, визначаючи корпоративні відносини, поділяє їх на загальні та спеціальні. Загальні правовідносини виникають між учасником і товариством щодо участі в товаристві. Спеціальні корпоративні правовідносини виникають між учасником і товариством, між учасниками, а також третіми особами щодо реалізації окремих прав, пов'язаних з участю в товаристві³.

В. В. Луць визначає корпоративні відносини як вид цивільного правовідношення, в основі якого лежить участь суб'єктів в організаційно-правових утвореннях, що мають ознаки юридичних осіб, суттю яких є корпоративні права та які виникають на підставі певних юридичних фактів, зокрема: участі в установчому договорі, вступі в кооператив, придбанні права власності на частку, акції тощо⁴. І. В. Спасибо-Фатєєва висловлює думку, що корпоративні правовідносини є одним із видів цивільних правовідносин, тому їм притаманні всі ознаки цивільних правовідносин, а саме: дозволена спрямованість, захист суб'єктивних прав та майновий, компенсаційний характер відповідальності⁵.

Враховуючи те, що корпоративним правовідносинам властиві рівність, автономія волі і майнова самостійність їх учасників, у зв'язку з чим за ними необхідно визнати цивільно-

² Кузнєцова Н. С. Поняття, ознаки і класифікація корпоративних спорів. *Правовий тиждень*. 2007. URL: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120329>.

³ Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. Львів: Край, 2009. С. 21.

⁴ В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва *Корпоративне право України: підручник / за заг. ред. В. В. Луця*. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 13.

⁵ Спасибо-Фатєєва І.В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2000. С. 8.

правову природу. Вони є самостійною групою цивільних правовідносин. Такий висновок випливає з юридичної природи, спрямованості, особливостей об'єкта і змісту корпоративних правовідносин, а також ряду інших їхніх характеристик⁶. Вони є майновими відносинами, відносяться до цивільно-правових відносин та засновані на рівності їх учасників. Крім того, корпоративні правовідносини будуються не за моделлю зобов'язання кредитор-боржник, а за моделлю, заснованої на членстві (участі) в корпоративній організації⁷.

Про цивільно-правову природу корпоративних відносин зазначають такі вчені, як В. А. Васильєва, Н. С. Глузь, В. В. Луць, І. Б. Саракун, І. В. Спасибо-Фатєєва та ряд інших вчених.

Зокрема, Н. С. Глузь відзначає, що корпоративні відносини — це відносини, які виникають між акціонером, учасником і самою корпорацією, а також між самими учасниками та акціонерами щодо реалізації їх права власності на акцію чи права власності на частку у статутному фонді⁸. І. Я. Бабецька корпоративні правовідносини визначає як суспільні відносини, врегульовані нормами права та установчими документами, що виникають між засновником (учасником) юридичної особи і самою юридичною особою в результаті реалізації ними засновницьких прав, а також

⁶ Кулик А. А. Корпоративные права в системе гражданских прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Московская государственная юридическая академия. Москва. 2009. С. 9-10.

⁷ Данельян А. А. Корпорация и корпоративные конфликты: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Российский государственный институт интеллектуальной собственности. Москва. 2006. С. 9.

⁸ Глузь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ. 2000. С. 14.

відносини між учасниками, які складаються щодо набуття, здійснення та припинення корпоративних прав⁹.

Дослідження юридичної природи корпоративних відносин необхідно здійснювати з врахуванням теоретичного розгляду таких правових категорій як «корпорація» та «корпоративні права».

У ЦК України відсутнє законодавче визначення поняття «корпорація», а згідно ст. 120 ГК України¹⁰ корпорація є договірним об'єднанням, що створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації. З даного визначення випливає, що корпораціями можуть бути лише підприємства. До того ж, згідно ч. 4 ст. 118 ГК України корпорація є юридичною особою, яка в силу норм ч. 1. ст. 118 ГК України може бути створена виключно двома або більше підприємствами. Однак така позиція законодавця є не досить вірною. Крім того, законодавець залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні, згідно з ч. 3 ст. 63 ГК України виділяє унітарні та корпоративні підприємства. Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також

⁹ Бабецька І. Я. Корпоративні правовідносини та корпоративні права: до проблеми визначення поняття. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 8. С. 154.

¹⁰ Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2013 року № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб (ч. 5 ст. 63 ГК України).

Такий підхід законодавця також не містить логіки, адже нормою ст. 113 ГК України закріплено, що приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання — юридичної особи. Зі змісту ст. 63 ГК України випливає, що приватне підприємство належить до корпорацій, або ж є корпоративним тільки тоді, коли засноване на приватній власності двох або більше осіб.

Сьогодні законодавство не дає чіткого розуміння поняття корпорації, зміст якого б не викликав жодних питань. Крім того, у правовій доктрині також спостерігаються різні підходи до визначення змісту поняття «корпорація» та немає єдності в тому, які організаційно-правові форми юридичних осіб слід відносити до корпорацій.

Корпорація як вид юридичної особи є самостійним щодо її учасників (засновників) суб'єктом цивільних правовідносин¹¹. Розглядаючи корпорацію як юридичну особу, насамперед, її наділяють загальними ознаками, які характерні всім юридичним особам, а саме: реєстрація у встановленому законом порядку, організаційна єдність, наявність цивільної правоздатності та дієздатності, майнова відокремленість, самостійна майнова відповідальність за зобов'язаннями, виступ у цивільному обороті та при вирішенні спорі у судах від власного імені¹².

¹¹ Бутрин-Бока Н. С. Юридична особа корпоративного типу (корпорація) — учасник корпоративних правовідносин. *Право і суспільство*. 2015. № 5.2 (3) С. 64.

¹² Сіщук Л. В. Сутність корпорації у корпоративному праві України: теоретичний аспект. *Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць*. / ред. О. Д. Крупчан. Київ. 2017. Вип. 17. С. 45.

О. О. Серова під корпорацією розуміє всі юридичні особи, засновані на засадах членства, що зберігають незалежність статусу від складу учасників¹³. І. В. Спасибо-Фатєєва вважає, що корпорація є класичною формою юридичної особи, що заснована на участі (членстві), яка охоплює крім підприємницьких товариств (господарські товариства та виробничі кооперативи) також непідприємницькі товариства¹⁴. В. І. Борисова під корпорацією розуміє будь-яке колективне утворення, створене на засадах членства (участі) з метою ведення його учасниками спільно певної діяльності¹⁵. На думку Н. В. Козлової, до числа корпорацій відносяться всі юридичні особи, засновані на корпоративних засадах (принципах членства, участі)¹⁶. Д. В. Ломакин впевнений, що до числа корпорацій необхідно віднести будь-які юридичні особи, засновані на засадах участі. Організації, в яких відсутні учасники не можуть називатися корпораціями і в межах таких структур не може виникати ніяких корпоративних правовідносин¹⁷.

У наведених визначеннях основною кваліфікуючою ознакою вчені виділяють право участі. Однак, як зазначає

¹³ Серова О. А. Теоретико-методологические и практические проблемы классификации юридических лиц современного гражданского права России: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Самарская гуманитарная академия. Москва, 2011. С. 43.

¹⁴ Спасибо-Фатєєва І., Кібенко О., Борисова В. Корпоративне управління: монографія / за ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. Х.: Право, 2007. С. 113.

¹⁵ Борисова В. И. Корпорация — организационно-правовая форма корпоративных отношений. *Альманах цивилистики. Сборник статей.* / ред. Р. А. Майданика. К.: Всеукраинская ассоциация издателей «Правова єдність», 2008. Вып. 1. С. 264.

¹⁶ Козлова Н.В. Понятие и сущность юридического лица. *Очерк истории и теории. Учебное пособие* / ред. В. С. Ем. М.: Статут. 2003. С. 215.

¹⁷ Ломакин Д. В. Корпоративные правоотношения: общая теория и практика ее применения в хозяйственных обществах. М.: Статут, 2008. С. 52.

Л. В. Сіщук, цивільне законодавство розмежовує такі види юридичних осіб, як товариства і установи за критерієм права участі. Відповідно зведення за наведеним критерієм такого широко кола юридичних осіб може призвести до того, що юридичні особи, які за специфікою притаманних їм ознак, не є корпоративними організаціями, будуть вважатися корпораціями¹⁸. О. І. Зозуляк зазначає, що критерій поділу юридичних осіб на товариства та установи, пов'язаний із ступенем участі засновників в юридичній особі, дозволяє прослідкувати наскільки учасники юридичної особи залучені до процесу управління нею, беруть участь у формуванні її органів тощо. На думку вченої, цінність такого критерію проявляється, передусім, в тому, що через нього можна відмежовувати юридичні особи корпоративного типу від тих, які до них не належать¹⁹.

Проблема визначення юридичних осіб корпоративного типу, як зазначає В. А. Васильєва, лежить у площині кваліфікаційних критеріїв. Саме вирішення цього завдання дасть можливість здійснити кваліфікацію правовідносин як таких, що є корпоративними та визначити предмет регулювання корпоративного права²⁰. Насамперед, для окреслення юридичних осіб корпоративного типу важливо класифікувати їх за характером прав учасників на майно організації. Слід розмежовувати: організації, щодо майна яких

¹⁸ Сіщук Л. В. Правонаступництво в корпоративних правовідносинах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2014. С. 44.

¹⁹ Зозуляк О. І. Про корпорації в світлі проблем класифікації юридичних осіб. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин*: Всеукраїнська науково-практична конференція (21–22 вересня 2012 р., м. Івано-Франківськ). К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. С. 81.

²⁰ Васильєва В. А., Гербет Анджей, Ковалишин О. Р. Корпоративне право Польщі та України: монографія / за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. С. 217-218.

засновники володіють речовим правом; організації, щодо яких засновники володіють зобов'язальними правами (корпоративними); організації, щодо яких засновники не мають майнових прав, а набувають статусу члена організації²¹.

Таким чином, для визначення кола корпоративних відносин слід детальніше проаналізувати юридичну особу, щодо якої в учасника виникають корпоративні права. І, напевне, буде логічним таку юридичну особу вважати юридичною особою корпоративного типу або корпорацією²².

Н. С. Глузь визначає корпорацію як юридичну особу у формі товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю чи акціонерного товариства, яка створюється і діє на підставі установчого договору і статуту, управління якою здійснюється через складну централізовану систему органів. Вчена зазначає, що учасники такої юридичної особи по відношенню до неї здійснюють інвестиційну діяльність з метою отримання прибутку у вигляді дивідендів і така участь породжує у них сукупність корпоративних прав²³. С. С. Кравченко під корпорацією розуміє тільки підприємницькі товариства, учасники яких мають корпоративні права. Проте не відносить до числа корпорацій повні та командитні товариства²⁴. В. М. Кравчук вважає, що недоцільно сферу регулювання корпоративного права було б звужувати

²¹ Васильєва В. А. Проблеми розвитку корпоративного права. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 137.

²² Васильєва В. А., Гербет Анджей, Ковалишин О. Р. Корпоративне право Польщі та України: монографія / за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. С. 217-218.

²³ Глузь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ. 2000. С. 13.

²⁴ Кравченко С. С. Юридична природа прав учасників господарських товариств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ. 2007. С. 32.

лише певними організаційно-правовими формами юридичних осіб, наприклад, господарськими товариствами або корпораціями. Це може призвести до неврегульованості схожих за своєю суттю відносин щодо інших юридичних осіб²⁵.

Слушною є думка Л. В. Сіщук, яка під корпорацією, як самостійним суб'єктом права, визначає у встановленому законом порядку зареєстровану юридичну особу, яка створюється шляхом об'єднання майна та осіб з метою ведення підприємницької діяльності, учасники якої наділені корпоративними правами. Основною кваліфікуючою ознакою корпорації є наявність корпоративних прав в учасників корпоративних відносин²⁶. Відповідно до юридичних осіб корпоративного типу належать усі організаційно-правові види юридичних осіб, які створені з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками та в результаті створення яких у засновників виникає особливий вид майнових та особистих прав, який прийнято називати корпоративним правом²⁷. Обов'язковою істотною ознакою корпорації (юридичної особи корпоративного типу) слід визнати наявність визначеного об'єкта права корпоративної власності — наявності в учасника корпоративних прав. Саме така ознака дає можливість досягнути мети її створення — право на отримання прибутку учасниками товариств²⁸. Заслуговує на увагу також позиція О. І. Зозуляк, яка зазначає, що однією із ознак, що є спільною

²⁵ Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ: Істина, 2005. С. 151.

²⁶ Сіщук Л. В. Сутність корпорації у корпоративному праві України: теоретичний аспект. *Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць*. / ред. О. Д. Крупчан. Київ. 2017. Вип. 17. С. 47.

²⁷ В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатеєва Корпоративне право України: підручник / за заг. ред. В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 96.

²⁸ Васильєва В. А. Корпорації як суб'єкти корпоративних відносин. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах*: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. Івано-Франківськ. 2010 р. С. 61.

для юридичних осіб корпоративного типу, є наявність загальної правоздатності. Вчена вважає, що це той правовий критерій, за яким визначається однаковий обсяг прав при вступі юридичних осіб корпоративного типу у приватноправові відносини. Насамперед, така ознака надасть можливість зрівняти у цивільних правах та обов'язках усі юридичні особи корпоративного типу, а також допоможе відмежувати із числа корпорацій ті юридичні особи, які не мають усіх ознак останніх і по суті, «випадково» включені до нього²⁹.

А. В. Зеліско визначає корпоративну юридичну особу як таку, що створена шляхом формування складеного капіталу на основі об'єднання майна, учасники якої наділяються правами майнового і немайнового характеру. Поняття «корпоративна юридична особа» є за своєю суттю родовою категорією, оскільки об'єднує сукупність конкретних організаційно-правових форм корпоративних юридичних осіб³⁰.

Не вдаючись до детального переліку та аналізу організаційно-правових форм юридичних осіб корпоративного типу, вважаємо за необхідне підтримати позицію В. А. Васильєвої. Вчена вважає, що до юридичних осіб корпоративного типу необхідно віднести усі організаційно-правові форми юридичних осіб, що створені з метою отримання прибутку і подальшого його розподілу між учасниками та в результаті створення яких у засновників виникає особливий вид майнових та особистих прав, які прийнято називати корпоративним правом. Обов'язковою умовою віднесення

²⁹ Зозуляк О. І. Про цивільну правоздатність корпорацій. *Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-ій річниці створення Лабораторії з вивчення проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України. Івано-Франківськ, 2012. С. 64-67.

³⁰ Зеліско А. В. Ознаки корпоративних юридичних осіб: теоретико-правовий аспект. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей*. Івано-Франківськ. 2010. С. 98-99.

юридичних осіб до корпорацій є наявність корпоративних прав в їх учасників³¹. Сутність суперечки з приводу віднесення юридичних осіб до категорії корпорацій лежить в площині різного розуміння правового зв'язку, який натомість виникає у засновників юридичної особи³². А саме, юридичної особи, в якій правова пов'язаність з учасниками має правову природу корпоративного зв'язку (є суб'єктивним корпоративним правом)³³. Вчена зазначає, що організаційно-правова форма створеної юридичної особи не буде впливати на факт існування корпоративного зв'язку, а тільки визначати зміст корпоративних прав того чи іншого суб'єкта корпоративних відносин³⁴. І, як зазначає А. В. Зеліско, саме майновий правовий зв'язок між юридичною особою та її учасниками (засновниками), який проявляється в наявності в останніх як майнових, так і немайнових прав, свідчить про належність юридичної особи до корпоративної³⁵.

Таким чином, під юридичною особою корпоративного типу (корпорацією) слід розуміти у встановленому законом порядку зареєстровану юридичну особу, що створена шляхом об'єднання майна та осіб з метою отримання прибутку, учасники якої наділені майновими та особистими немайновими

³¹ Васильєва В. А. Корпорації як суб'єкти корпоративних відносин. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах*: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. Івано-Франківськ. 2010 р. С. 61.

³² Там само. С. 57.

³³ Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. *Корпоративні правочини*: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 вересня 2013 року, м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2013. С. 9.

³⁴ Васильєва В. А. Корпоративні правовідносини як вид суспільних відносин. *Методологія приватного права*: Зб. наук. праць (за матеріалами наук.-теорет. конф., м. Київ 30 травня 2003 р.). К.: Юрінком Інтер, 2003. С. 286.

³⁵ Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. С. 114.

правами, що в сукупності іменуються корпоративними. Основним кваліфікуючим критерієм юридичної особи корпоративного типу є наявність в учасників суб'єктивного корпоративного права.

Приєднуємося до позиції вчених, які при дослідженні корпоративних відносин, основним кваліфікуючим критерієм юридичної особи корпоративного типу визначають наявність в учасників корпоративних прав. Якщо в результаті створення юридичної особи учасник набуває корпоративних прав, то незалежно від організаційно-правової форми таку юридичну особу слід відносити до юридичних осіб корпоративного типу або ж корпорацій.

Отже, особливість суб'єктного складу корпоративних відносин виражається в тому, що одним із суб'єктів завжди є особа, яка наділена корпоративними правами³⁶. У більшості наведених визначеннях спільним для усіх цих відносин є те, що за суб'єктивним критерієм вони так чи інакше пов'язані корпорацією.

Водночас у науковій літературі вченими розглядається, що суб'єктами корпоративних правовідносин є:

- товариство і його учасники (І. В. Спасибо-Фатєєва, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць, Р. Б. Сивий, О. С. Яворська, О. А. Кулик);

- корпорація (товариство), учасники (засновники) та органи корпорації (О. Р. Кібенко, О. М. Вінник, І. С. Шиткіна, М. О. Рожкова, Н. С. Каржавіна, Н. С. Єремичева, В. О. Гурєєв, В. В. Долинська, В. П. Мозолін);

- товариство (за ГК – господарська організація), учасник, органи товариства й інші особи (треті особи) (В. М. Кравчук).

Визначене вченими коло суб'єктів корпоративних відносин залежить від того, як той чи інший автор розглядає сутність корпоративних відносин. Але у будь-якому випадку

³⁶ Симонян Ю. Ю. Корпоративні відносини у командитних товариствах (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / ОНЮА. Одеса. 2010. С. 8.

незмінним суб'єктом корпоративних відносин є завжди юридична особа, яку в теорії цивільного права розглядають як корпорацію³⁷. Наведене приводить до висновку, що суб'єктами корпоративних відносин є підприємницькі юридичні особи, що створені з метою отримання прибутку і його розподілу між учасниками та будь-які інші особи, які на підставі певних юридичних фактів стають учасниками юридичних осіб корпоративного типу³⁸.

У зв'язку з цим для виокремлення корпоративних відносин важливе значення має чітке визначення об'єкту щодо якого вони виникають. Зокрема, корпоративними слід визнавати правовідносини, які виникають щодо здійснення та захисту корпоративних прав³⁹.

І. Б. Саракун визначає корпоративні відносини як відносини, що виникають між учасниками (засновниками) та товариством і між самими учасниками (засновниками), які складаються щодо набуття, здійснення та припинення корпоративних прав⁴⁰.

В. А. Васильєва зазначає, що корпоративне правовідношення — це вид цивільного правовідношення, в основі якого лежить участь суб'єктів в організаційно-правових

³⁷ Сіщук Л. В. Сутність корпорації у корпоративному праві України: теоретичний аспект. *Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць.* / ред. О. Д. Крупчан. Київ. 2017. Вип. 17. С. 44.

³⁸ Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / В. А. Васильєва та ін.; Нац. акад. правових наук України, Науково-дослід. ін-т приват. права і підприємн-ва ім. акад. Ф. Г. Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. права; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника», Навчально-наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2017. С. 53.

³⁹ Костова Н. І. Правова природа відносин, які виникають при створенні акціонерного товариства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Юриспруденція. Одеса. 2013. № 5. С. 119.

⁴⁰ Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2009. С. 10.

утвореннях, які володіють ознаками юридичних осіб, змістом яких є так звані корпоративні права та які виникають на підставі певних юридичних фактів, а саме участі в установчому договорі, інкорпорації юридичної особи, вступі в кооператив, придбанні права власності на частку, акції тощо⁴¹. Вчена зазначає, що об'єктом корпоративних відносин є саме суб'єктивне корпоративне право. Корпоративне права як об'єкт правовідношення виникає та існує між учасником і самою юридичною особою та одночасно стає об'єктом нового цивільного правовідношення, за допомогою якого опосередковується перехід корпоративного права від одного суб'єкта до іншого⁴².

ЦК України не містить визначення корпоративних прав. ГК України відводить окрему главу корпоративним правам та згідно ч. 1. ст. 167 ГК України корпоративні права — це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Водночас у ст. 116 ЦК України⁴³ передбачено права учасників господарського товариства, які слід відносити до корпоративних.

⁴¹ Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / В. А. Васильєва та ін.; Нац. акад. правових наук України, Науково-дослід. ін-т приват. права і підприємств ім. акад. Ф. Г. Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. права; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника», Навчально-наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2017. С. 53.

⁴² Васильєва В. А. Корпоративне право як об'єкт цивільних правовідносин. *Корпоративне право в Україні: Становлення та розвиток: Збірник наукових праць*. К., 2004. С. 44.

⁴³ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Зокрема, згідно ч. ч. 1, 2 ст. 116 ЦК України учасники господарського товариства мають право у порядку, встановленому установчим документом товариства та законом:

1) брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному в установчому документі, крім випадків, встановлених законом;

2) брати участь у розподілі прибутку товариства і одержувати його частину (дивіденди);

3) вийти у встановленому порядку з товариства;

4) здійснити відчуження частки (її частини) у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом;

5) одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом.

Учасники господарського товариства можуть також мати інші права, встановлені установчим документом товариства та законом.

В сукупності ці права становлять зміст суб'єктивного корпоративного права.

О. А. Беяневич зазначає, що корпоративні права учасника товариства виникають щодо конкретної юридичної особи і включають дві групи прав:

1) майнові права, в тому числі право на отримання частини прибутку від діяльності товариства, право на отримання частини його активів у разі ліквідації;

2) організаційні (або немайнові) права, в тому числі право голосу, право брати участь в управлінні, право на отримання інформації про діяльність⁴⁴.

⁴⁴ Беяневич О. А. Про договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та його розірвання. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства*: Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2018. С. 25.

Корпоративне правовідношення є складним за змістом, оскільки об'єднує не тільки майнові права, але й організаційні, особисті немайнові. Наявність особистих немайнових прав персоніфікує таке правовідношення і слід вважати, що особа-учасник володіє суб'єктивним корпоративним правом щодо юридичної особи. Наявність у складі суб'єктивного права особистого немайнового, з якого випливає і низка організаційних, не може не впливати на правовий режим такого об'єкта майнових прав, його оборот⁴⁵. Організаційний характер права на участь у товаристві та права на отримання інформації вказує на їх направленість на виникнення та / або впорядкування майнових відносин між учасником та товариством, маючи службовий, допоміжний характер. Самі ж корпоративні відносини необхідно розглядати як комплексні — майнові і пов'язані з ними немайнові (організаційні) відносини⁴⁶.

В. В. Луць відзначає, що майнові складові корпоративного права безпосередньо впливають з участі у формуванні статутного капіталу (майна) товариства, тому можна допускати, що окремо від немайнових не можна передавати й майнові права члена товариства, залишаючись при цьому його учасником. Вчений вважає, що з такого положення випливає висновок, що суб'єктивне корпоративне право аналізується через його складові, але для цивільного обороту його слід розуміти як єдиний неподільний об'єкт⁴⁷.

⁴⁵ Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. *Корпоративні правочини: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 вересня 2013 року, м. Івано-Франківськ)*. Івано-Франківськ, 2013. С. 10.

⁴⁶ Сіщук Л. В. Правонаступництво в корпоративних правовідносинах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2014. С. 29.

⁴⁷ Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): монографія / за заг. ред. В. В. Луця. Тернопіль: Вид-во «Підручники і посібники», 2007. С. 91-92.

І. В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що корпоративні права у внутрішніх корпоративних правовідносинах мають двоїсту природу: вони складаються як з майнового, так і з немайнового елементів. У зовнішніх правовідносинах корпоративні права втрачають свою подвійну природу та являють собою певну єдність як певний об'єкт права і є майновими правами. Зокрема з переходом частки в статутному капіталі учасника господарського товариства (його майнового права) до іншої особи переходить і немайнове право (право участі в товаристві), внаслідок чого новий учасник набуває всю сукупність корпоративних прав⁴⁸. І. В. Цікало стверджує, що у разі відчуження корпоративних прав правонаступництва немайнових прав не відбувається. Немайнові корпоративні права виникають у нового учасника (члена) заново; не на підставі договору про відчуження, а безпосередньо із закону та установчих документів корпоративної організації. При відчуженні корпоративних прав відбувається перехід від правопередника до правонаступника лише майнових правових можливостей⁴⁹.

Вирішити цю проблему існуючими правовими засобами неможливо, і тільки категорія суб'єктивного корпоративного права дає змогу врегулювати ці відносини⁵⁰. Підтримуємо позицію В. А. Васильєвої, яка зазначає, що корпоративне право слід розуміти як складний сукупний об'єкт цивільних прав, що складається із низки самостійних суб'єктивних прав, які в сукупності складають зміст корпоративного права. Саме наявність майнових прав дозволяють ввести корпоративне право в цивільний оборот як самостійний об'єкт. Майновий

⁴⁸ Спасибо-Фатєєва І., Дуденко Т. Правова природа майнових і корпоративних прав, їх оборотоздатність та деякі аспекти застави. *Юридичний радник*. 2005. № 2. С. 27-29.

⁴⁹ Цікало В. І. Корпоративні права: поняття, ознаки та класифікація. *Право України*. 2010. № 2. С. 106.

⁵⁰ Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): монографія / за заг. ред. В. В. Луця. Тернопіль: Вид-во «Підручники і посібники», 2007. С. 38.

компонент робить корпоративне право вартісним, що привертає увагу учасників ринку⁵¹.

Не можуть бути самостійним об'єктом правовідносин окремо право на отримання прибутку, право на отримання майна у разі виходу чи ліквідації юридичної особи корпоративного типу тощо. Об'єктом корпоративних правовідносин є суб'єктивне корпоративне право, що для цивільного обороту слід розуміти як єдиний неподільний за змістом об'єкт. Водночас корпоративні права подільні за обсягом, але при цьому зміст суб'єктивного корпоративного права залишається незмінним. Незалежно від обсягу корпоративних прав, тобто розміру частки у її вартісному значенні, зміст корпоративних прав для всіх учасників юридичних усіх корпоративного типу є однаковим.

Йде мова про те, що корпоративні права, які складають зміст суб'єктивного корпоративного права, не можуть бути окремими об'єктами цивільних прав та не можуть бути оборотоздатними. Так званий горизонтальний поділ суб'єктивного корпоративного права неможливий, «виною» у цьому є наявність немайнового права — права участі. Не можна продати право на частку, залишившись при цьому учасником товариства. Або ж навпаки уступити право участі, залишивши за собою усі майнові права. Поділ корпоративних прав можливий «по-вертикалі», так зване дроблення корпоративного права на менші частки, але при цьому зміст суб'єктивного корпоративного права залишається зі всіма складовими⁵². Тобто змістом корпоративного правовідношення є єдине суб'єктивне корпоративне право. Множинності суб'єктивних корпоративних прав у окремому корпоративному

⁵¹ Васильєва В. А. Корпоративне право як об'єкт спадкових прав. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник статей*. 2010. Випуск XXIII. С. 110.

⁵² Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. *Корпоративні правочини: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 вересня 2013 року, м. Івано-Франківськ)*. Івано-Франківськ, 2013. С. 11.

правовідношенні не існує; може мати місце множинність корпоративних правовідносин, змістом кожного з яких є однакове корпоративне право у різних учасників⁵³.

Разом з цим, характерним для усіх суб'єктивних корпоративних прав є те, що:

1) виникають вони у результаті створення юридичної особи;

2) виражають відносини між засновником та юридичною особою;

3) мають організаційно-майновий характер, а саме передбачають право на участь в управлінні або управління, право на доходи;

4) пов'язані з впливом засновника на формування волі юридичної особи;

5) пов'язані з опосередкованим правом на майно юридичної особи у випадку її ліквідації⁵⁴. Оскільки, корпоративні права є неподільними за змістом⁵⁵, то всі можливості, що входять в єдине корпоративне право, виникають і припиняються одночасно, одним юридичним фактом; всі вони мають один об'єкт; не можуть бути відступлені окремо один від одного і не можуть іншим чином знайти самостійне і незалежне існування (належати різним суб'єктам)⁵⁶. Наданням права на частку у статутному капіталі учаснику одночасно надаються і немайнові права — на участь в управлінні товариством, які недоцільно та непотрібно

⁵³ Жорнокуй Ю. Суб'єктивне корпоративне право: універсальна єдність чи множинність прав. *Проблеми цивільного права*. 2011. Вісник № 3 (66). С. 115.

⁵⁴ Васильєва В. А. Поняття суб'єктивного корпоративного права. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 22. С. 80-81.

⁵⁵ Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ: Істина, 2005. С. 261.

⁵⁶ Белов В. А. Гражданское право: Общая и Особенная части. Учебник. М. : АО «Центр ЮрИнфо». 2003. С. 814.

відокремлювати від зазначеного майнового права, оскільки всі вони існують у нерозривному зв'язку⁵⁷.

Корпоративне право як єдиний самостійний оборотоздатний об'єкт охоплюється поняттям «майнові права» і тому може виступати предметом різних цивільно-правових договорів. Саме визнання корпоративного права як об'єкта цивільних прав дозволяє йому виступати предметом договорів, а вартісна сутність корпоративного права робить його привабливим для цивільного обороту. Адже, корпоративне право для цивільного обороту слід розуміти як єдиний неподільний об'єкт⁵⁸.

Суб'єктивне корпоративне право, яке належить учаснику юридичної особи у зв'язку з участю в її створенні, може перейти до іншої особи в порядку відступлення права — на основі правочину, або на основі закону. Це є підтвердженням того, що корпоративне право у підприємницьких організаціях слід сприймати як один оборотоздатний об'єкт⁵⁹, тобто можливість переходу корпоративних прав від учасника товариства до інших осіб, що забезпечується шляхом укладення правочинів або здійснення інших правомірних дій⁶⁰.

З урахуванням наведеного, можна зробити висновок, що суб'єктивне корпоративне право за рахунок участі є персоніфікованим та належить тільки учаснику юридичної

⁵⁷ Кравченко С. С. Поняття права участі в товаристві, його юридична природа та види. *Адвокат*. 2009. № 11 (110). С. 21.

⁵⁸ Васильєва В. А. Корпоративні правочини: питання кваліфікації. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей*. Івано-Франківськ. 2011. Випуск 27. С. 107.

⁵⁹ Жорнокуй Ю. М. Об'єкт корпоративного правовідношення. *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 109.

⁶⁰ Сіщук Л. В. Проблеми оборотоздатності корпоративних прав та перспективи вдосконалення корпоративного законодавства щодо обігу корпоративних прав у цивільному обороті. *Актуальні проблеми приватного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова*, 28 лют. 2014 р. Х., 2014. С. 345.

особи корпоративного типу. Майнові права надають можливість корпоративному праву бути об'єктом цивільного обороту та виступати предметом цивільно-правових договорів. Неподільність корпоративних прав за змістом свідчить про те, що вони сприймаються як єдиний оборотоздатний об'єкт.

Корпоративні відносини спрямовані на виникнення, зміну та припинення корпоративних прав, тобто суб'єктами корпоративних відносин завжди є особа, яка наділена корпоративними правами у зв'язку з участю в юридичній особі корпоративного типу. Відповідно, якщо один з подружжя є учасником юридичної особи корпоративного типу, то тільки він виступає учасником корпоративних відносин, оскільки тільки той з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу набуває корпоративних прав. Між другим з подружжя та юридичною особою корпоративних відносин не виникає.

Тому слушною є думка Р. А. Майданика, який зазначає, що не є корпоративними відносини, пов'язані з реалізацією сімейних або спадкових прав. До прикладу, коли в суд звертається один із подружжя з позовом про визнання права власності на частку акцій (часток) у зв'язку з поділом майна внаслідок розірвання шлюбу з особою, яка є акціонером (учасником) товариства⁶¹.

Тобто, якщо один з подружжя є учасником юридичної особи корпоративного типу, то тільки він виступає учасником корпоративних відносин. Що ж до іншого з подружжя, який не володіє корпоративними правами, то відповідно він і не виступає учасником корпоративних відносин. Це, насамперед, неможливо в силу правової природи корпоративних прав. Між обома з подружжя складаються інші цивільно-правові

⁶¹ Майданик Р. А. Корпоративні правовідносини: поняття і суміжні конструкції. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства: Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2018. С. 149.*

відносини, пов'язані із внесенням об'єктів права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

Однак вирішення цього питання ускладнене подвійністю правовідносин, у яких перебуває один з подружжя (учасник юридичної особи корпоративного типу), адже він одночасно виступає учасником різних відносин: у корпоративних — з юридичною особою корпоративного типу та майнових — з іншим з подружжя. В основі таких відносин є те, що майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності було передане як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, у зв'язку з чим один з подружжя набуває корпоративних прав.

Подружжя, як на загальних цивілістичних засадах, так і на підставі спеціальних умов, спричинених фактом перебування у шлюбі може бути суб'єктом майнових відносин, у тому числі — відносин власності. Водночас найбільш істотно виявляються особливості тих майнових відносин подружжя, які складаються між ними, тобто внутрішні відносини. Ці особливості визначаються переважно нормами сімейного законодавства, а відносини подружжя з третіми особами (зовнішні) — зазвичай нормами цивільного законодавства⁶². О. Іоффе з цього приводу зазначає, що треба розрізняти внутрішні майнові відносини між подружжям та їх зовнішній прояв⁶³.

Майнові відносини в сім'ї — це відносини, що мають майново-вартісний характер, засновані на юридичній рівності сторін, між членами сім'ї, з приводу належності майна (речей та майнових прав), з приводу надання утримання, а також у зв'язку з відповідальністю подружжя за зобов'язаннями перед третіми особами⁶⁴. Майнові відносини включають відносини

⁶² Сімейне право України: підручник / ред. В. С. Гопанчука. К.: Істина, 2002. С. 88.

⁶³ Иоффе О. С. Советское гражданское право. Ч. 3. Л., 1965. С. 227.

⁶⁴ Левушкин А. Н. Правовое регулирование имущественных отношений в семье по законодательству Российской Федерации: диссерт. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03 / Институт права и

власності, пов'язані з сімейним майном, та відносини зобов'язального характеру, які також тим чи іншим чином пов'язані з майновими питаннями. Правова природа відносин власності у сім'ї є такою самою, як у будь-яких інших правовідносинах, оскільки обумовлюється не типом відносин, а природою самого явища власності⁶⁵.

Майнові правовідносини подружжя — це складний комплекс дій стосовно володіння, користування і розпорядження майном⁶⁶. На думку І. В. Жилінкової правовідносини спільної власності з урахуванням особливостей їх об'єктів мають складну структуру. Якщо об'єктом права є річ або сукупність речей, то вони включають два окремих різновиди: а) відносні правовідносини — між самими співвласниками щодо майна (внутрішні) та б) абсолютні правовідносини (зовнішні), що виникають між співвласниками та усіма третіми особами. Якщо правовідносини спільної власності виникають щодо майнових прав або обов'язків співвласників, то вони моделюються за дещо іншим принципом. У цьому випадку не тільки внутрішні, а й зовнішні правовідносини, які виникають між співвласниками та іншими особами, тобто їх боржниками або кредиторами, мають відносний характер. Склад їх учасників є чітко визначеним, а самі відносини за своєю природою є зобов'язальними⁶⁷.

государственной службы ГОУ ВПО Ульяновского государственного университета. Ульяновск. 2004. 220 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/pravovoe-regulirovanie-imushchestvennykh-otnoshenii-v-seme-po-zakonodatelstvu-rossiiskoi-fed>.

⁶⁵ Бурлай О. Є. Правовідносини подружжя в міжнародному приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ. 2007. С. 9.

⁶⁶ Жилінкова І. В. Деякі питання права спільної власності за новим Цивільним кодексом України. *Науково-практичний журнал Українське комерційне право*. 2004. № 5. С. 15.

⁶⁷ Жилінкова І. В. Корпоративні права осіб з подружнім статусом *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в*

У літературі висловлюється думка, що сімейне законодавство спрямоване на регулювання тільки внутрішніх майнових відносин подружжя і не поширюється на третіх осіб, в яких подружжя або один з них беруть участь. При регулюванні корпоративних відносин норми сімейного права ігноруються. Сімейне та корпоративне законодавство перебувають у стані протиріччя один одному і не гарантують дотримання майнових прав та інтересів ні подружжя, ні учасників підприємницької діяльності та бізнесу в цілому⁶⁸.

І. В. Спасибо-Фатєєва ведучи мову про правовий режим майна подружжя, переданого в статутний капітал господарського товариства зазначає, що корпоративні права обумовлені часткою в статутному капіталі або акціями. Право на частку існує в корпоративних відносинах та майнових відносинах між подружжям⁶⁹. З урахуванням наведеного вчена робить висновок, що право на частку в статутному капіталі є об'єктом різних правовідносин — корпоративних і спільної власності. В корпоративних правовідносинах виступає лише один з подружжя — учасник господарського товариства, який реалізує свої корпоративні права самостійно. У відносинах спільної сумісної власності подружжя право на частку в статутному капіталі є складовою частиною їх спільного майна⁷⁰.

В. І. Сергєєв вважає, що засновники товариства, формуючи його статутний капітал, передають своє право власності на майно (майнові права) юридичній особі, а в обмін на це набувають зобов'язальні права по відношенню до нього.

сучасних умовах: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (25-26 вересня 2009 року). Івано-Франківськ, 2010. С. 67-68.

⁶⁸ Апциаури Л. Н. Имущественные права супруга участника хозяйственного общества. URL: http://www.rusnauka.com/22_PNR_2012/Pravo/9_115095.doc.htm

⁶⁹ Антошкина В. К., Борисова В. И., Жилинкова И. В. и др. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монографія /под. общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. С. 93-94.

⁷⁰ Там само. С. 101.

Відповідно речове право власності засновника (в сімейному праві — спільної власності подружжя) при створенні товариства трансформується в зобов'язальне право самого товариства по відношенню до його засновника. Відносини засновників з іншим з подружжя при цьому не передбачаються, так як це відносини, засновані на сімейному праві, та будувати їх подружжя повинні тільки на основі Сімейного кодексу і тільки між собою, без залучення до цього товариства⁷¹.

На сьогодні склалась ситуація, в якій, по-перше, в результаті передання в статутний капітал юридичної особи корпоративного типу майна, що перебуває в подружжя на праві спільної сумісної власності, інший з подружжя, так сказати, «втрачає» таке майно, по-друге, набути корпоративне право може тільки один з подружжя, оскільки корпоративні права є суб'єктивними правами учасників юридичних осіб корпоративного типу. Вони фігурують в корпоративних правовідносинах, які складаються між учасником і юридичною особою корпоративного типу. Між іншим з подружжя (тим, який не є учасником корпоративних відносин) та корпорацією не виникає ні речових, ні зобов'язальних правовідносин, такі відносини виникають між обома з подружжя. І в основі таких майнових відносин лежить спільна сумісна власність та поділ майна, за рахунок якого був сформований статутний капітал юридичної особи корпоративного типу.

Зокрема, І. В. Жилінкова з цього приводу зазначає, що між тим з подружжя, який не є учасником юридичної особи і юридичною особою не виникає речових або зобов'язальних правовідносин. Відповідно інший з подружжя не може звертатися до юридичної особи з вимогою про участь у розподілі прибутку, сплату дивідендів, видачу майна при ліквідації юридичної особи тощо. Відносини виникають лише

⁷¹ Сергеев В. И. О соотношении наследственного, корпоративного и семейного права в спорах по поводу долей в уставном капитале ооо. *Право и экономика*. 2009. № 2 (252). URL: <https://center-bereg.ru/d952.html>.

між дружиною та чоловіком, тобто в тій частині, яка охоплює періоди «до» та «після» («поза») існування корпоративних правовідносин за участю одного з подружжя⁷².

Аналізуючи наведене, можна зробити наступний висновок. Передаючи юридичній особі корпоративного типу майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, корпоративних прав як майнових, так і немайнових, в повному обсязі набуває тільки один з подружжя, той, який є учасником юридичної особи корпоративного типу. Інший з подружжя корпоративних прав не набуває, хоча його частка в праві спільної сумісної власності була передана до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

Після внесення подружжям об'єктів права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу речові правовідносини, що існують у подружжя щодо права спільної сумісної власності трансформуються у зобов'язальні правовідносини. В основі зобов'язальних відносин, що виникають між подружжям щодо внесення об'єктів права спільної сумісної власності як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, лежить право вимоги. Відповідно, відносини, що виникають між подружжям у зв'язку з внесення об'єктів права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, є поза межами корпоративних відносин.

1.2. Правовий режим майна подружжя

Розвиток цивільного обороту та становлення підприємництва насамперед пов'язані з такими цивільно-правовими інститутами як юридична особа та власність. Їх вплив, безпосередньо, спостерігається і на відносини подружжя, оскільки майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності дуже часто використовуються у

⁷² Жилінкова І. В. Корпоративні правовідносини в аспекті подружніх. *Юридичний вісник України*. 2008. № 3. С. 6-7.

підприємницькій діяльності і включається в цивільний оборот. Тому необхідно врахувати особливості всіх правових норм, що так чи інакше торкаються права спільної сумісної власності подружжя. До того ж норми сімейного права, що визначають специфіку здійснення права власності подружжя, є складовою частиною інституту права власності в цілому.

М. Н. Ілюшина зазначає, що колізія норм цивільного та сімейного права полягає в тому, що спільне майно подружжя підприємницького призначення є одночасно об'єктом цивільних (підприємницьких) і сімейних прав⁷³. У таких випадках виникають суттєві протиріччя з приводу розуміння правового режиму майна подружжя, переданого до статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю, приватного підприємства чи іншої юридичної особи корпоративного типу.

Категорія правового режиму в літературі визначається по-різному: і як соціальний режим деякого об'єкта, визначений правовими нормами та забезпечений сукупністю юридичних засобів; і як порядок регулювання, що виражається у комплексі правових засобів, які характеризують особливе поєднання взаємодіючих між собою дозволів, заборон, а також позитивних зобов'язань та створюють особливу спрямованість регулювання; і як результат регулятивного впливу на суспільні відносини системи (певного набору) юридичних засобів, характерних конкретній галузі права і забезпечують нормальне функціонування даного комплексу суспільних відносин⁷⁴; і як сукупність всіх позитивно-правових приписів, що містяться в імперативних та диспозитивних нормах, і заснованих на них (або таким, що їм не суперечать) суб'єктивно-правових вимогах, що існують та дійсні з точки зору права та у відповідних випадках

⁷³ Ілюшина М. Н., Чашкова С. Ю. Особенности договорных форм раздела общего имущества супругов предпринимательского назначения. *Законы России: опыт, анализ, практика*. 2010. № 3. С. 26.

⁷⁴ Матузов Н. И., Малько А. В. Правовые режимы. Вопросы теории и практики. *Правоведение*. 1996. № 1. С. 16-29. URL: <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=141915>.

визначають права, обов'язки, дозволи, заборони і приписи абсолютно всіх осіб (або щодо всіх осіб) з приводу того предмета (явища), щодо якого вони встановлені. Правовий режим — це правова характеристика явища об'єктивної дійсності⁷⁵; це зовнішній прояв (правова форма) правового регулювання у певній сфері суспільного життя⁷⁶.

Характеристика правових режимів нерідко дається стосовно до певних об'єктів, але «режим об'єкта» — лише скорочене словесне позначення порядку регулювання, вираженого в характері й обсязі прав по відношенню до об'єкта⁷⁷. З латині «regimen» означає «встановлений порядок». Термін «режим» (від франц. — regime, те ж саме від лат. — regimen) визначається як управління, правління. Встановити режим фактично означає задати напрямок впливу на певний об'єкт для реалізації процесу управління ним. Метою цього є досягнення поставленої цілі, задля якої цей процес управління діє та перебуває у постійній динаміці, потребує використання того чи іншого інструментарію (засобів) для забезпечення його ефективності⁷⁸.

С. С. Алексєєв відзначає, що у рамках кожного правового режиму, за виключенням деякого, залучені не всі способи правового регулювання (заборони, дозволи чи зобов'язання), але «для кожного режиму — і це визначає його специфіку — один із способів виступає домінуючим, визначає весь облік та

⁷⁵ Сенчищев В. И. Объект гражданского правоотношения. Общее понятие. *Актуальные вопросы гражданского права* / под ред. М.И. Брагинского; исследовательский центр частного права; российская школа частного права. М.: Статут, 1998. С. 140.

⁷⁶ Мінка Т. П. Онтологічна характеристика правового режиму. Онтологічна характеристика правового режиму. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 127.

⁷⁷ Алексєєв С. С. Теория права. М.: Издательство БЕК, 1995. С. 243.

⁷⁸ Ханієва Ф. М. Правові режими вкладу до господарського товариства. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. Випуск 3. Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. С. 156, 161-162.

створює специфічну спрямованість, напрямок в регулюванні»⁷⁹. І. О. Соколова зазначає, що у широкому розумінні правові засоби об'єднують у собі всі структурні елементи механізму правового регулювання: дозволи, рекомендації, норми, договори, правосуб'єктність, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, правові заохочення та обмеження, юридичну відповідальність тощо⁸⁰.

Тобто правовий режим містить сукупність правових засобів, таких як дозволи, заборони, зобов'язання тощо, і спрямований на врегулювання певних суспільних відносин та забезпечення інтересів суб'єктів таких відносин. У рамках кожного правового режиму застосовуються необхідні для його регулювання правові засоби. В цілому категорія правового режиму спрямована на регулювання відносин з приводу певного об'єкта для задоволення інтересів відповідних суб'єктів. Дуже часто термін «режим» регулює відносини не тільки в межах однієї галузі права, а й такі, що мають міжгалузевий характер.

Правовий режим врегульовує суспільні відносини шляхом обмеження або збільшення обсягу правосуб'єктності, кількості об'єктів права та встановлення особливого механізму правового регулювання⁸¹. Вважається, що правовий режим є категорією, яка не просто залучає майно, як об'єкт, до галузі дії права, відображає його становище у правовому просторі, визначає суму правових умов цього об'єкта, а також активно впливає на нього, дає змогу налагодити всі процеси, що відбуваються з майном, установлює правила перебігу цих

⁷⁹ Алексеев С. С. Теория права. М.: Издательство БЕК, 1995. С. 243.

⁸⁰ Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х., 2011. С. 9.

⁸¹ Коссе Д. Д. Правовий режим та механізм правового регулювання: ознаки співвідношення. *Держава і право*. 2009. Вип. 44. С. 31.

процесів, тобто вводить певний порядок правового регулювання⁸².

Поширеність вживання категорії правового режиму майна в правовій літературі зумовлена тим, що така категорія допомагає лаконічно і влучно виразити комплекс правових засобів, що застосовуються у регулюванні тієї чи іншої сфери суспільних відносин⁸³.

Під правовим режимом майна розуміють перелік правових приписів з приводу включення в цивільний оборот майна, характер речового права на майно, механізм привласнення майна та обсяг правомочностей щодо володіння, користування та розпорядження майном, який формується з різних джерел, специфіку відповідальності за використання майна та форми контролю⁸⁴. Визначається також правовий режим майна як встановлений правовими нормами склад цього майна, порядок його формування, використання і вибуття, звернення на нього стягнень кредиторів, обсяг прав і обов'язків з приводу володіння, користування і розпорядження майном⁸⁵.

У праці І. В. Жилінкової «Проблеми правового режиму майна членів сім'ї», вчена визначає правовий режим майна членів сім'ї як побудований на єдиній диспозитивній основі порядок регулювання майнових відносин членів сім'ї, який виникає внаслідок дії комплексу правових засобів (дозволів,

⁸² Жук В. Д. До питання визначення категорії цивільно-правовий режим майна. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 30. Том 1. Ужгород. 2015. С. 128.

⁸³ Сімейне право України: підручник / ред. В. С. Гопанчука. К.: Істина, 2002. С. 88-89.

⁸⁴ Сюбарева І. Ф. Правовой режим имущества образовательных учреждений России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Российская правовая академия. Москва. 2010. 195 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/pravovoi-rezhim-imushchestva-obrazovatelnykh-uchrezhdenii-rossii#ixzz2W36aLqn4>.

⁸⁵ Пацурківський Ю. П. Правовий режим майна суб'єктів підприємницької діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2001. С. 5.

зобов'язань, заборон, санкцій тощо) і має за мету впорядкованість цих відносин, забезпечення та всебічний захист майнових прав та інтересів членів сім'ї. Головна мета включення цих правових засобів до правового режиму майна є всебічне забезпечення, гарантованість і надійний захист майнових прав членів сім'ї⁸⁶.

В науковій літературі приділяється значна увага правовому режиму майна подружжя. В. С. Гопанчук розкриває правовий режим майна подружжя як відносно самостійний комплекс правових засобів, що становлять засади правового регулювання відносин щодо спільного та роздільного майна подружжя та захисту їх порушених прав⁸⁷. О. С. Олійник визначає правовий режим майна як порядок регулювання відносин щодо майна подружжя, який визначає характер та обсяг їх прав та обов'язків з приводу належного подружжю майна⁸⁸. Ю. С. Червоний зазначає, що правовий режим майна подружжя можна охарактеризувати як такий порядок регулювання відповідних відносин, що дістає вияв у комплексі правових засобів, які відображають поєднання дозволів, заборон, а також позитивних зобов'язань, що взаємодіють між собою і відзначаються певною спрямованістю⁸⁹. Тобто правовий режим майна подружжя є єдиним юридичним

⁸⁶ Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї: автореф. дис. ... докт. юрид. наук доктора юридичних наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2000. С. 12.

⁸⁷ Сімейне право України: підручник / ред. В. С. Гопанчука. К.: Істина, 2002. С. 90.

⁸⁸ Олійник О. С. Майнові відносини подружжя: порівняльно-правовий аспект. *Юриспруденція: теорія і практика: Науково-практичний журнал*. Центр правових досліджень С. Фурси. Київ. 2009. № 5 (55) С. 2-7. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/1780.pdf>.

⁸⁹ Сімейне право України: підручник / за ред. Ю. С. Червоного. К. : Істина, 2004. С. 144.

механізмом, який забезпечує комплексне регулювання майнових правовідносин за участю подружжя⁹⁰.

Визначення поняття «правового режиму майна подружжя» відсутнє на законодавчому рівні та не закріплене в жодному нормативно-правовому акті. Уперше законне визначення поняття «правовий режим майна подружжя» було надане у ст. 3 Постанові Ради ЄС № 2016/1103 від 24 червня 2016 року щодо імплементації посиленої співпраці у сфері юрисдикції, застосовуваного права та визнання і виконання рішень у справах стосовно правових режимів майна подружжя, яка підлягатиме застосуванню у державах-членах ЄС⁹¹ лише з 29 січня 2019 року, за винятком окремих статей, які вступають у дію дещо раніше.

Згідно Постанови режим майна подружжя визначається як сукупність правил щодо майнових відносин між подружжям та у відносинах з третіми особами в результаті шлюбу або його розірвання. Зокрема, йдеться про те, що режим майна подружжя повинен охоплювати не тільки правила, від яких подружжя не можуть відступати, але й будь-які додаткові правила, про які подружжя може домовитися відповідно до чинного законодавства, а також будь-які правила застосовного законодавства за умовчанням. Він включає в себе не тільки майнові угоди, спеціально та виключно передбачені певними національними правовими системами у випадку шлюбу, але й будь-які майнові відносини між подружжям та з третіми особами.

⁹⁰ Простибоженко О. С. Гармонізація законодавства України із законодавством держав-членів Європейського союзу щодо правового режиму спільності майна подружжя: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підпр. ім. Ф. Г. Бурчака. Київ. 2017. С. 35.

⁹¹ Постанова Ради ЄС № 2016/1103 від 24 червня 2016 року щодо імплементації посиленої співпраці у сфері юрисдикції, застосовуваного права та визнання і виконання рішень у справах стосовно правових режимів майна подружжя. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/1103/oj>.

На міжнародному рівні правового регулювання відносин, що виникають з приводу режимів власності подружжя прийнята Гаазька конвенція про право, що застосовується до режимів власності подружжя від 14 березня 1978 року⁹². У цій Конвенції зазначається, що використання права, що застосовується до режимів власності подружжя не повинно несприятливо впливати на права третіх осіб. Норми міжнародних правових актів свідчать про те, що режим власності подружжя поширюється не тільки на відносини між подружжям, а й на відносини, що виникають між подружжям та щодо третіх осіб. Адже, між подружжям з приводу їхнього майна виникають відносин не тільки внутрішні, а зовнішні, які так чи інакше стосуються третіх осіб. Тому не доцільно обмежувати майнові відносини подружжя як такі, що виникають тільки між обома з подружжя.

Приєднуємося до думки авторів, які визначають правовий режим майна подружжя як такий, що стосується правовідносин, які виникають між обома з подружжя та відносин, що виникають між подружжям та третіми особами. Зокрема, О. С. Простибоженко визначає правовий режим майна подружжя як виражений в сукупності правових засобів і обумовлений єдиними регулятивними засадами порядок регулювання правовідносин щодо майна подружжя, які виникають у такого подружжя між собою та стосовно третіх осіб⁹³. Т. О. Ариванюк визначає правовий режим майна подружжя як відносно самостійний комплекс правових засобів, що становлять засади правового регулювання відносин щодо спільного та роздільного майна подружжя, а також захисту їх

⁹² Конвенція про право, що застосовується до режимів власності подружжя від 14 березня 1978 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_923.

⁹³ Простибоженко О. С. Гармонізація законодавства України із законодавством держав-членів Європейського союзу щодо правового режиму спільності майна подружжя: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підпр. ім. Ф. Г. Бурчака. Київ. 2017. С. 35.

порушених прав. Вчена зазначає, що зміст правового режиму майна подружжя може охоплюватися різноманітні сфери майнових відносин між подружжям та подружжя з третіми особами⁹⁴. О. О. Ульяненко вважає, що до правового режиму доцільно було б включити правові засоби захисту майнових прав подружжя, оскільки між подружжям можуть виникати також майнові відносини, які є предметом зобов'язально-правового регулювання⁹⁵.

Аналіз наукових джерел та визначення самого правового режиму майна подружжя дає підстави зробити висновок, що правовий режим майна подружжя можна визначити як комплекс правових засобів, які визначають порядок регулювання майнових відносин, що виникають між подружжям та відносин з третіми особами з метою забезпечення майнових прав та інтересів кожного з них. До того ж правовий режим майна подружжя не доцільно обмежувати особистим приватним чи спільним сумісним майном, адже між подружжям виникають також зобов'язальні відносини щодо поділу майна між подружжям, відносини між подружжям та щодо третіх осіб. З урахуванням розвитку ринкових відносин категорія правового режиму майна подружжя прагне до розширення та потребує включення різних об'єктів цивільного обороту. Правові засоби, що поєднує в собі правовий режим майна подружжя, це певні інструменти впливу на майнові відносини подружжя, використання яких спрямоване на їх ефективне регулювання.

В міжнародному приватному праві виділяють три основні види правового режиму майна подружжя:

1. Режим роздільності майна. Передбачає, що будь-яке майно подружжя, незалежно від того коли і яким чином воно

⁹⁴ Ариванюк Т. О. Правове регулювання відносин власності між подружжям: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ. 2002. 20 с.

⁹⁵ Ульяненко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ. 2003. С. 5.

було придбане, вважається їхнім роздільним майном (Австралія, Нова Зеландія, Канада).

2. Режим спільності майна, яким передбачено об'єднання майна подружжя на ідеї рівноправності та їх економічному партнерстві (Франція, Іспанія, Італія, Швейцарія).

3. Режим відкладеної спільності. Під час шлюбу все майно подружжя належить кожному з них окремо, але у разі розірвання шлюбу все сімейне майно і кошти поєднуються і поділяються між подружжям порівну (ФРН, Швеція, Норвегія, Данія)⁹⁶.

О. С. Олійник, характеризуючи режими майна подружжя, доводить доцільність відступу законодавця окремих країн від режиму спільності чи роздільності майна подружжя в їх базовому варіанті та формування на основі об'єднання їх окремих елементів режиму умовної спільності⁹⁷, який більшість вчених називає режимом відкладеної спільності.

І. В. Жилінкова також класифікує правовий режим майна на режим роздільності майна, режим спільності майна та режим відкладеної спільності. Зокрема, вчена робить висновок, що ці правові режими суттєво різняться між собою і кожен з них становить специфічний комплекс правових засобів регулювання майнових відносин подружжя відносно володіння, користування та розпорядження майном⁹⁸. Аналогічної класифікації дотримується Я. В. Новохатська⁹⁹.

⁹⁶ Руда О. Правовий режим майна подружжя в міжнародному приватному праві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Випуск 88 (Частина I). С. 116.

⁹⁷ Олійник О. С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України. Київ, 2009. С. 13.

⁹⁸ Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї: автореф. дис. ... докт. юрид. наук доктора юридичних наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2000. С. 10.

⁹⁹ Новохатська Я. В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук:

О. С. Простибоженко у своїй праці приходиться до висновку, що всі правові режими майна подружжя досліджуваних держав прийнято поділяти на дві основні системи: майнової спільності та майнової роздільності, в межах яких прийнято виокремлювати шість типів правових режимів майна подружжя. Зокрема, до першої системи належать такі режими, як універсальна майнова спільність та обмежена майнова спільність, тоді як до другої — спільність отриманого доходу, відкладена майнова спільність, майнова роздільність та майнова роздільність з поділом майна компетентним органом¹⁰⁰.

Не вдаючись до детального аналізу кожного з вище зазначених правових режимів, відзначимо, що чинне законодавство України виділяє два правові режим майна подружжя: майно, що належить подружжю на праві особистої приватної власності та майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності.

Правовий режим права спільної сумісної власності подружжя розглядався в працях таких вчених як М. В. Антокольська, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, В. С. Гопанчук, А. Б. Гриняк, О. В. Дзера, І. В. Жилінкова, Ю. О. Заїка, З. В. Ромовська, І. В. Спасибо-Фатєєва, С. Я. Фурса, Ю. С. Червоний та інші.

Спільна сумісна власність подружжя характеризується тим, що майно одночасно і спільно належить кожному з них (множинність суб'єктів привласнення але без визначення часток), і кожен має рівні права на нього, що підкреслює

12.00.03 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2006. С. 34.

¹⁰⁰ Простибоженко О. С. Гармонізація законодавства України із законодавством держав-членів Європейського союзу щодо правового режиму спільності майна подружжя: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підпр. ім. Ф. Г. Бурчака. Київ. 2017. С. 36.

незамінність суб'єктів цього режиму власності¹⁰¹. Режим права спільної власності дозволяє повністю відобразити особливо високий ступінь презумпції рівності прав подружжя на майно, набуте в період шлюбу¹⁰². На відміну від спільної власності інших осіб, спільна власність подружжя передбачає особливу довірливість і встановлює рівність майнових інтересів подружжя-співвласників¹⁰³.

Крім того, немає значення, що в документах на право власності на майно зазначений тільки один з подружжя (наприклад, у документі на право власності на будинок (квартиру)). Це не означає, що інший з подружжя не має права на це майно. Подружжя має рівні права на володіння, користування і розпоряджання майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними¹⁰⁴. Особливістю права спільної сумісної власності виступає множинність його суб'єктів (співвласників) і єдність об'єкта. Множинність суб'єктів права спільної сумісної власності на один і той самий об'єкт, викликана необхідністю спеціального регулювання відносин права спільної сумісної власності для урахування волі співвласників, а також для забезпечення кожному з них їх

¹⁰¹ Суханов Е.А. Лекции о праве собственности. М.: Юрид. лит. 1991. С. 174-175.

¹⁰² Чефранова Е. А. Механизм семейно-правового регулювання имущественных отношений супругов: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / РПА МЮ РФ. Москва. 2007. С. 6.

¹⁰³ Залугин С. В. Право общей собственности: понятие, осуществление и защита: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Рос. акад. Москва. 2008. 23 с. URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01003165846#?page=4>.

¹⁰⁴ Кучерук К. І., Євдокимова М. С. Спирні питання спільної власності подружжя. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/11043/%CA>.

законних інтересів при здійсненні права спільної сумісної власності¹⁰⁵.

Право спільної сумісної власності — це право декількох осіб спільно на свій розсуд володіти, користуватися і розпоряджатися належним їм майном, що є єдине ціле, без визначення їх часток у праві на нього¹⁰⁶. При спільній сумісній власності частки учасників не визначені. Кожен із учасників спільної власності, якщо інше не передбачено угодою між ними, спільно володіють і користуються спільним майном. Розпорядження спільною власністю ґрунтується на презумпції, що всі учасники заздалегідь дали згоду на вчинення правочину, який укладений одним із них¹⁰⁷. Поки існує спільна власність, у всіх її учасників абсолютно рівні права на спільне майно. Сказане означає, що право власності не дробиться на частки, а повністю належить декільком особам одночасно. Наявність рівних, однакових прав на одне й те саме майно одночасно у кількох осіб (власників) передбачає наявність між ними особливих взаємин¹⁰⁸.

Спільний об'єкт може складатися з однієї індивідуально-визначеної речі або сукупності речей, які можуть бути подільними або неподільними, проте як об'єкт права власності вони утворюють єдине ціле. Мається на увазі, що право кожного із співвласників поширюється на весь об'єкт у цілому, а не на його частину. У зв'язку з цим для права спільної

¹⁰⁵ Христенко Н. Ю. Право спільної сумісної власності фізичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. Київ. 2006. С. 7.

¹⁰⁶ Гражданское право: в 4 т. Вещное право. Наследственное право. Исключительные права. Личные неимущественные права: Учебник. 3-е изд., перераб. и доп. / под ред. Е.А.Суханова. М. Волтерс Клувер, 2008. Т. 2. С. 134.

¹⁰⁷ Бунич Г. А., Гончаров А. А., Попонов, Ю. Г. Гражданское право: Учебник / под ред. А. А. Гончаров. М.: Дашков и К, 2002. С. 298.

¹⁰⁸ Суханов Е.А. Лекции о праве собственности. М.: Юрид. лит. 1991. С. 174-175.

власності характерна множинність суб'єктів і єдність об'єкта¹⁰⁹. Учасники спільної сумісної власності мають рівні права на спільне майно, хоча у жодного з них немає певної конкретної частки у праві на майно. Отже, основна юридична особливість спільної власності якраз і полягає у відсутності часток. Частки встановлюються лише при поділі спільного майна. Сказане означає, що право власності не дробиться на частки, а повністю належить декільком особам¹¹⁰. При спільній сумісній власності розміри часток заздалегідь не визначені, хоч і припускається, що вони рівні. При цьому право кожного із співвласників рівною мірою поширюється на все спільне майно, оскільки вони мають рівні права володіння, користування, а за певних умов і розпорядження ним¹¹¹.

Презумпція рівності спільного майна полягає в тому, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з подружжя не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу) (ст. 60 СК України)¹¹². Тобто правовий режим права спільної сумісної власності передбачає єдність правомочностей у володінні, користуванні та розпорядженні спільним майном. Оскільки право спільної сумісної власності характеризується тим, що частки учасників не визначені, то учасники спільної сумісної власності мають рівні права, але не частки. Особливість спільної сумісної власності полягає у відсутності часток, тобто

¹⁰⁹ Сафончик О. І. Проблемні питання реалізації часткової власності за законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права Збірник наукових праць*. Одеса, 2010. Випуск 56. С. 277.

¹¹⁰ Суханов Е.А. Лекции о праве собственности. М.: Юрид. лит. 1991. С. 174-175.

¹¹¹ Сафончик О. І. Деякі питання реалізації права спільної часткової власності за законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2013. Вип. 15. С. 28.

¹¹² Сімейний кодекс України: Закону України від 10.01.2002 року 2947-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

жоден з учасників спільної власності немає конкретної частки у праві на майно.

При поділі спільного сумісного майна подружжя режим права спільної сумісної власності припиняється і кожен з подружжя стає власником певної частки. Здійснюється трансформація спільної сумісної власності, тобто відбувається зміна правового режиму права власності. У випадку трансформації спільної сумісної власності відбувається визначення часток у майні кожного із співвласників, відповідно кожен з подружжя стає одноосібним власником своєї частки у майні. До визначення часток кожного з них у праві власності така власність вважатиметься спільною сумісною власністю подружжя.

На відміну від спільної сумісної власності, при спільній частковій власності, кожен із співвласників має чітко визначену частку у праві власності (ідеальну частку). У відповідності до ст. 356 ЦК України власність двох чи більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності є спільною частковою власністю. Згідно ст. 359 ЦК України плоди, продукція та доходи від використання майна, що є у спільній частковій власності, надходять до складу спільного майна і розподіляються між співвласниками відповідно до їхніх часток у праві спільної часткової власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

На відміну від спільної часткової власності, права учасників якої мають вираження у вигляді ідеальної (арифметичної) частки у праві спільної власності, право кожного співвласника у спільній сумісній власності поширюється на усе майно, без ідеального вираження частки у праві спільної власності¹¹³. Тобто факт відсутності існування у праві спільної сумісної власності ідеальних часток кожного із

¹¹³ Андрійчук Н. М. Особливості відчуження спільного майна подружжя. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2011. Вип. 26. С. 89.

співвласників є єдиною основною ознакою виділення як різновиду сумісної власності у праві спільної власності¹¹⁴.

Об'єктом права спільної часткової власності є частка у праві власності, що визначається ідеальними долями, а не частина об'єкта цивільних прав. Кожен із співвласників спільної часткової власності володіє не часткою майна, а часткою в праві власності на спільне майно в цілому. Вважається, що у випадку, коли в правовстановлюючих документах зазначений тільки один з подружжя, то право спільної сумісної власності залишається у такому ж правовому режимі.

Існування «титульного власника» не змінює правового режиму спільності майна, а тому права другого з подружжя підлягають захисту як співвласника такого майна¹¹⁵. Вважається, що суб'єктами спільної власності є обидва з подружжя в той час як реєстрація майна на ім'я одного з них не перетворює режим володіння таким майном зі спільної сумісної власності на особисту приватну, і зрозуміло, не усуває «неоформленого» подружжя з кола власників¹¹⁶. При проведенні правової кваліфікації майна як спільної власності подружжя необхідно враховувати, що для визначення майна, набутого під час шлюбу, об'єктом спільної сумісної власності подружжя немає юридичного значення, на чие ім'я дане майно зареєстроване¹¹⁷.

¹¹⁴ Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 749.

¹¹⁵ Яремова І. Особливості визначення моменту дії режиму спільності та моменту виникнення права спільної власності на майно подружжя. *Наше право*. 2014. № 7. С. 182.

¹¹⁶ Бондарєва М. В. Проблемні аспекти видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя. *Наше право*. 2014. № 2. С. 116.

¹¹⁷ Бажанова В. О. Право власності подружжя як різновид права спільної сумісної власності. *Наше право*. 2014. № 4. С. 166.

Відзначається, що до тих пір, поки не буде доведено протилежне, вважається, що кожен з подружжя, який здійснює правочини щодо розпорядження спільним майном, діє в інтересах подружжя¹¹⁸.

Один із подружжя може не погодитися з презумпцією спільності майна і звернутися до суду з вимогою про визнання за ним права особистої власності на певну річ, але у цьому разі на ньому буде лежати тягар доведення протилежного¹¹⁹. Законодавство України встановлює презумпцію режиму спільності майна подружжя, яка вважається встановленою з моменту державної реєстрації шлюбу, адже саме з цим моментом пов'язується виникнення подружжя в правовому полі. Однак специфікою презумпції режиму спільності майна подружжя, як і будь-якої правової презумпції, є те, що вона може бути спростована як самим законодавцем, так і в судовому чи договірному порядку¹²⁰.

У відповідності до ст. ст. 60, 61 СК України об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути:

- кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування;
- будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту;
- заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя;
- якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором;

¹¹⁸ Сімейне право України: підручник / за ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. 2-е вид., переробл. і допов. К. : Юрінком Інтер. 2009. С. 117.

¹¹⁹ Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник: академічний курс. Правова єдність, 2009. С. 183.

¹²⁰ Яремova І. Особливості визначення моменту дії режиму спільності та моменту виникнення права спільної власності на майно подружжя. *Наше право*. 2014. № 7. С. 182.

- речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу для одного з подружжя.

Згідно СК України спільною сумісною власністю подружжя є будь-яке майно, набуте подружжям за час шлюбу, за винятком виключеного з цивільного обороту та, звісно, за винятком того, яке згідно Глави 7 СК України є особистою приватною власністю дружини, чоловіка. Режим права спільної сумісної власності означає, що майно, набуте подружжям за час шлюбу належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самотійного заробітку (доходу). Подружжя має рівні права на таке майно, якщо інше не встановлено договором чи не доведено в судовому порядку.

О. В. Дзера зазначає, що подружжя, як і всі інші громадяни, є суб'єктами цивільних правовідносин, а відтак вони вправі мати у спільній власності все те майно, яке взагалі може становити об'єкти права власності окремих громадян¹²¹. Такий висновок робить також І. В. Жилінкова, зазначаючи, що подружжя є суб'єктами не тільки сімейних, а й цивільних правовідносин, тому їм на праві спільної сумісної власності може належати будь-яке майно, яке взагалі може належати фізичним особам на праві приватної власності відповідно до законодавства про власність¹²².

До того ж, відповідно до ст. 177 ЦК України, об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші

¹²¹ Індиченко С. П., Гопанчук В. С., Дзера О. В., Савченко Л. А. Сімейне право: навчальний посібник для студентів юрид. вузів та факультетів. К.: Вентурі. 1997. С. 73.

¹²² Сімейне право України: підручник / ред. В. С. Гопанчука. К.: Істина, 2002. С. 109.

матеріальні і нематеріальні блага. Зі змісту цієї статті випливає, що законодавець не робить конкретизації щодо переліку майна. Тому, погоджуючись із О. В. Дзєрою, І. В. Жилінковою можна зробити висновок, що подружжю на праві спільної сумісної власності може належати будь-яке майно, яке може належати особі на праві особистої приватної власності.

Сімейне законодавство не встановлює спеціального переліку майна, яке може бути спільною власністю подружжя¹²³. Це обумовлюється постійним розвитком цивільного обороту та виникнення нових об'єктів права власності, здійснення на які, у встановлених законом випадках, переноситься на площину сімейних правовідносин, оскільки безпосередньо пов'язане із реалізацією та захистом прав та законних інтересів їх учасників¹²⁴.

Сьогодні у зв'язку зі зміною економічних відносин у суспільстві, появою ринкової економіки змінилися і чинники, які впливають на набуття спільної сумісної власності подружжя¹²⁵. Донедавна майно подружжя було досить незначним і складалося, головним чином, із споживчих речей, речей індивідуального користування та речей професійних занять кожного з подружжя. Існує думка, що з розвитком відносин до складу майна подружжя можуть входити об'єкти нерухомості, цінні папери, частки у статутному каталі товариств, права інтелектуальної власності тощо. Тому

¹²³ Підпригора О. А., Боброва Д. В., Дзера О. В. та ін. Загальна теорія цивільного права / за ред. О. А. Підпригори, Д. В. Бобрової. К.: Вища шк., 1992. С. 307.

¹²⁴ Біленко М. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя. *Юридична України. Питання розвитку приватного права.* 2014. ; 4. С. 66.

¹²⁵ Дякович М. М. Сімейне право: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Правова єдність, 2009. С. 134.

вирішення майнових спорів потребує досконалішої законодавчої бази¹²⁶.

Правовий режим майна подружжя охоплює різноманітні сфери майнових відносин між подружжям, зокрема, крім майнових відносин між подружжям він також поширюється на майнові відносини подружжя з третіми особами. І як зазначає І. В. Жилінкова, необхідно зважати на те, що правовий режим майна подружжя включає в себе не тільки правовий режим спільного майна, а й роздільного, не тільки належного подружжю на праві спільної чи роздільної власності, а й того, що належить їм за іншими титульними правами, як наприклад, за зобов'язальними правовідносинами¹²⁷. Тому, як зазначає І. В. Спасибо-Фатеева, в сучасних умовах потрібні оновлені правові режими, які відповідали б духу часу, пов'язані із становленням нових соціально-юридичних станів, з появленням нетрадиційних для нас суб'єктів і об'єктів права, інтенсивним розвитком різноманітних форм власності, приватного права, підприємницької діяльності, переорієнтації на інші, більш сучасні і диспозитивні методи правового регулювання, зміною пріоритетів в системі юридичних засобів і цінностей¹²⁸.

Досліджуючи категорію правового режиму майна подружжя можна з впевненістю говорити, що з розвитком майнових відносин між подружжям ця категорія набуває все більшого значення та здатна до розширення. Все більше це спостерігається із участю подружжя у тих чи інших відносинах з третіми особами та поділом майна. В цивільному обороті щоразу більшої популярності набуває так би мовити «бізнес» подружжя, коли обидва з подружжя вносять спільне сумісне чи

¹²⁶ Труба В. І. Проблеми вирішення майнових спорів подружжя при розірванні шлюбу. *Правова держава: Щорічник наукових праць*. 2010. Вип. 21. С. 291.

¹²⁷ Сімейне право України: підручник / ред. В. С. Гопанчука. К.: Істина, 2002. С. 109.

¹²⁸ Антошкина В. К., Борисова В. И., Жилинкова И. В. и др. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монографія /под. общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. С. 110.

особисте приватне майно до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу чи набуття акцій здійснюється за рахунок майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності.

Особливе значення, це питання набуває тоді, коли подружжя вирішили припинити шлюбні відносини та здійснити поділ спільного сумісного майна. І як зазначає, І. В. Жилінкова сьогодні непоодинокими є випадки, коли предметом поділу є подружнє майно, що має не споживчий, а саме виробничий характер, коли сторони включають до «подільного списку» частки у статутному фонді господарських товариств, набуті за час шлюбу, цінні папери тощо. До того ж, сторона, яка наполягає на поділі, дуже часто не хоче отримувати компенсацією, а вимагає поділу саме «бізнесу»¹²⁹. В. І. Бобрик зазначає, що неоднозначність правового режиму часток в різних видах юридичної практики не сприяє розвитку в Україні сімейному бізнесу. На погляд вченого, в сімейному законодавстві України варто визначити чіткі «правила гри», які мають стосуватися як заснування компаній й формування її статутного капіталу, так і наслідків припинення шлюбних відносин¹³⁰.

СК України не регулює відносини подружжя щодо внесення майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу. Тому регулювання таких об'єктів як корпоративні права має здійснюватися з урахуванням положень, що стосуються спільної сумісної власності подружжя і визначені сімейним законодавством, та положень,

¹²⁹ Жилінкова І. В. Корпоративні правовідносини в аспекті подружніх. *Юридичний вісник України*. 2008. № 3. С. 6.

¹³⁰ Бобрик В. І. Сімейні компанії в Україні: окремі проблеми правового регулювання й корпоративного управління. *Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики: Збірник наукових праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції (6-7 жовтня 2017 року., м. Івано-Франківськ)*. Івано-Франківськ, 2017. С. 34.

що стосуються правового регулювання корпоративних прав і визначені нормами корпоративного законодавства. Регулювання корпоративних прав подружжя повинно забезпечувати баланс інтересів усіх учасників таких правовідносин.

1.3. Спільна сумісна власність подружжя та корпоративні права

Подружжю на праві спільної сумісної власності може належати будь-яке майно і норми СК України закріплюють законний режим майна подружжя. Однак існують випадки, коли об'єкти права спільної сумісної власності шляхом певних дій одного з подружжя переходять в інший правовий режим, визначити який однозначно не можна. Як зазначає І. В. Жилінкова, останнім часом такі об'єкти набувають великого значення і займають особливе місце в майні подружжя. Зокрема, йде мова, про правовий режим вкладів до статутного капіталу господарських товариств, акцій та інших цінних паперів тощо. Такі об'єкти набувають особливого «забарвлення», та щодо них виникають специфічні відносини, коли їх учасниками стають особи з подружнім статусом¹³¹. Крім того, взята за основу презумпція спільної сумісної власності подружжя не завжди збігається з нормами корпоративного законодавства. Тому відповідь на питання щодо правового режиму майна, переданого до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, слід шукати не тільки в нормах сімейного законодавства, а й безпосередньо звернутися до норм корпоративного законодавства, адже саме в них закріплюється правове регулювання відносин за участю юридичних осіб корпоративного типу та їх учасників. Якщо вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу внесений за рахунок об'єктів права спільної сумісної

¹³¹ Жилінкова І. В. Корпоративні правовідносини в аспекті подружніх. *Юридичний вісник України*. 2008. № 3. С. 6.

власності подружжя, то залишається невизначений правовий режим такого майна та обсяг прав обидвох з подружжя.

Коли йде мова про особисту приватну власність дружини, чоловіка, внесену до статного капіталу товариства чи приватного підприємства, то питань про права обидвох з подружжя не виникає. Коли ж подружжя вносить до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу майно, що належить їм на праві спільної сумісної власності, то дане питання потрібно вже вирішувати з урахуванням норм сімейного, цивільного та корпоративного права.

Наведемо наступний приклад. Один з подружжя під час шлюбу реєструє у встановленому законом порядку товариство з обмеженою відповідальністю, приватне підприємство чи будь-яку іншу юридичну особу корпоративного типу та передає як вклад до статутного капіталу майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності. Через певний проміжок часу той з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу звертається до суду з позовом про поділ майна та заявляє вимогу на половину майна такої юридичної особи, оскільки вклад було сформовано за рахунок внесення до статутного капіталу об'єктів права спільної сумісної власності. Виникає питання, чи підлягають вимоги того з подружжя, який не є учасником корпорації, задоволенню.

Відповідно, не можна залишати поза увагою того, що об'єкти права спільної сумісної власності подружжя можуть бути передані до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу. І той факт, що учасником юридичної особи є лише один з подружжя, не повинен позбавляти іншого з подружжя, того який не є учасником такої юридичної особи, прав на передане майно. На цьому етапі виникає питання, як змінюється правовий режим майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності у випадку передання його як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу та якими правами наділяється той з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу та той з

подружжя, який передав майно, однак не є учасником такої юридичної особи.

У такому випадку, як зазначає В. А. Васильєва, дійти консенсусу можливо буде тільки з урахуванням всіх позицій, які, як зазначає вчена, забезпечать стабільність майнових інтересів та майнового обороту; забезпечать майнові права усіх суб'єктів, в тому числі і одного з подружжя; будуть зрозумілим і однотипним для усіх організаційно-правових форм наскільки це можливо¹³².

Згідно ч. 2 ст. 115 ЦК України, ст. 13 ЗУ «Про господарські товариства»¹³³ вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом.

У відповідності до ст. 13 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»¹³⁴ вкладом учасника товариства можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом.

Майно господарського товариства, переданого йому учасниками як вклад, може формуватися за рахунок різних об'єктів, крім тих, що заборонені згідно чинного законодавства України. Відповідно до ч. 1 ст. 61 СК України об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно. Об'єкти, які можуть формувати вклад юридичної особи корпоративного типу згідно ч. 2 ст. 115 ЦК України, ст. 13 ЗУ «Про господарські товариства», ст. 13 ЗУ «Про товариства з

¹³² Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. *Корпоративні правочини: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 вересня 2013 року, м. Івано-Франківськ)*. Івано-Франківськ, 2013. С. 12.

¹³³ Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 року № 1576-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

¹³⁴ Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 17.06.2018 року № 2275-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>.

обмеженою та додатковою відповідальністю», без будь-яких виключень (за винятком того, що ці об'єкти не повинні бути виключенні з цивільного обороту) можуть перебувати у подружжя на праві спільної сумісної власності. Тому без сумніву, майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, може бути передане подружжям як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

На думку В. С. Гопанчука, вклад, що належить одному з подружжя в товаристві з обмеженою відповідальністю, також може бути визнаний їх спільною сумісною власністю за умови його створення в період шлюбу на спільні кошти. Безумовно, це не означає, що той подружжя, який не є учасником господарського товариства має право власності на майно цього товариства, оскільки такого права не має і сам учасник¹³⁵. Ю. С. Червоний зазначає, що право власності на такий вклад належить господарському товариству, а не його учасникам¹³⁶.

Відповідно до п. 1. ч. 1 ст. 115 ЦК України, п. 1 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про господарські товариства» товариство є власником майна, переданого йому учасниками у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу.

Тобто вкладом є майно (кошти), яке учасник вносить при створенні господарського товариства або при вступі до нього. Відбувається передання вкладу у власність товариству. Відповідно в товаристві формується майно, яке позначається як статутний капітал із «розбивкою» на частки, пропорційні розміру вкладів¹³⁷. Вклад має властивості об'єкта цивільного права та розглядається таким на певному проміжку часу. Тобто є тимчасовим або проміжним об'єктом цивільного права,

¹³⁵ Сімейне право України: підручник / ред. В. С. Гопанчука. К.: Істина, 2002. С. 118.

¹³⁶ Сімейне право України: підручник / за ред. Ю. С. Червоного. К. : Істина, 2004. С. 170.

¹³⁷ Антошкина В. К., Борисова В. И., Жилинкова И. В. и др. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монографія /под. общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. С. 98.

об'єктом права власності вкладника та може перебувати у цивільному обороті лише на вказаних проміжках часу¹³⁸.

І. В. Спасибо-Фатеева з цього приводу зазначає, що поняттям вкладу можна оперувати тільки до державної реєстрації господарського товариства або до внесення змін в державний реєстр. Це значить, що в цей проміжок часу ще не встановлюється корпоративний зв'язок між особою, яка вносить вклад і господарським товариством. І тому немає підстав стверджувати, що вклад не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, оскільки майно, з якого складається цей вклад, ще не поміняло свого правового режиму¹³⁹. Внесення вкладу означає фактичну оплату часток/акцій засновниками/ учасниками шляхом відчуження/передачі майна (вкладу) у власність/користування (використання) господарському товариству¹⁴⁰. Вклад як майно існує тільки на певному етапі — в момент його внесення учасником, а потім він потрапляє до єдиного об'єкту, що йменується майном господарського товариства, і перестає існувати як майно з окремим правовим режимом¹⁴¹.

Можна зробити висновок, що вклад до моменту державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу чи внесення змін до державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу, пов'язаної, до прикладу, із збільшенням статутного капіталу, може належати подружжю на праві спільної сумісної власності. Однак з моменту державної реєстрації юридичної

¹³⁸ Ханієва Ф. М. Правочини зі внесення вкладів при первісному створенні господарського товариства. *Проблеми цивільного права та процесу*: Матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора О. А. Пушкіна (30 травня 2015 р.). Харків, 2015. С. 321.

¹³⁹ Спасибо-Фатеева І. В. Право спільної власності подружжя на частку в статутному капіталі господарського товариства: «за» і «проти». *МЕН*. 2008. № 6. С. 35.

¹⁴⁰ Ханієва Ф. Порядок внесення вкладу до господарського товариства. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 70.

¹⁴¹ Кравченко С. С. Право власників учасників товариства. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 211.

особи корпоративного типу власником майна, переданого їй у власність учасниками як вклад до статутного капіталу, стає сама юридична особа, діяльність якої не може бути позбавлена чи обмежена у її здійсненні одним з подружжя. З моменту здійснення державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу майном, переданим один з подружжя як вклад до статутного капіталу стає юридична особа корпоративного типу.

Відповідно до п. 26 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21 грудня 2007 року¹⁴²: *«при вирішенні питання про поділ майна у вигляді акцій, частки (паю, доли) у фондах корпоративних господарських організацій судам слід виходити з того, що питання їх поділу вирішується залежно від виду юридичної особи, організаційно-правової форми її діяльності, характеру правовідносин подружжя з цим суб'єктом»*. Згідно п. 28, 29 цієї Постанови *«статтею 12 ЗУ «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року встановлено, що власником майна, переданого йому засновниками і учасниками, є саме товариство. Вклад до статутного фонду господарського товариства не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Відповідно до положень статей 57, 61 СК України ст. 52 ЦК України майно приватного підприємства не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Інший із подружжя має право тільки на частку одержаних доходів від цієї діяльності»*.

Позицію Верховного Суду України з приводу того, що власником майна, переданого йому засновниками, є саме

¹⁴² Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.

товариство, а вклад до статутного капіталу господарського товариства не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя висвітлено також у Листі Міністерства юстиції України № 594-0-2-10-19 від 28 липня 2010 року¹⁴³.

У Постанові від 03 липня 2013 року Верховний Суд України у справі № 6-61цс13 за позовом про визнання недійсним договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі¹⁴⁴ дійшов наступної правової позиції: *«з урахуванням положень ст. 115 ЦК України, ст. 85 ГК України та ст. 12 Закону України «Про господарські товариства», відповідно до яких власником майна, переданого господарському товариству у власність його учасниками як вклад до статутного (складеного) капіталу, є саме товариство, то відчуження учасником товариства частки в статутному капіталі на користь іншої особи не припиняє права власності товариства на майно, яке обліковується на його балансі, у тому числі на внесені до статутного капіталу вклади учасників.*

Зважаючи на зміст ч. ч. 2, 3 ст. 61 СК України, якщо вклад до статутного капіталу господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів.

Отже, з моменту внесення грошових коштів до статутного капіталу господарського товариства вони є власністю самого товариства, зазначені спільні кошти (майно) подружжя втрачають ознаки об'єкта права спільної сумісної власності подружжя».

Водночас Конституційний Суд України у своєму рішенні № 17-рп/2012 від 19 вересня 2012 року у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті

¹⁴³ Лист Міністерства юстиції України № 594-0-2-10-19 від 28 липня 2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0594323-10>.

¹⁴⁴ Постанова Верховного суду України від 03 липня 2013 року, справа № 6-61цс13. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/34634294>.

61 Сімейного кодексу України¹⁴⁵ констатує наступне: *«статутний капітал та майно приватного підприємства є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя».*

Конституційний Суд України зазначає, що приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, це окремий об'єкт права спільної сумісної власності подружжя, до якого входять усі види майна, у тому числі вклад до статутного капіталу та майно, виділене з їх спільної сумісної власності. Вклад до статутного капіталу та виділене із спільної сумісної власності подружжя майно (кошти) передаються у власність приватного підприємства.

Суд веде мову, що основою майнових відносин подружжя є положення про те, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності. Тому судова колегія робить висновок, що статутний капітал та майно приватного підприємства є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Водночас у Постанові від 19 лютого 2014 року у справі № 6-5цс14 за позовом про визнання правочину недійсним та скасування державної реєстрації змін до статуту підприємства, Верховний Суд України дійшов наступного висновку: *«аналіз зазначених правових норм ст. ст. 63, 65 СК України, ст. ст. 66, 67 ГК України дає підстави для висновку про те, що у разі передання подружжям свого спільного сумісного майна до статутного фонду приватного підприємства, учасником якого є один із подружжя, майно переходить у приватну власність цього підприємства, а в іншого з подружжя право власності на майно (тобто речове право) трансформується в право вимоги (зобов'язальне право), сутність якого полягає у праві вимоги виплати половини вартості внесеного майна в разі поділу*

¹⁴⁵ Рішення Конституційного Суду України від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012 у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12>.

майна подружжя (а не право власності на саме майно) або право вимоги половини отриманого доходу від діяльності підприємства, або половини майна, що залишилось після ліквідації підприємства»¹⁴⁶.

Аналіз судових рішень вищих інстанцій свідчить про те, що при вирішенні питання, в основі якого лежить поділ майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, внесеного до статутних капіталів юридичних осіб корпоративного типу, Верховний суд України та Конституційний суд України підходять по-різному. У подібних правовідносинах здійснюється неоднакове застосування та тлумачення одних і тих самих норм матеріального права.

В. І. Труба вважає, що вказане рішення Конституційного Суду України є корисним, втім прийняте з певним запізненням, оскільки багатьма рішеннями, прийнятими з огляду на славнозвісну постанову Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.2007 р., було порушено права не одного подружжя; можна передбачити, що такі рішення оскаржуватимуться в Європейському суді з прав людини¹⁴⁷. В. І. Цікало зазначає, що зазначена позиція є вірною стосовно унітарного приватного підприємства, створеного засновником без визначення його частки у статутному капіталі. У випадку створення корпоративного приватного підприємства вклад засновника до статутного капіталу переходить у власність підприємства як юридичної особи¹⁴⁸. А. В. Зеліско зазначає, що

¹⁴⁶ Постанова Верховного Суду України від 19 лютого 2014 року, судова справа № 6-5цс14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37520383>.

¹⁴⁷ Труба В. І. Спільне майно подружжя: проблеми правового регулювання, правозастосування і тлумачення. *Правова держава*. 2013. Випуск 24. С. 277.

¹⁴⁸ Цікало В. І., Оприско В. М. Корпоративні права подружжя: складні питання у судовій практиці. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 10. С. 44.

таке рішення дещо викривлює принцип самостійності та майнової відокремленості юридичної особи¹⁴⁹.

Стосовно цього І. В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що приватне підприємство абсолютно нічим, крім назви, не відрізняється від товариства з обмеженою відповідальністю з одним учасником. Тим не менше виходить, що або одна з позицій вищих судових інстанцій в Україні є помилковою, або вони обидві мають право на існування. Однак може скластися ситуація, коли передання спільного сумісного майна подружжя до статутних капіталів неоднакових юридичних осіб (приватних підприємств та господарських товариств) породило б різні правові наслідки¹⁵⁰.

Тобто жодне з цих рішень не розв'язали проблем, що виникають при поділі спільної сумісної власності подружжя, коли один із подружжя є учасником приватного підприємства, а тільки породило ряд невирішених питань та різну судову практику.

О. В. Дзера з цього приводу висловлює думку, що визнання вкладу (частки) внесеного до статутного капіталу корпоративного чи унітарного приватного підприємства одним з подружжя, формально надає другому з них можливостей вимагати надання йому здійснення корпоративних чи інших управлінських прав. Врешті воно не ґрунтується на достатніх доктринальних засадах і не усуває колізій між підприємницьким і сімейним законодавством, а відтак може створювати відповідні перепони у розвитку підприємництва¹⁵¹.

¹⁴⁹ Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. С. 357.

¹⁵⁰ Спасибо-Фатєєва І. В. Права подружжя на майно приватного підприємства. *Право України: Юридичний журнал*. 2012. № 11/12. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1374/1/Spasibo-Fateeva_podrug.pdf.

¹⁵¹ Дзера О. В. Деякі питання співвідношення сімейного та корпоративного законодавства у сфері майнових відносин подружжя.

У результаті це не вирішує основного завдання: розроблення єдиного підходу до вирішення аналогічних справ. Відповідно, у практиці правозастосування виникає ситуація, коли внесення спільного майна подружжя до статутного капіталу різних юридичних осіб знову ж таки може породити різні правові наслідки. А це, як відомо, в правовому суспільстві є неприпустимим¹⁵². Як при створенні приватного підприємства, так і при створенні товариства з обмеженою відповідальністю одним чи декількома учасниками, один з подружжя вносить об'єкти права спільної сумісної власності як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу та, як учасник, набуває корпоративних прав. Однак, судова практика вищих судових інстанцій у подібних ситуаціях викладає різну правову позицію, у зв'язку з чим, породжує різні правові наслідки для різних організаційних-правових форм юридичних осіб корпоративного типу.

В українських правових реаліях ситуація погіршується і тим, що поняття «підприємство» по-різному розуміється у нормативно-правових актах. І ця різниця є принциповою (ст. 62 Господарського кодексу і ст. 191 ЦК України)¹⁵³. Проблема визначення належності майна подружжя полягає в тому, що ЦК України розглядає приватне підприємство як об'єкт права, а ГК України — як суб'єкт.

В. І. Борисової зазначає, що існування підприємства водночас в якості суб'єкта права, який реалізуючи правоздатність, набуває суб'єктивні права і обов'язки, несе юридичну відповідальність, і в якості об'єкта права, тобто майнових і немайнових благ, щодо яких суб'єкти права

Міжнародний журнал «Право і суспільство». Випуск 1. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. С. 46.

¹⁵² Шищак-Качак О. О. Особливості та практична цінність правових позицій Верховного Суду України в процесі регулювання сімейних відносин. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2014. № 36. С. 183.

¹⁵³ Печений О. П. Майнові комплекси в системі об'єктів нерухомого майна. *Українське комерційне право.* 2009. № 9. С. 35.

вступають у правовідносини, можна пояснити, лише виходячи із того, що підприємство — це економічна категорія¹⁵⁴.

На думку В. М. Махінчука, розбіжності в цивільно-правовому та господарсько-правовому розумінні поняття «підприємство» виходять з відмінностей у підходах. Однак, з точки зору цивільного права, підприємство не є суб'єктом правовідносин. Навпаки, суб'єкти (юридичні і фізичні особи) можуть володіти кількома підприємствами, які здійснюють різну виробничу діяльність, проте у правовідносинах від їх імені виступає саме власник цих майнових комплексів¹⁵⁵.

В силу норм ст. 191 ЦК України підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. В Рішенні Конституційного Суду України йде мова про те, що приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Однак згідно цивільного законодавства об'єктом права власності може бути підприємство як єдиний майновий комплекс, а не приватне підприємство як юридична особа корпоративного типу.

До того ж, приватне підприємство як суб'єкт права завжди має у власності чи господарському віданні підприємство як об'єкт права. Склад такого підприємства (як єдиного майнового комплексу) відображається у балансі приватного

¹⁵⁴ Борисова В. І. Підприємство в системі об'єктів цивільних прав. *Актуальні проблеми приватного права: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР. В. П. Маслова, Харків, 27 лютого 2015 р. Х.: Право, 2015. С. 12-13.*

¹⁵⁵ Махінчук В. М. Деякі проблеми визначення класифікації суб'єктів підприємництва. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин* (21-22 вересня 2012 р., м. Івано-Франківськ): Всеукраїнська науково-практична конференція: Збірник наукових праць / Ред. кол.: О. Д. Крупчан, В. В. Луць, В. А. Васильєва, І. Б. Саракун. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. С. 53.

підприємства¹⁵⁶. Крім того, щодо сутності проблеми — тобто того, чи є підстави вважати єдиний майновий комплекс приватного підприємства спільною сумісною власністю подружжя, то для цього потрібне глибоке обґрунтування, яке на жаль відсутнє в Рішенні Конституційного Суду України¹⁵⁷.

Помилковість висновку Конституційного Суду України полягає в тому, що суд ототожнює майно приватного підприємства, яке є власністю самого підприємства як юридичної особи (ч. 4 ст. 62 та ч. 1, 2 ст. 66 ГК України) та підприємство як єдиний майновий комплекс, що використовується для здійснення підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 191 ЦК України) без належних на це підстав¹⁵⁸. Питання полягає не в тому, чи можна погодитися з такою позицією або ні, а в тому, що такий підхід змішує поняття суб'єкта та об'єкта права, що в жодному випадку не допустимо. Приватне підприємство не може бути об'єктом права, а тому й об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Об'єктом права може бути єдиний майновий комплекс приватного підприємства¹⁵⁹.

Підприємство як єдиний майновий комплекс (тобто сукупність майна, майнових та немайнових прав) є особливим об'єктом цивільних прав. Його особливість полягає в тому, що як єдиний майновий комплекс підприємство містить у своєму

¹⁵⁶ Кібенко О. Р. Корпоративне право: відповіді на запитання. *Мала енцикл. нотаріуса*. 2005. № 5. С. 61.

¹⁵⁷ Спасибо-Фатеева І. В. Права подружжя на майно приватного підприємства. *Право України: Юридичний журнал*. 2012. № 11/12. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1374/1/Spasibo-Fateeva_podrug.pdf.

¹⁵⁸ Боднар Т. В. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2. С. 102.

¹⁵⁹ Спасибо-Фатеева І. В. Права подружжя на майно приватного підприємства. *Право України: Юридичний журнал*. 2012. № 11/12. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1374/1/Spasibo-Fateeva_podrug.pdf.

складі певну сукупність об'єктів цивільного права¹⁶⁰. Підприємство в цілому або частина як майновий комплекс і самостійний об'єкт цивільних прав може бути предметом будь-якого передбаченого або принаймні не забороненого законом правочину¹⁶¹.

Оскільки підприємство є майновим комплексом, що може використовуватися для здійснення господарської діяльності, то відповідно власниками можуть бути суб'єкти підприємницької діяльності — фізичні та юридичні особи, в тому числі і приватне підприємство, зареєстроване як юридична особа корпоративного типу у відповідності до чинного законодавства України.

На думку А. Б. Гриняка розкриття поняття спільної власності вимагає відмежування спільної власності (багатосуб'єктна власність) від власності юридичної особи, створеної за рахунок майна декількох осіб (односуб'єктна власність). Відмінними ознаками права спільної власності, які відрізняють його від власності юридичної особи, є: 1) спільне майно; 2) множинність суб'єктів права власності на майно. Утворюючи юридичну особу, засновники передають право власності як внесок іншому створюваному ними суб'єкту — юридичній особі, а, отже, права спільної власності на майно створеної юридичної особи в них не виникає, проте виникають корпоративні права, які за своєю сутністю не є правом власності¹⁶². Коли йде мова про приватне підприємство чи ТОВ з одним учасником ми можемо вести мову про одноосібну участь чи 100 відсоткову частку. Це впливає на зміст

¹⁶⁰ Цивільне право України: підручник: у 2 т. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х.: Право, 2011. Т.1. С. 225.

¹⁶¹ Спасибо-Фатєєва І. В. Підприємство як єдиний майновий комплекс. *МЕН*. 2010. № 6. URL: http://yurradnik.com.ua/wp-content/uploads/2014/10/men06_2010_c93-103_Spasibo.doc.

¹⁶² Гриняк А. Б. Право спільної власності за цивільним та сімейним законодавством України. *Юридична Україна. Питання розвитку приватного права*. 2015. № 6. С. 62.

корпоративного права, а не на правову природу суб'єктивного корпоративного права¹⁶³

З моменту внесення майна як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, в тому числі об'єктів права спільної сумісної власності, вони є власністю юридичної особи корпоративного типу, й зазначене майно подружжя втрачає ознаки об'єкта права спільної сумісної власності. Юридична особа корпоративного типу стає власником майна, переданого йому учасниками як влад до статутного капіталу. Тобто спільна сумісна власність подружжя, як багатосуб'єктна власність, трансформується у власність юридичної особи, як односуб'єктна власність. Відповідно жодної спільної сумісної власності на майно юридичної особи у подружжя не виникає.

Учасники юридичної особи корпоративного типу, які передали їй майно, як вклад у статутний капітал, володіють часткою в статутному капіталі пропорційно до вартості зроблених ними внесків, а не статутним капіталом. Тобто внески учасників формують його статутний капітал та переходять у власність такої юридичної особи. Вклад, який складається з об'єктів права спільної сумісної власності, трансформується у майно юридичної особи корпоративного типу.

На думку В. А. Васильєвої, вирішення цього питання повинно починатися з аксіоми про те, що юридична особа з моменту її державної реєстрації є самостійним суб'єктом цивільних правовідносин незалежно від її організаційно-правової форми. Якщо в результаті створення юридичній особі майно передається на праві власності, то незалежно від організаційно-правової форми, між засновником, а в подальшому і учасником, встановлюється правовідношення

¹⁶³ Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. *Корпоративні правочини: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 вересня 2013 року, м. Івано-Франківськ)*. Івано-Франківськ, 2013. С. 9-10.

майнового характеру зобов'язального типу, яке на сьогодні переважна більшість називає корпоративним. Саме з цього часу площина майнового регулювання корпоративного права зміщується у сферу корпоративного правовідношення¹⁶⁴.

І. В. Спасибо-Фатеева ведучи мову про правовий режим майна подружжя, переданого в статутний капітал господарського товариства зазначає, що корпоративні права обумовлені часткою в статутному капіталі або акціями. Право на частку існує в корпоративних відносинах та майнових відносинах між подружжям. Перебуваючи в корпоративних відносинах, право на частку в статутному капіталі господарського товариства надає його учаснику корпоративні права. І в той же час це право на частку залишається в тому ж правовому режимі спільної сумісної власності подружжя. Зокрема, вчена, говорячи про «право на частку» та «право з частки», а також «право на акцію» та «право з акції» зазначає, що право спільної сумісної власності подружжя не може припинитися внаслідок внесення майна до статутного капіталу господарського товариства. Так само й з акціями¹⁶⁵.

Визначення співвідношення понять «права на папір» та «права з паперу» дає змогу окреслити в межах корпоративних відносин проблему, яку в юридичній літературі іменують концепцією «право на право». Характерна для більшості західних правових систем фікція «право на право», фактично права власності на корпоративні права, робить можливим розгляд майнових та немайнових корпоративних прав, посвідчених бездокументарними акціями, як об'єктів корпоративних відносин. Це підтверджується ч. 1 ст. 197 ЦК України, за якою до особи, яка набула право на цінний папір,

¹⁶⁴ Васильева В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. *Корпоративні правочини: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 вересня 2013 року, м. Івано-Франківськ)*. Івано-Франківськ, 2013. С. 9-10.

¹⁶⁵ Антошкина В. К., Борисова В. И., Жилинкова И. В. и др. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монографія /под. общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. С. 92-95.

одночасно переходять у сукупності всі права, які ним посвідчуються (права з цінним папером)¹⁶⁶.

У категорії «право на право» об'єктом виступає друге з цих прав, тоді як перше — є елементом змісту правовідношення. Право на право ґрунтується на законодавчій фікції «майнове право є річчю», яка втілює ідею про суб'єктивне майнове право як ідеальну річ. Практично «право на право» є «правом на ідеальну річ», що дозволяє поширити на обіг майнових прав правовий режим речі і є необхідною передумовою обігу майнових прав у цивільному обороті¹⁶⁷.

На визнання конструкції «право на право» можна навести норми ЦК України. Зокрема, у відповідності до ч. 1 ст. 316 ЦК України правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Згідно ч. 1 ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Ст. 177 ЦК України визначено, що об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага.

В науковій літературі зазначається, що правила ст. 177 ЦК України, в якій до об'єктів цивільних прав віднесено цінні папери як різновид речей, як наслідок, акції як бездокументарні цінні папери — це об'єкт речових прав. З урахуванням того, що зміст акції складають так звані «права з акції» (майнові та немайнові корпоративні права), можна дійти висновку, що такі права можуть бути об'єктом корпоративних правовідносин¹⁶⁸.

¹⁶⁶ Жорнокуй Ю. М. Корпоративні конфлікти а акціонерних товариствах: цивільно-правовий аспект: монографія. Х.: Право, 2015. С. 129.

¹⁶⁷ Шимон С. І. Конструкція «право на право» як концепт цивільно-правової доктрини. *Правове регулювання економіки*. 2017. № 16. С. 169.

¹⁶⁸ Жорнокуй Ю. М. Там само. С.123-124.

В. А. Васильєва зазначає, що коли йдеться про частки у корпоративній власності, то слід розуміти не частки у статутному капіталі, оскільки він цілком належить іншому суб'єкту корпоративних відносин і вплив на його режим є визначений учасниками, а об'єми економічних можливостей учасника. Іншими словами, частка — це облікова одиниця, яка є визначальною при встановленні впливу на управління корпорацією при розподілі майнових благ корпорації. Об'єктом права власності, а, відповідно, й об'єктом цивільних відносин є не сам документ — цінний папір, а права які ним посвідчуються¹⁶⁹. Термін частка носить обліковий характер, і говорити про оборот часток від цілого є дещо некоректним. За аналогією із частками у спільній власності мова йде про придбання частини майна, а не частки. Вислів поділ частки є некоректним. Швидше сприймається — «частка як результат поділу». Якщо звернутися до аналогії зі спільною частковою власністю, то під правом на частку розуміють не тільки права з частки, але й право на ціле¹⁷⁰.

Ю. М. Жорнокуй зауважує, що частка участі в статутному капіталі господарського товариства, що акція акціонерного товариства є формою посвідчення прав учасників (акціонерів) товариства залежно від його організаційно-правової форми. Права ж, у свою чергу, являють цінність як об'єкт права¹⁷¹.

¹⁶⁹ Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / В. А. Васильєва та ін.; Нац. акад. правових наук України, Науково-дослід. ін-т приват. права і підприємств ім. акад. Ф. Г. Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. права; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника», Навчально-наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2017. С. 377.

¹⁷⁰ Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. *Корпоративні правочини*: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 вересня 2013 року, м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2013. С. 11.

¹⁷¹ Жорнокуй Ю. М. Корпоративні конфлікти а акціонерних товариствах: цивільно-правовий аспект: монографія. Х.: Право, 2015. С. 128.

Суб'єктивні корпоративні права об'єктивуючись, наділяють суб'єкта певними повноваженнями (міновими цінностями) і виступають в обороті як цілісний об'єкт, як майнове благо, що має вартісну оцінку. Тим самим, сприймаючи конструкцію «право на право», ми визнаємо приналежність блага визначеному суб'єкту, і, відповідно, — право власності на різновид безтілесного майна — корпоративне право¹⁷².

Корпоративні права можуть існувати у різних формах: як частка в статутному капіталі господарського товариства, визначена в статуті, як пай в кооперативі, як акція. Форма, тобто зовнішній прояв, зовнішня фіксація корпоративних прав не впливає на їх сутність¹⁷³. Тобто застосований термін «частка», «акція» є правовою формою фіксації корпоративних прав, в якій корпоративні права переходять від учасника юридичної особи корпоративного типу до інших осіб. Незалежно від форми фіксації корпоративних прав їх сутність не змінюється.

Після здійснення державної реєстрації юридичної особи корпоративного внески учасників формують його статутний капітал та переходять у власність такої юридичної особи. Сам засновник в обмін на внесений вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу набуває корпоративних прав, незалежно від форми їх фіксації (частка, акція тощо). Здійснюється трансформація права власності, зокрема, учасник втрачає своє речове право в обмін на корпоративне. Разом з тим, передаючи об'єкти права спільної сумісної власності до статутного капіталу, учасником юридичної особи

¹⁷² Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / В. А. Васильєва та ін.; Нац. акад. правових наук України, Науково-дослід. ін-т приват. права і підприємств ім. акад. Ф. Г. Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. права; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника», Навчально-наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2017. С. 373.

¹⁷³ Купчак Б., Гачак-Величко Л. Корпоративні права та їх застосування в господарській діяльності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 5. С. 148.

корпоративного типу стає, зазвичай, одна особа. Це означає, що власником корпоративного права є один із подружжя, який отримує правомочності на участь в управлінні юридичною особою корпоративного типу, отриманні певної частини прибутку (дивідендів) у випадку виходу чи ліквідації останньої тощо.

Оскільки суб'єктивне корпоративне право для цивільного обороту сприймається як єдиний неподільний за змістом об'єкт, то воно в повному обсязі може належати лише тому з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу. Відповідно, корпоративне право не може перебувати на праві спільної сумісної власності незалежно від організаційно-правової форми юридичної особи корпоративного типу.

Наприклад, яким чином здійснювати внесення співвласників до установчих документів, як нових учасників товариства з обмеженою відповідальністю. Аналогічна ситуація із веденням реєстру акціонерів і внесенням до нього змін¹⁷⁴. Тобто, це призведе до «подвоєння» кількості учасників товариства, оскільки окрім, власне, учасника корпоративні права належатимуть ще й його дружині (чоловікові). Зрозуміло, що такий порядок речей є неприпустимим¹⁷⁵. Можна припустити, що у такому випадку може з'явитися додаткова кількість «співучасників», відповідно такий порядок речей є не тільки неприпустимим, а й головне, буде неконтрольованим.

Додатковим аргументом такої заборони може бути той факт, що до змісту корпоративного права входять немайнові права особистісного характеру (право бути обраним до

¹⁷⁴ Васильєва В. А. Корпоративне право як об'єкт спадкових прав. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник статей*. 2010. Випуск XXIII. С. 111-112.

¹⁷⁵ Жилінкова І. В. Корпоративні права осіб з подружнім статусом *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (25-26 вересня 2009 року)*. Івано-Франківськ, 2010. С. 54.

керівних органів товариства, право вступу і виходу з товариства)¹⁷⁶.

Водночас, не можна відкидати того факту, що інший з подружжя опосередковано передав об'єкти права спільної сумісної власності як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

Говорячи про правовий режим акцій у контексті шлюбних відносин,

І. В. Жилінкова зазначає, що той факт, що набуття акцій подружжя може здійснюватися за рахунок спільного сумісного майна відкидати не можна. Той із подружжя, який не є акціонером, хоча і не своїми діями, а «через» другого з подружжя все ж таки передав акціонерному товариству своє майно¹⁷⁷.

І. В. Спасибо-Фатеева з цього приводу зазначає, сутність права у одного з подружжя — засновника приватного підприємства як його вищого органу полягає у можливості управляти майном приватного підприємства. Сутність цього права у другого з подружжя полягає у можливості вимагати від подружжя-засновника половину отриманого доходу від діяльності приватного підприємства; половину майна, що залишилося після ліквідації приватного підприємства, у випадку поділу майна між подружжям — виплати половини вартості майна приватного підприємства¹⁷⁸. Цілком логічним є висновок про те, що внаслідок переходу майна до приватної власності підприємства, право власності подружжя

¹⁷⁶ Васильєва В. А. Корпоративне право як об'єкт спадкових прав. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник статей*. 2010. Випуск XXIII. С. 109-112.

¹⁷⁷ Жилінкова І. В. Правовий режим акцій у контексті шлюбних відносин Мала енциклопедія нотаріуса. 2008. № 1. С. 79.

¹⁷⁸ Антошкина В. К., Борисова В. И., Жилинкова И. В. и др. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монография /под. общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. С. 110.

трансформується із речового у зобов'язальне за своєю природою¹⁷⁹.

Досліджуючи корпоративні права командитного товариства, С. В. Казанцев зазначає про неможливість поширення режиму спільної сумісної власності подружжя, на частку у складеному капіталі командитного товариства, оскільки корпоративними правами наділена особа, яка прямо зазначена у засновницькому договорі як учасник і тільки учасник перебуває у правовому зв'язку з товариством¹⁸⁰. В. І. Сергєєв зазначає, що засновники товариства при формуванні статутного капіталу, право власності на майно, що належить їм, передають юридичній особі, а в обмін на це набувають зобов'язальні права по відношенню до нього. У такий спосіб речове право власності засновника (в сімейному праві — спільної власності подружжя) при створенні товариства трансформується в зобов'язальне право самого товариства щодо його засновника¹⁸¹.

В. І. Борисова вважає, що при створенні підприємницького товариства відбувається трансформація права приватної власності засновників на певне майно в корпоративні права останніх. Інакше кажучи, ніякої часткової або сумісної власності учасників на майно товариства не існує й не може існувати. Вчена робить висновок, що сімейному праву притаманна трансформація відносин власності подружжя,

¹⁷⁹ Бажанова В. Майно приватного підприємства як об'єкт спільної сумісної власності подружжя в цивільному праві України. *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 322.

¹⁸⁰ Казанцев С. В. До питання про належність частки у складеному капіталі командитного товариства до спільної сумісної власності подружжя. *Актуальні проблеми приватного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АНУРСРВ. П. Маслова*, 28 лют. 2014 р. Х.: 2014. С. 293.

¹⁸¹ Сергєєв В. И. О соотношении наследственного, корпоративного и семейного права в спорах по поводу долей в уставном капитале ооо. *Право и экономика*. 2009. № 2 (252). URL: <https://center-bereg.ru/d952.html>.

зокрема, трансформація прав власності у корпоративні права, права вимог і навпаки¹⁸².

Право вимоги полягає в правомочності однієї особи вимагати від іншої надання будь-яких майнових благ, як-то: сплати грошей, передачі речей, виконання робіт, надання послуг. Такі права вимоги можуть виникати з різних зобов'язань. В разі внесення чоловіком вкладу у вигляді речей, грошових коштів, цінних паперів або майнових прав до статутного капіталу будь-якого господарського товариства. Власниками переданого майна стають відповідні юридичні особи, а засновник (учасник) набуває лише зобов'язальні права¹⁸³.

З моменту державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу власником майна, переданого їй у власність учасниками як вклад до статутного капіталу стає сама юридична особа, діяльність якої не може бути позбавлена чи обмежена у її здійсненні одним з подружжя. Вклад, що складається з об'єктів права спільної сумісної власності подружжя трансформується у майно такої юридичної особи. Учасник юридичної особи корпоративного типу набуває корпоративних прав, незалежно від того, якою зовнішньою формою вони посвідчуються, чи то «часка», чи «акція».

В результаті передання до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу майна, що перебуває в подружжя на праві спільної сумісної власності, корпоративних прав набуває тільки той з подружжя, який є учасником юридичної

¹⁸² Борисова В. І. Новий Сімейний кодекс України і проблеми правового режиму майна подружжя — засновників (учасників) юридичної особи. *Проблеми законності*: Респ. міжвідом. наук. зб. / ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2003. Вип. 63. С. 27.

¹⁸³ Низамієва О. Н. К вопросу о соотношении понятий «общая собственность» и «общее имущество» супругов. *Актуальные проблемы права собственности*: Материалы Всероссийской межвузовской конференции (октябрь 2003 г., г. Саратов). Саратов: Изд-во ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2004. URL: http://adhdportal.com/book_1074_chapter_52_O.N._Nizamieva.html.

особи корпоративного типу, оскільки корпоративні права є суб'єктивними правами учасників юридичних осіб корпоративного типу. Інший з подружжя таких прав не отримує, але водночас не позбавляється майнових прав, які виникли в результаті передання у статутний капітал частки майна у спільній сумісній власності.

Режим права спільної сумісної власності на майно подружжя, що внесене до як вклад статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, можна охарактеризувати як «до» та «після». Право спільної сумісної власності подружжя на майно поширюється до моменту передання його як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу та здійснення її державної реєстрації. А також право спільної сумісної власності поширюється на майно при поділі, що отримане в результаті реалізації одним з подружжя корпоративного права.

На підставі вищевикладеного, правовий режим корпоративних прав подружжя можна визначити як комплекс правових засобів, що визначають порядок регулювання майнових відносин між подружжям та відносин з третіми особами, у зв'язку з набуттям одним із подружжя корпоративних прав та статусу учасника юридичної особи корпоративного типу та набуттям права вимоги іншим з подружжя, який передав об'єкти права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

Враховуючи те, що корпоративне право не може перебувати на праві спільної сумісної власності, до регулювання правового режиму корпоративних прав подружжя необхідно застосовувати спеціальний правовий режим, сутність якого полягає в трансформації права власності.

Для того з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу право власності (речове право) на майно, що передається у статутний капітал юридичної особи корпоративного типу, трансформується в суб'єктивне корпоративне право, відповідно до якого його учасник набуває

всіх правомочностей на участь в управлінні юридичною особою, отримання певної частини прибутку (дивідендів) у разі виходу з юридичної особи корпоративного типу чи ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та установчими документами.

Для того з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу таке право трансформується у право вимоги згідно зобов'язальних відносин, що склалися між ними щодо передання об'єктів права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу. Це право вимоги виникає у дружини або чоловіка (не учасника корпорації) і буде реалізовуватись при поділі спільної сумісної власності подружжя.

Проте такі повноваження, як зазначає В. А. Васильєва, лежать в площині не корпоративного права, а зобов'язального. А оскільки зв'язаності правом між не учасником і товариством немає, то право вимоги до учасника є цивільно-правовим за своєю правовою природою та регулюванням. Тому підставою вимоги є юридичний факт, що має корпоративну природу, але ніяким чином не правовий режим майна в межах корпоративного правовідношення¹⁸⁴.

Відповідно можна зробити висновок, що підставою такої вимоги буде юридичний факт, що має корпоративну природу, і в результаті реалізації корпоративного права одержане майно переходить у режим права спільної сумісної власності подружжя. Тобто доходи, майно, отримане в результаті відчуження корпоративного права, майно, отримане у разі виходу чи у разі його ліквідації юридичної особи корпоративного типу входить до майна, яке на вимогу одного із подружжя, підлягатиме поділу.

¹⁸⁴ Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. *Корпоративні правочини: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 вересня 2013 року, м. Івано-Франківськ)*. Івано-Франківськ, 2013. С. 13.

В Ухвалі від 2 квітня 2014 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі № 6-3765св14 за позовом про визнання недійсним договору дарування¹⁸⁵ зазначив: «з аналізу змісту ч.ч. 2, 3 ст. 61 СК України, якщо вклад до статутного капіталу господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів. Отже, правові підстави набуття права власності на частку у товаристві одним із подружжя впливають на майнові права іншого подружжя.

Вирішуючи спір суд не з'ясував, які правовідносини між сторонами впливають із встановлених обставин, які правові норми підлягають застосуванню до цих правовідносин, зробив помилковий висновок про виникнення між подружжям спору з приводу корпоративних прав, тоді як він стосувався правового режиму набутого майна, який визначається законодавством в т.ч. залежно від підстав його набуття».

Верховний Суд України у складі колегії Першої судової палати Касаційного цивільного суду в Постанові від 18 липня 2018 року у справі № 209/974/15-ц за позовом про поділ майна подружжя¹⁸⁶ дійшов висновку, що: «у випадку внесення подружжям спільного сумісного майна для здійснення підприємницької діяльності шляхом участі одного з них у заснуванні господарського товариства (підприємства) це майно належить зазначеному товариству на праві власності, подружжя набуває відповідне майнове право, яке реалізується одним із подружжя (засновником) шляхом участі в управлінні товариством, а друге подружжя набуває право вимоги

¹⁸⁵ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 2 квітня 2014 року, справа № 6-3765св14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38111792>.

¹⁸⁶ Постанова Верховного Суду України у складі колегії Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18 липня 2018 року, справа № 209/974/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75498185>.

виплати йому певних сум у разі поділу майна між подружжям».

Право вимоги виступає майновим правом, оскільки спрямоване на задоволення майнових інтересів іншого з подружжя, того, хто не є учасником юридичної особи корпоративного типу. Зокрема, задоволення інтересів здійснюється через реалізацію права вимоги, шляхом пред'явлення останнього до того з подружжя, хто є учасником юридичної особи корпоративного типу, а не до юридичної особи корпоративного типу. Праву вимоги одного з подружжя кореспондує обов'язок іншого з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу по сплаті певних грошових сум.

Саме право вимоги можна визначити як майнове право, що виникає на підставі юридичного факту, що має корпоративну природу, згідно з яким один з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу, але передав майно до статутного капіталу, має право звернутися з вимогою до іншого з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу, щодо виплати певних сум, що належать йому згідно із законом та/або договором.

Таким чином, можна зробити висновок, що:

1) з моменту державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу корпоративних прав набуває тільки той з подружжя, який є учасником такої юридичної особи і перебуває у правовому зв'язку з юридичною особою корпоративного типу;

2) враховуючи неподільність та персоніфікованість корпоративного права, право спільної сумісної власності на корпоративні права на поширюється;

3) інший з подружжя набуває право вимоги як майнове право на виплату грошових сум, отриманих від реалізації корпоративного права одним з подружжя.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ, НАБУТИХ ОДНИМ ІЗ ПОДРУЖЖЯ

2.1. Правове регулювання корпоративних прав учасника юридичної особи корпоративного типу, набутих одним із подружжя

Підставами виникнення права власності є юридичні факти або юридичні склади, які відповідно до закону тягнуть виникнення права власності на певне майно у конкретних осіб. Спосіб виникнення права власності визначається як передбачене законом суб'єктивне право, при реалізації якого у суб'єкта виникає право власності на річ для задоволення своїх інтересів¹⁸⁷. Поряд з підставами набуття права власності завжди існують способи. У літературі по-різному визначаються підстави та способи, а інколи вчені й ототожнюють ці поняття. Однак варто зазначити, що підставою виникнення права власності завжди є юридичний факт.

Традиційним і поширеним в науковій літературі є поділ підстав набуття права власності на первинні (початкові) та похідні (вторинні). Первинними підставами прийнято вважати такі, при яких право власності виникає вперше або незалежно від попередніх власників. При похідних підставах право власності ґрунтується на праві попереднього власника¹⁸⁸. Аналогічний підхід можна використовувати до корпоративних прав.

¹⁸⁷ Сурай Д. Підстави та способи набуття права власності: розмежування та взаємозв'язок. *Юридичний вісник*. 2013. № 2. С. 109, 111.

¹⁸⁸ Гриняк А. Б. Цивільно-правовий договір як підстава виникнення права спільної власності фізичних осіб: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України. К., 2007. С. 10.

В. М. Кравчук зазначає, що до первинних підстав належать ті, коли участь у товаристві виникає внаслідок створення або вступу до товариства, або набуття частки (акцій), яка ще не належала іншим особам; похідних — коли участь в товаристві набувається за волею попередніх учасників¹⁸⁹. Зокрема, вчений виділяє, що право на частку є майновим правом, відповідно може виникати як на підставі первісних, так і похідних підстав. Первісними підставами виникнення цього права є набуття часток (акцій) під час створення товариства, під час збільшення статутного капіталу або придбання часток (акцій), що належали товариству. Договір, правонаступництво під час припинення юридичної особи та спадкування визначаються автором як похідні підстави виникнення права на частку (акції)¹⁹⁰.

Н. С. Бутрин зазначає, що у випадку набуття корпоративних прав безпосередньо від юридичної особи, то йде мова про первісний спосіб. Зокрема, це створення юридичної особи; прийняття учасників; внесення внесків до статутного капіталу; придбання акцій нової емісії. Похідний спосіб виникає, коли корпоративні права набуваються від учасників юридичної особи. До таких способів вчена відносить відступлення часток (акцій), їхнє спадкування¹⁹¹.

При поділі підстав (способів) на первісні та похідні, одні науковці виділяють критерій волі, інші — правонаступництва. За першим критерієм вважається, що право власності виникає, незалежно від волі інших осіб. Однак, такий критерій суперечить ч. 1 ст. 627 ЦК України, згідно з якою сторони є

¹⁸⁹ Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. Львів: Край, 2009. С. 62.

¹⁹⁰ Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореф. дисерт. ... докт. юридич. наук: 12.00.03 / ЛДУВС. Харків. 2010. С. 12.

¹⁹¹ Бутрин Н. С. Правочин як підстава виникнення та припинення корпоративних прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ген. Прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2014. С. 22.

вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Цей підхід суперечить такій підставі набуття корпоративних прав, як укладення договору, основою якого є волевиявлення сторін.

Приєднуємося до позиції Л. В. Сіщук, яка зазначає, що при набутті прав в порядку правонаступництва основним критерієм, що відмежовує похідний спосіб набуття майна від первісного, є обсяг прав та обов'язків, які праводавець передає правонаступнику. Зокрема, вчена зазначає, що залежно від обсягу корпоративних прав і обов'язків, які переходять від правопопередника до правонаступника, можна поділити на універсальне (загальне) правонаступництво, яке виникає при реорганізації і при спадкуванні, та сингулярне (часткове) правонаступництво, що виникає при відчуженні корпоративних прав за цивільно-правовими договорами¹⁹².

А. В. Смітюх відзначає, що єдиною первинною підставою набуття корпоративних прав є формування особою одноособово чи разом з іншими особами майнової бази підприємства статутного капіталу за рахунок передачі свого майна як вкладу. До похідних підстав вчений відносить придбання за договором акції, частки або паю; спадкування та звернення стягнення на акцій або пай¹⁹³.

В. А. Васильєва зазначає, що суб'єктивне корпоративне право — це, перш за все, право засновника, тобто особи, яка прийняла рішення про створення (заснування) корпоративної

¹⁹² Сіщук Л. В. Правонаступництво в корпоративних правовідносинах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2014. С. 56.

¹⁹³ Смітюх А. В. Корпоративне право у схемах: навчальний посібник. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017. С. 53.

юридичної особи¹⁹⁴. У першу чергу підставою набуття корпоративних прав є створення юридичної особи корпоративного типу, пов'язане із здійсненням її державної реєстрації у встановленому законом порядку, оскільки з цього моменту учасники набувають корпоративних прав відповідно до здійснених внесків до статутного капіталу, а між учасником і такою юридичною особою встановлюється корпоративне правовідношення.

Не вдаючись до детального аналізу підстав (способів) виникнення корпоративних прав, розглянемо внесення майна до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, в тому числі, об'єктів права спільної сумісної власності як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, як первісний спосіб набуття корпоративних прав, та укладення цивільно-правових договорів, як похідний. У контексті розгляду цих способів особливого значення набуває згода подружжя при переданні об'єктів права спільної сумісної власності як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу та згода подружжя при укладенні договору.

З моменту набуття статусу учасника юридичної особи корпоративного типу така особа наділяється корпоративними правами. Факт набуття статусу учасника є наслідком виникнення в нього корпоративних прав.

Уявімо ситуацію, коли один з подружжя через відсутність обов'язкового отримання згоди подружжя на підставі договору набуває корпоративні права за рахунок майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності. Той з подружжя, який виступає стороною договору заздалегідь знає, що така згода не була отримана, а може й взагалі інший з подружжя був проти укладення такого договору. Той з подружжя, який не є стороною договору, дізнавшись про такий договір, вирішив звернутися до

¹⁹⁴ В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва Корпоративне право України: підручник / за заг. ред. В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2010. С. 157.

суду з позовом про визнання його недійсним. Відповідно, така ситуація породжує негативні правові наслідки як для подружжя, так і для юридичної особи корпоративного типу.

Як уже зазначалося в Розділі 1 цієї монографії, вклад до статутного капіталу може бути сформований за рахунок об'єктів права спільної сумісної власності подружжя. Майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності може бути передане для формування статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу при створенні такої юридичної особи та в результаті збільшення статутного капіталу.

Згідно ст. 65 СК України дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою.

Зважаючи на те, що частки у спільній сумісній власності кожного з подружжя невизначені, то вони мають погоджувати свої дії щодо майна. У зв'язку з цим, невизначеність часток у праві спільної сумісної власності подружжя на майно зумовлює два важливих наслідки:

- дії одного з подружжя щодо володіння та розпорядження спільним сумісним майном розглядаються як дії подружжя. Згода іншого з подружжя передбачається до того часу, поки не буде доведено протилежне;

- у випадках, передбачених законом, для здійснення певних юридичних дій потрібна воля подружжя, оскільки майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності без визначення часток¹⁹⁵. Вважається, що для розпорядження майном необхідна згода обох з подружжя. Така згода в одних випадках презюмується, а в інших — має бути висловлена у певній передбаченій законом формі¹⁹⁶.

У випадку набуття корпоративних прав одним з подружжя на підставі внесення до статутного капіталу юридичної особи

¹⁹⁵ Оніщенко О. В. Сімейне право: навч. посіб. / К. : Видавництво Національного авіаційного університету «НАУ-друк». 2009. С. 60.

¹⁹⁶ Харитонов Є. О. Сімейне право України: навчальний посібник / К.: Істина, 2016. С. 65.

корпоративного типу як вкладу об'єктів права спільної сумісної власності, при створенні юридичної особи жодних правочинів не вчиняється. Відповідно буде вважатися, що об'єкти права спільної сумісної власності передані до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу за взаємною згодою подружжя. У даному випадку вважатиметься, що той з подружжя, який став учасником юридичної особи корпоративного типу передав об'єкти права спільної сумісної власності за згодою іншого з подружжя. Тобто діє презумпція згоди подружжя, яка поширюється на володіння, користування та розпорядження майном в цілому. Вважається, що будь-які дії одного з подружжя щодо розпорядження об'єктами права спільної сумісної власності з моменту реєстрації шлюбу будуть вважатися такими, що вчинені за згодою другого з подружжя, в тому числі, і передання спільного сумісного майна як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

Верховний Суд України у Постанові від 19 лютого 2014 року у справі № 6-5цс14 за позовом про визнання правочину недійсним та скасування державної реєстрації змін до статуту підприємства¹⁹⁷ зазначив наступне: *«порядок здійснення подружжям права спільної сумісної власності та право подружжя на розпорядження спільним сумісним майном визначено у ст. ст. 63, 65 СК України.*

Згідно з ч. 1 ст. 65 СК України дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою.

Одним із видів розпорядження власністю є право власника використовувати своє майно для здійснення господарської діяльності».

Мається на увазі, що один з подружжя, шляхом розпорядження майном, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, може передати його для формування

¹⁹⁷ Постанова Верховного Суду України від 19 лютого 2014 року, судова справа № 6-5цс14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37520383>.

статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу. Аналогічно, можна говорити про збільшення статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу за рахунок внесення майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності.

У відповідності до ст. 16 ЗУ «Про господарські товариства» товариство має право змінювати (збільшувати або зменшувати) розмір статутного (складеного) капіталу. Збільшення статутного (складеного) капіталу може бути здійснено лише після внесення повністю всіма учасниками своїх вкладів (оплати акцій), крім випадків, передбачених цим Законом. Згідно ст. 16 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» збільшення статутного капіталу товариства допускається лише після внесення всіма учасниками товариства своїх вкладів у повному обсязі.

До прикладу, після внесення всіма учасниками товариства з обмеженою відповідальністю своїх вкладів у повному обсязі, може бути збільшено статутний капітал товариства. Цілком імовірно, що у випадку, коли особа перебуває у шлюбі, то при збільшенні статутного капіталу товариства може бути передане майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності. Шляхом таких дії відбувається розпорядження майном, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності.

У справі № 446/1447/13-ц за позовом про визнання права спільної сумісної власності, визнання недійсним рішення зборів учасників товариства та скасування свідоцтва на право власності, застосування наслідків недійсності правочину¹⁹⁸ позивач зазначала, що у період шлюбу об'єкти нерухомого майна без її згоди були внесені при збільшенні розміру статутного капіталу. На цій підставі просила визнати недійсним рішення загальних

¹⁹⁸ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 29 листопада 2017 року, справа № 446/1447/13-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70903440>.

зборів учасників. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в Ухвалі від 29 листопада 2017 року залишивши в силі рішення апеляційної інстанції зазначив: *«дослідивши докази у справі й давши їм належну оцінку в силу вимог ст. 212 ЦПК України, а також, врахувавши обставини справи, дійшов висновку, що згода іншого з подружжя на внесення майна до статутного фонду товариства, учасником якого він є, не потребувалась».*

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду в Постанові від 7 травня 2019 року у справі № 490/1408/15-ц про поділ майна подружжя¹⁹⁹ вказав, що *«у сімейному законодавстві діє презумпція спільності майна подружжя, при цьому вона стосується всього обсягу майнових прав подружжя, реалізуючи які, вважається, що кожен із подружжя діє за згодою другого та виключно в інтересах сім'ї. Спростувати цю презумпцію може сторона, яка надає докази протилежного, що мають відповідати вимогам належності та допустимості (ст.ст. 58, 59 ЦПК України), і це є її процесуальним обов'язком (ст.ст. 10, 60 ЦПК України)».*

Оскільки вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу при створенні такої юридичної особи формується за рахунок об'єктів права спільної сумісної власності, чи у випадку, коли збільшується статутний капітал за рахунок таких об'єктів, то вважається, що відбувається розпорядження майном, яке належить обидвом з подружжя на праві спільної сумісної власності за взаємною згодою.

Якщо ж звернутися до набуття корпоративних прав одним із подружжя на підставі цивільно-правових договорів, то тут ситуація дещо складніша, оскільки виникає питання, чи

¹⁹⁹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 07.05.2019 р. у справі № 490/1408/15-ц за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ майна подружжя. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81661530>.

потрібна письмова згода подружжя при укладенні одним із подружжя, до прикладу, договору купівлі-продажу корпоративних прав, якщо останній виступає покупцем. Адже цілком імовірно, що набуття корпоративних прав за договором здійснюється за рахунок майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності.

У відповідності до ст. 328 ЦК України право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів. Право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не випливає із закону або незаконність набуття права власності чи необґрунтованість активів, які перебувають у власності, не встановлена судом.

У відповідності до ст. 65 СК України при укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

Така норма не тільки передбачає презумпцію згоди іншого з подружжя, а й певне законне представництво одним з подружжя другого з подружжя як співвласника²⁰⁰. Згода як правомірна дія визначається як одностороннє волевиявлення суб'єкта сімейних правовідносин, що свідчить про схвалення вчинення іншим суб'єктом сімейних правовідносин юридично значимих дій і настання відповідних наслідків²⁰¹. Можна сказати, що згода є дією одного з подружжя на схвалення будь-яких дій іншим з подружжя.

О. М. Калітенко зазначає, що подружжя при здійсненні права спільної сумісної власності зобов'язуються не до

²⁰⁰ Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник: академічний курс. Правова єдність, 2009. С. 463.

²⁰¹ Штыков Д. В. Категория «согласие» среди основных понятий в семейном праве Российской Федерации: автореф. диссерт. ... кандидат. юрид. наук.: 12.00.03 / Тверский государственный университет. М., 2010. С. 11.

пасивної поведінки — не чинити одне одному перешкод, а перш за все до активної поведінки, змістом якої являється право і обов'язок кожного з подружжя узгоджувати свою поведінку щодо володіння, користування та розпорядження спільним майном²⁰².

З. В. Ромовська зазначає, що враховуючи те, що угода, укладена одним, вважається вчиненою не тільки за згодою, але і від імені іншого, то і відносини співвласності з приводу певного майна мають для обох, а не для одного лише чоловіка, договірну підставу. Аналіз згаданих правових норм дає підставу для виведення про закріплення в них презумпції спільності майна²⁰³. Проте законодавець не передбачив правових наслідків укладення угод одним з подружжя без згоди іншого з подружжя, встановивши таку презумпцію, а також не встановив якими доказами має підтверджуватися відсутність такої згоди²⁰⁴.

З аналізу норм ст. 65 СК України випливає, що законодавець виділив наступні види правочинів, щодо яких повинна бути надана згода одного з подружжя:

- правочин, який виходить за межі дрібного побутового;
- правочини стосовно цінного майна;
- правочини, що потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації.

Тобто презумпція згоди одного з подружжя не поширюється на вище зазначені правочини, а тільки поширюється на вчинення дрібних побутових правочинів. Оскільки СК України не дає визначення дрібного побутового правочину, то звернемося до ЦК України. Відповідно до п. 1

²⁰² Калітенко О. М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Одеська національна юридична академія. Х., 2001. С. 16.

²⁰³ Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве. Львов: Издательское объединение. Вища школа, 1985. С. 59-60.

²⁰⁴ Цивільне право України: підручник: у 2-х кн. / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1. С. 411.

ч. 1. ст. 31 ЦК України правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість. І знову зустрічаємо оціночне поняття «невисока вартість».

Згідно Роз'яснення Міністерства Юстиції України «Особливості посвідчення договорів відчуження спільного майна подружжя» від 11.05.2011 року²⁰⁵ термін «дрібний побутовий правочин» — поняття оціночне і має визначатися в кожному конкретному випадку.

Згідно Листа Національного банку України «Про деякі питання застосування Цивільного кодексу України в банківській діяльності» № 18-111/3249-8378 18.08.2004 року²⁰⁶ визначення «дрібний побутовий правочин» має оціночний характер, не має установлених меж грошового виразу (вартості), а тому має для різних видів діяльності, речей і майнового стану учасників цивільних правовідносин, різні межі вартості.

На думку Н. Ю. Христенко, зазначене поняття завжди підлягатиме неоднозначному тлумаченню. Тому суд змушений приймати різне рішення з кожної конкретної справи. Дана норма містить ще один недолік, який полягає у визнанні договору недійсним. Автор приєднується до думки тих авторів (зокрема О. В. Дзери), які вважають за необхідне встановити факт незгоди, а не факт наявності чи відсутності згоди²⁰⁷.

²⁰⁵ Особливості посвідчення договорів відчуження спільного майна подружжя: Роз'яснення Міністерства Юстиції України від 11.05.2011 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0032323-11>.

²⁰⁶ Про деякі питання застосування Цивільного кодексу України в банківській діяльності: Лист Національного банку України 18.08.2004 року № 18-111/3249-8378. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v8378500-04>.

²⁰⁷ Христенко Н. Ю. Право спільної сумісної власності фізичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. Київ. 2006. С. 13.

Що стосується договорів, пов'язаних з набуттям одним з подружжя корпоративних прав, вони однозначно виходять за межі дрібного побутового правочину. З цього випливає, що дружина та чоловік може звернутися до суду про визнання такого договору недійсним в силу ст. 65 СК України. Крім того, такі договори можуть укладатися і з приводу цінного майна. Цінне майно є також оціночним поняттям. Законодавець не дає тлумачення майна, яке слід відносити до цінного. Відповідно, це поняття також можна вважати оціночним і по-різному сприйматися в тій чи іншій конкретній справі, адже немає встановленого законодавством критерію розмежування, яке майно відносити до цінного, а яке ні.

Відповідно вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу може формуватися за рахунок майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, і крім того, є для подружжя, чи одного з них цінним.

З урахуванням ч. 1 ст. 116 ЦК України, ст. 208 ЦК України договір, пов'язаний з набуттям корпоративних прав повинен бути вчинений у письмовій формі. Крім того, щонайменше, з аналізу ст. 65 СК України випливає, що при укладенні правочинів, пов'язаних з набуттям одним із подружжя корпоративних прав повинна надаватися згода одного з подружжя. І така згода в першу чергу повинна бути письмовою. Відсутність такої згоди буде підставою для звернення до суду про визнання договору недійсним.

Відповідно до ч. 2 ст. 65 СК України дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового. Т. В. Боднар вважає, що таким чином, відповідно до ч. 2 ст. 65 СК України відсутність згоди іншого з подружжя слід вважати єдиною підставою визнання недійсним договору щодо розпорядження майном, що є об'єктом права спільної

сумісної власності, укладеного одним із подружжя²⁰⁸.

Тобто сімейним законодавством передбачено право того з подружжя, чия згода не була отримана при укладенні іншим з подружжя договору звернутися до суду з позовом про визнання такого договору недійсним, коли він виходить за межі дрібного побутового. А оскільки, як уже зазначалося поняття «дрібного побутового правочину» є оціночним поняттям, то іншому з подружжя залишається тільки довести у суді, що договір виходить за межі дрібного побутового і згода на його укладення не надавалася іншим з подружжя.

Як правильно зазначається в юридичній літературі: у законі не визначено критерію, на підставі якого такий договір можна визнати недійсним. При цьому деякі науковці вважають, що він може визнаватися недійсним лише тоді, коли буде доведено, що набувач діяв несумлінно, тобто знав або повинен був знати, що другий з подружжя згоди на укладення договору не давав²⁰⁹. Тому суб'єкти цивільного обігу, щоб забезпечити свої права, мають переконатися у наявності згоди іншого з подружжя на відчуження спільного сумісного майна, рекомендовано у письмовій формі, оскільки межа між дрібними побутовими та іншими правочинами не завжди буває чіткою²¹⁰.

На практиці договори, пов'язані з набуттям корпоративних прав укладаються без згоди іншого з подружжя, хоча вони виходять за межі дрібних побутових правочинів. Це пов'язано з тим, що спеціальне законодавство не вимагає письмової згоди іншого з подружжя на укладення таких договорів. Однак

²⁰⁸ Боднар Т. В. Відсутність згоди як підстава визнання правочинів недійсними у сімейному праві України. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. Учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, 19-20 трав. 2017 р. Харків: ХНУВС, 2017. С. 81.

²⁰⁹ Червоний Ю. С. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. К. : Істина, 2017. С. 117.

²¹⁰ Харитонов Є. О. Сімейне право України: навчальний посібник / К.: Істина, 2016. С. 57.

законодавство надає можливість іншому з подружжя звернутися з позовом до суду про визнання договору недійсним. Під час поділу спільної сумісної власності подружжя такі позови є особливо поширеними.

При наявності певних умов договір, укладений одним із подружжя за позовом іншого з подружжя може бути визнаний недійсним, оскільки вважатиметься, що він укладений з порушенням прав останнього.

Згідно ч. 1 ст. 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою - третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу. Відповідно до ч. 1 ст. 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

У відповідності до ч. 2, 3 ст. 215 ЦК України недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. У випадках, встановлених цим Кодексом, нікчемний правочин може бути визнаний судом дійсним. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин).

Згідно ч. 4 ст. 369 ЦК України правочин щодо розпорядження спільним майном, вчинений одним із співвласників, може бути визнаний судом недійсним за позовом іншого співвласника у разі відсутності у співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень.

Абз. 4 ч. 26 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання

правочинів недійсними» № 9 від 06 листопада 2009 року²¹¹, якщо предметом правочину є майно, яке належить особам на праві спільної сумісної власності, інші співвласники відповідно до частини другої статті 369 ЦК до участі у справі не залучаються, оскільки правочин щодо розпорядження спільним майном вважається вчиненим за згодою всіх співвласників. За відсутності такої згоди інші співвласники відповідно до частини четвертої статті 369 ЦК можуть пред'явити позов про визнання такого правочину недійсним.

Статтею 216 ЦК України визначено, що недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю. У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, — відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

Вищенаведене підтверджує необхідність отримання згоди при укладенні цивільно-правових договорів, пов'язаних з набуттям корпоративних прав одним з подружжя, в першу чергу з метою уникнення спірних ситуацій щодо оспорювання одним із подружжя відсутності його згоди. Крім того, останнім часом суди ухвалюють рішення, згідно яких відсутність письмової згоди сама по собі не може бути підставою для визнання договору, укладеним одним із подружжя без згоди другого, недійсним. Така ситуація ставить того з подружжя, який не є стороною договору, у ще більш не вигідне становище.

Такого висновку, відмовляючи в задоволенні позову про визнання недійсним договору дарування корпоративних прав, в одному із рішень дійшов Вищий спеціалізований суд України з

²¹¹ Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанови Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 року № 9. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>.

розгляду цивільних і кримінальних справ в Ухвалі від 02 серпня 2017 року у справі № 756/12009/15-ц²¹². Зокрема, позиція суду полягає в наступному: *«укладення одним із подружжя договору щодо розпорядження спільним сумісним майном без згоди іншого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним тільки у тому випадку, якщо судом буде встановлено, що той з подружжя, який уклав договір щодо спільного сумісного майна, та третя особа – контрагент за таким договором, діяли недобросовісно. А саме, третя особа знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності, і що той з подружжя, який укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя. Законодавство не визначає умовою недійсності правочину при відчуженні спільного сумісного майна подружжя без письмової згоди іншого з подружжя, а тому при розгляді спорів про поділ цінного спірного майна та визнання недійсними правочинів з відчуження такого без письмової згоди одного з подружжя, за умови наявності іншої згоди, суди мають виходити з права одного з подружжя на відповідну компенсацію вартості відчуженого не в інтересах сім'ї майна»*.

Впливає, що тому з подружжя, без згоди якого укладено договір, необхідно ще й доводити той факт, що інший з подружжя та третя особа — контрагент діяли недобросовісно.

Однак підставою для визнання недійсним договору щодо розпорядження спільним майном, укладеного одним із подружжя без згоди іншого, є сам факт відсутності згоди. Тому у справах такої категорії встановленню підлягає наявність або відсутність згоди іншого з подружжя на укладення оспорюваного договору, а не добросовісність сторони чи сторін

²¹² Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 02 серпня 2017 року, справа № 756/12009/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68076841>.

такого договору²¹³. З цього судового рішення випливає, що підставою для визнання договору недійсним є не сам факт відсутності згоди, а й недобросовісність третьої сторони. Такі судові рішення жодним чином не спрямовані на захист прав та інтересів того з подружжя, без письмової згоди якого був укладений такий договір. Наведене свідчить, що при укладенні договорів на відчуження корпоративних прав така згода повинна бути надана, щонайменше, у письмовій формі.

Згідно ч. 3 ст. 65 СК України для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена. Законодавець не встановлює норми щодо обов'язкового нотаріального посвідчення договорів, пов'язаних з набуттям та відчуженням корпоративних прав, крім випадків, передбачених статутом чи за домовленістю сторін договору. На нашу думку, договір на відчуження корпоративних прав повинен бути нотаріально посвідченим, про що детальніше буде розглянуто в підрозділі 3.1. цього дослідження.

У випадку нотаріального посвідчення договору на відчуження корпоративних прав, той з подружжя, який виступатиме набувачем за договором за рахунок майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, повинен отримати нотаріально засвідчену заяву про надання згоди від іншого з подружжя.

У відповідності до п. 4.2. Глави 1 Розділу II Наказу Міністерства юстиції України № 296/5 від 22.02.2012 року «Про затвердження порядку вчинення нотаріальних дій

²¹³ Оприско М. Проблеми теорії та практики визнання недійсними договорів щодо розпорядження спільним майном, укладених без згоди другого з подружжя. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 11. С. 31.

нотаріусами України»²¹⁴ при посвідченні правочинів щодо розпорядження спільним майном подружжя, якщо документ, що посвідчує право власності, оформлений на ім'я одного з подружжя, нотаріус вимагає письмову згоду іншого з подружжя. Справжність підпису другого з подружжя на заяві про таку згоду має бути нотаріально засвідчена.

Згідно Методичних рекомендацій щодо посвідчення договорів купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю нотаріус при посвідченні договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства з метою визначення правового статусу майна нотаріус перевіряє наявність згоди другого у разі набуття частки за кошти, що є спільною сумісною власністю подружжя. У разі якщо частка у статутному капіталі товариства придбавається одним із подружжя, то нотаріусом вимагається згода другого з подружжя на придбання за рахунок спільних грошових коштів²¹⁵.

Така заява про надання згоди є простим юридичним фактом, внаслідок якого не виникають нові права та обов'язки у жодного із суб'єктів. У такому випадку спільне сумісне майно розглядається як неподільна річ, і співвласник надає згоду на відчуження частини у праві власності на цілу річ²¹⁶.

При укладенні договорів така згода буде обов'язковою і свідчитиме про те, що інший з подружжя був ознайомлений з умовами договору та погодив передання за договором майна,

²¹⁴ ²¹⁴ Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.

²¹⁵ Крат В. І., Божок М. О. Методичні рекомендації щодо посвідчення договорів купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. К.: Нотаріальна палата України, 2017. С. 4-10.

²¹⁶ Д'ячкова Н. Я., Турчин Ф. А. Згода одного з подружжя на вчинення правочинів щодо спільного майна. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57) С. 163.

що належить їм на праві спільної сумісної власності. Отримання такої згоди зменшить визнання таких договорів недійсними у судовому порядку, адже дуже часто один з подружжя просить визнати такий договір недійсним на тій підставі, що не володів інформацією щодо укладення такого договору, або ж взагалі, був проти. Крім того наявність згоди буде означати, що той з подружжя, який не є набувачем за договором, а відповідно не набуде корпоративних прав, ознайомлений з правовими наслідками укладення такого договору. А саме з тим, що корпоративних прав за договором він не набуває, оскільки такі права є суб'єктивними правами учасників корпоративних відносин, а набуває право вимоги, яке може бути реалізоване при поділі спільної сумісної власності подружжя. І жодної згоди на подальше здійсненні корпоративних прав тим з подружжя, який є учасником, не буде вимагатися.

Питання згоди подружжя щодо вчинення правочинів, пов'язаних з набуттям корпоративних прав, заслуговує особливої уваги. Абсолютна визначеність цього питання допоможе уникнути порушень і зловживань правом другого з подружжя. Інший з подружжя виступає дещо слабшою стороною у відносинах, які складаються у такому випадку, тому потребує захисту. Надання нотаріально засвідченої заяви про надання згоди на укладення таких договорів іншим з подружжя буде підтвердженням того, що договір укладається за згоди іншого з подружжя, в інтересах обидвох з подружжя та обидва з подружжя володіють інформацією щодо передання майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

2.2. Правовий режим акцій, набутих одним з подружжя.

Правовому регулюванню цінних паперів присвячено велику кількість статей та досліджень. Однак, ще чимало питань підлягає з'ясуванню, коли правове регулювання цінних

паперів, а саме акцій, стоїть на межі сімейного та корпоративного законодавства. Труднощі виникають тоді, коли акціонером є особа, що перебуває у шлюбі і виникає питання про включення акцій до спільного сумісного майна подружжя. Адже, як свідчить судова практика, поділ акцій між подружжям все частіше стає предметом розгляду судових справ, а норми сімейного та корпоративного законодавства не дають прямої та однозначної відповіді на питання, чи можуть акції перебувати на праві спільної сумісної власності взагалі, та у подружжя зокрема.

Згідно ст. 194 ЦК України цінним папером є документ установлені форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам. Згідно ст. 177 ЦК України об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага.

Відповідно до ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Тобто як впливає із ст. ст. 177, 190 ЦК України, цінні папери є річчю, і в свою чергу майном. А в силу норм ст. 61 СК України майно, набуто подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності. Тобто, чоловіку та дружині на праві спільної сумісної власності може належати будь-яке майно, в тому числі, і акції.

Згідно п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від

21 грудня 2007 року спільною сумісною власністю подружжя, зокрема, можуть бути: акції та інші цінні папери. Відповідно до п. 27 цієї ж Постанови акції можуть бути об'єктом права спільної сумісної власності і предметом поділу між подружжям, якщо вони були придбані за їх спільні кошти.

Як бачимо, аналіз норм чинного законодавства дає право стверджувати, що якщо акції були придбані за спільні кошти подружжя, то їх можна розглядати як об'єкт права спільної сумісної власності.

Такої ж позиції дотримуються і деякі вчені, зазначаючи, що акції являють собою різновид цінного паперу і виступають у цивільному обороті як об'єкти права власності²¹⁷. Тому вони можуть бути об'єктом права спільної власності та предметом поділу між подружжям, якщо вони були придбані за рахунок спільного майна (коштів)²¹⁸. Також у сімейно-правовій літературі деяких пострадянських країн акції, набуті одним із подружжя за спільні кошти за час шлюбу, визначаються як об'єкт права спільної сумісної власності подружжя. На цій підставі акції розглядаються як речі, що підлягають поділу між сторонами в разі поділу подружнього майна²¹⁹.

З одного боку, акція в силу норм ст. 177, 190 ЦК України є майном, тому без сумніву може бути на праві спільної сумісної власності подружжя. Зокрема, з цього приводу у науковій літературі зазначається, що деякі види майна оформляються і реєструються на ім'я одного з подружжя. Для визнання даних речей спільною власністю не має значення, ким із учасників спільної сумісної власності подружжя і на чие ім'я придбано

²¹⁷ Бутина І. Н. Акции как ценные бумаги и гражданско-правовая защита прав и законных интересов их владельцев автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Российская академия правосудия. М. 2007. С. 9.

²¹⁸ Васильев С. В. Особливості розгляду окремих категорій цивільних справ: навчальний посібник. Харків: Еспада, 2012. С. 154.

²¹⁹ Жилінкова І. В. Правовий режим акцій у контексті шлюбних відносин Мала енциклопедія нотаріуса. 2008. № 1. С. 78.

майно²²⁰. Немає значення також на кого з подружжя оформлені документи, що підтверджують майнові права²²¹. Адже факт реєстрації майна, набутого за час шлюбу, на ім'я лише одного з подружжя не впливає на його правовий режим (режим спільності майна)²²². Вважається, що внесення до реєстру власників іменних цінних паперів імені лише одного з подружжя зовсім не означає, що другий з подружжя не має права власності на ці акції у випадку, коли вони були придбані в період шлюбу за спільні кошти подружжя. Аналогічно, другий з подружжя є співвласником автомобіля чи квартири, придбаного за спільні кошти сім'ї, навіть в тому випадку, якщо його ім'я не зазначено в реєстраційних документах на авто чи в документах, що посвідчують право власності на це майно²²³.

Висновок про те, що акції можуть бути об'єктом права спільної власності, якщо вони були набуті за час шлюбу впливає також із положень ст. 368 ЦК України. Адже, в силу норм ч. 3 ст. 368 ЦК України майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не

²²⁰ Ананьев В. В. Правовое положение имущества супругов по законодательству Российской Федерации автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Всероссийская государственная налоговая академия Министерства финансов Российской Федерации М. 2006. С 25. URL: <http://www.dissercat.com/content/pravovoe-polozhenie-imushchestva-suprugov-po-zakonodatelstvu-rossiiskoi-federatsii>.

²²¹ Харитонов Є. О., Калітенко О. М., Зубар В. М. та ін. Цивільне і сімейне право України: Навчально-практичний посібник / за ред. Є. О. Харитонова, А. І. Дрішлюка. Х.: ТОВ «Одіссей», 2003. С. 186.

²²² Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / Авт. колектив Багач Е. М., Білоусов Ю. В., Ватрас В. А., Давидова Н. О., Кодинець А. О. К.: Ліга 2010. С. 141.

²²³ Даниленко Є. М. Правовий режим акцій подружжя. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин* (21–22 вересня 2012 р., м. Івано-Франківськ): Всеукраїнська науково-практична конференція: Збірник наукових праць / ред. кол.: О. Д. Крупчан, В. В. Луць, В. А. Васильєва, І. Б. Саракун. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. С. 140.

встановлено договором або законом. Однак не всі погоджуються з такою позицією. Так, О. С. Швиденко вважає, що оскільки законодавство України, яке регулює порядок електронного обліку прав на акції не передбачає можливості відкривати рахунки окремо кожному із співвласників, які б свідчили про володіння ним акціями, які є об'єктом спільної власності, то ч. 3 ст. 368 ЦК України не може застосовуватись до акцій²²⁴. О. М. Вінник з цього приводу зазначає, що акція як цінний папір належить до рухомого майна (хоча може бути оплачена і нерухомим майном) та є неподільною, як і відповідна їй частка у статутному фонді акціонерного товариства. Це не виключає, однак, можливості володіння однією акцією двома або більше особами. В цьому випадку до акції застосовуються правила про спільну (сумісну чи часткову) власність²²⁵.

І. Б. Саракун вважає, що безпосередньо реалізувати вкладене в цінні папери право може тільки один із подружжя — її безпосередній володілець. Хоча цінний папір являється об'єктом спільної власності подружжя, другий із подружжя таким правом не наділений. Йому належать право на одержання частини вартості цінного паперу у випадку розподілу спільного майна подружжя²²⁶.

В. І. Цікало вважає, що слід застосовувати однаковий режим щодо однорідних об'єктів цивільних прав, якими є акція, частка у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та приватного підприємства корпоративного

²²⁴ Швиденко О. С. Акція як об'єкт права власності: автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2006. 20 с. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/224183.html>.

²²⁵ Вінник О.М., Щербина В.С. Акціонерне право: навчальний посібник. К.: Атіка, 2000. С. 90.

²²⁶ Саракун І. Б. Право на частку в статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю (цивільно-правові аспекти). *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей*. 2004. Випуск XIV. С. 109.

типу. Такі об'єкти слід визнавати особистою приватною власністю одного з подружжя²²⁷. Однак, якщо визнати акції особистою приватною власністю одного з подружжя, то виходить, якщо акції придбані за рахунок об'єктів права спільної сумісної власності, то інший з подружжя буде, наприклад, позбавлений права на частину дивідендів. Адже згідно ст. 58 СК України якщо річ, що належить одному з подружжя, плодоносить, дає приплід або дохід (дивіденди), він є власником цих плодів, приплоду або доходу (дивідендів). Відповідно, поширення режиму особистої приватної власності в даному випадку буде порушувати права другого з подружжя.

На думку Є. М. Даниленко на акції, придбані за рахунок спільного майна подружжя, на сьогодні має поширюватися режим спільної сумісної власності. Якщо ж акції та корпоративні права, що ними посвідчуються, віднести до особистої приватної власності одного з подружжя, то це може призвести до ситуації, коли один із подружжя використовуватиме спільні сімейні кошти для особистого збагачення через отримання дивідендів, а при поділі майна у випадку розірвання шлюбу — до порушення рівності прав подружжя²²⁸.

Однозначно, що акції, набуті за рахунок спільної сумісної власності не можна віднести до особистої приватної власності, однак поширення режиму права спільної сумісної власності на акції також викликає певні питання.

Якщо акції придбані за рахунок об'єктів права спільної сумісної власності, то немало б викликати сумніву, що вони належать подружжю на праві спільної сумісної власності. Однак, розглядаючи акції як об'єкт права власності, а зокрема, об'єкт права спільної сумісної власності, необхідно

²²⁷ Цікало В., М. Оприско. Проблемні питання правового режиму корпоративних прав, набутих одним із подружжя за час шлюбу. URL: <https://lawcollege.lnu.edu.ua/>.

²²⁸ Даниленко Є. Придбання акціонерним товариством акцій одного з подружжя. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. №11. С. 42.

враховувати, що правове регулювання акцій, в першу чергу здійснюється в межах корпоративного законодавства. Не можна стверджувати, що акції є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, не врахувавши при цьому їхньої правової природи та норм законодавства, що регулюють їхній правовий режим. Тому для вирішення цієї проблеми нам необхідно звернутися також до норм та ЗУ «Про акціонерні товариства»²²⁹ та ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»²³⁰.

Відповідно до ст. 9 ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» акція — це іменний цінний папір, що посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені Цивільним кодексом України, цим Законом та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств.

Згідно ст. 20 ЗУ «Про акціонерні товариства» акція товариства посвідчує корпоративні права акціонерго товариства щодо цього акціонерного товариства. Згідно п. 8 ч. 1 ст. 2 цього ж Закону корпоративні права — сукупність майнових і немайнових прав акціонера — власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами.

²²⁹ Про акціонерні товариства: Закону України від 17.09.2008 року № 514-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.

²³⁰ Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

У відповідності до ст. 25 ЗУ «Про акціонерні товариства» кожною простою акцією акціонерного товариства її власнику — акціонеру надається однакова сукупність прав, включаючи права на:

- 1) участь в управлінні акціонерним товариством;
- 2) отримання дивідендів;
- 3) отримання у разі ліквідації товариства частини його майна або вартості частини майна товариства;
- 4) отримання інформації про господарську діяльність акціонерного товариства.

Акціонери — власники простих акцій товариства можуть мати й інші права, передбачені актами законодавства та статутом акціонерного товариства.

Статтею 26 ЗУ «Про акціонерні товариства» визначається обсяг прав, які надаються акціонеру - власнику кожного класу привілейованих акцій.

Тобто, акція посвідчує майнові та немайнові права акціонера — власника акцій.

В науковій доктрині поширена думка, що акція є корпоративним цінним папером, оскільки вона надає своєму власнику комплекс корпоративних прав, які являють собою сукупність як майнових (право на участь у розподілі прибутку товариства (дивідендів); право на отримання частини вартості майна товариства у разі його ліквідації; право акціонера розпоряджатися на власний розсуд своїми акціями; та інші права, які тісно пов'язані з досягненням тієї чи іншої майнової мети), так і немайнових (право акціонера на участь в управлінні акціонерним товариством (право голосу на загальних зборах акціонерів, право обирати членів органів товариства та право бути обраним в органи товариства), право на отримання інформації про господарську діяльність акціонерного товариства та інші права акціонера з приводу немайнових благ)

прав акціонера²³¹. Акція є корпоративним папером і надає своєму власникові права учасника в акціонерному товаристві²³². Акція — корпоративний цінний папір²³³.

Загалом, акціонер не тільки стає власником акції, яка є іменним цінним папером, а й набуває комплекс корпоративних прав (майнових та немайнових прав акціонера). Як зазначалося в Розділі I монографії, акція є тільки формою фіксації корпоративних прав, яких набуває акціонер — власник акції. І відповідно, якщо акція набута одним з подружжя за рахунок об'єктів права спільної сумісної власності, то тільки один з подружжя наділяється комплексом корпоративних прав. У свою чергу, режим права спільної сумісної власності на корпоративні права не поширюється.

В. А. Васильєва, аналізуючи природу корпоративного права, робить висновок, що корпоративне право не може перебувати на праві спільної власності. Наприклад, яким чином здійснювати внесення співвласників до установчих документів. Аналогічна ситуація із веденням реєстру акціонерів і внесенням до нього змін²³⁴. Як наслідок буде до подвоєння кількості учасників товариства, оскільки окрім власне учасника корпоративні права належатимуть ще й його дружині (чоловікові). Однозначно, що такі дії є неприпустимими²³⁵.

²³¹ Заборовський В. В. Правова природа акцій та процедура їх конвертації в Україні та Російській Федерації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія» Одеса. 2010. С. 6-7.

²³² Агарков М. М. Учение в ценных бумагах. М. 1994. С. 53.

²³³ Шевченко Н. Г. Эмиссионные ценные бумаги: понятие, эмиссия, обращение. М. : Статут. 2006. С. 25.

²³⁴ Васильєва В. А. Корпоративне право як об'єкт спадкових прав. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник статей.* 2010. Випуск XXIII. С. 111-112.

²³⁵ Жилінкова І. В. Корпоративні права осіб з подружнім статусом *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (25-26 вересня 2009 року).* Івано-Франківськ, 2010. С. 54.

Додатковим аргументом такої заборони може бути той факт, що до змісту корпоративного права входять немайнові права особистісного характеру (право бути обраним до керівних органів товариства, право вступу і виходу з товариства)²³⁶. За такої обставини реалізація немайнових прав буде завжди ставитися під сумнів, оскільки вона очевидно персоніфікована, а корпоративні права неподільні за змістом²³⁷. Тому, визнання акцій об'єктом права спільної сумісної власності подружжя зобов'язує надати корпоративні права тому з подружжя, хто не є акціонером, що є недопустимим, оскільки створюватиме загрозу для діяльності акціонерного товариства.

Крім того, існує тут ще один момент, як зазначає І. В. Жилінкова, традиційне розуміння цінного папера як документа у відповідній формі зазнало суттєвих змін останнім часом. Адаже «речове» значення цінного папера дедалі зменшується. Це пов'язано з введенням бездокументарної форми цінних паперів, коли підтвердження права власності на цінний папір є здійснений зберігачем обліковий запис²³⁸. Вчена вважає, що цей момент набуває важливого значення в площині майнових відносин подружжя. Тут «речовий» підхід щодо акцій взагалі не зможе застосовуватися. Акція як річ може існувати або не існувати. Для акціонера ця обставина не має

²³⁶ Жилінкова І. В. Корпоративні права осіб з подружнім статусом *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах*: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (25-26 вересня 2009 року). Івано-Франківськ, 2010. С. 111-112.

²³⁷ Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. *Корпоративні правочини*: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 вересня 2013 року, м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2013. С. 12.

²³⁸ Жилінкова І. В. Правовий режим акцій у контексті шлюбних відносин Мала енциклопедія нотаріуса. 2008. № 1. С. 79.

жодного значення, оскільки він володіє корпоративними правами незалежно від форми акції²³⁹.

Грошові суми й інші майнові цінності, які внесені як внесок за придбання акцій, цілком переходять у володіння, користування і розпорядження акціонерного товариства як юридичної особи, тобто власником майна акціонерного товариства є саме акціонерне товариство. Це означає, що акціонерам не може одночасно належати право власності на це ж саме майно, оскільки право власності декількох осіб на одне і теж майно не може існувати одночасно й в однаковому обсязі²⁴⁰. Відповідно акціонер не має права на володіння, користування і розпорядження майном акціонерного товариства. Майно, за рахунок якого були придбані акції трансформується у майно акціонерного товариства, а акціонер набуває корпоративних прав.

Наведене є підтвердженням того, що основне значення на сьогодні має не сама акція як річ, а той зв'язок, який існує між акціонером та акціонерним товариством²⁴¹. І зв'язок цей, на нашу думку, іменується корпоративним, оскільки у акціонера виникає комплекс корпоративних прав у зв'язку з володінням акцією. Між другим з подружжя та товариством такого зв'язку не виникає, адже він не є акціонером і не наділений комплексом правомочностей щодо участі в управлінні товариства, отриманні інформації щодо діяльності, отримання дивідендів та отримання у випадку ліквідації товариства частини його майна або вартості частини майна товариства тощо.

Відповідно до п. 27 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання

²³⁹ Жилінкова І. В. Корпоративні правовідносини в аспекті подружніх. *Юридичний вісник України*. 2008. № 3. С. 7.

²⁴⁰ Труба В. І. Правове регулювання цінних паперів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 1999. С. 11.

²⁴¹ Жилінкова І. В. Там само.

його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21 грудня 2007 року вказується, що акції можуть бути об'єктом права спільної сумісної власності і предметом поділу між подружжям, якщо вони були придбані за їх спільні кошти²⁴². Однак, суди при розгляді справ приходять до іншого висновку.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своєму Рішенні від 22 серпня 2012 року у справі № 6-7468св12 за позовом про визнання недійсним договору купівлі-продажу акцій та передавального розпорядження²⁴³, Ухвалі від 09 жовтня 2013 року у справі № 6-20348св13 за позовом про визнання права спільної сумісної власності на прості іменні акції, визнання договору купівлі-продажу простих іменних акцій недійсним, зобов'язання повернути акції до спільної сумісної власності²⁴⁴, Ухвалі від 25 березня 2015 року у справі № 6-29632св14 за позовом про визнання недійсними договорів дарування та продажу цінних паперів та їх витребування з чужого незаконного володіння²⁴⁵, зазначає наступне : *«акція є іменним цінним папером, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства. Визначає взаємовідносини між особою, яка його розмістила (видала), власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з*

²⁴² Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.

²⁴³ Рішення Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 22 серпня 2012 року, справа № 6-7468св12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26095275>.

²⁴⁴ Ухвала Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ 09 жовтня 2013 року, справа № 6-20348св13. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/34181615>.

²⁴⁵ Ухвала Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 березня 2015 року, справа № 6-29632св14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43505984>.

умовами його розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають з цього документа іншим особам, у тому числі й право на їх відчуження.

Акція посвідчує, права його власника (акціонера) і є неподільною, тому власник акцій набуває повний комплекс корпоративних прав та обов'язків. Зазначені права та обов'язки належать лише тому з подружжя, який є власником цінних паперів, і в разі поділу майна подружжя вартість акцій повинна бути включена до вартості майна подружжя, яке підлягає поділу».

Зазначається також в судових рішеннях, що: «правова природа акцій тісно пов'язана з особистістю фізичної особи і невід'ємна від неї, тому при придбанні акцій суб'єктом корпоративних відносин в акціонерному товаристві є лише акціонер і саме товариство, при цьому акціонером є власник акцій.

Акція як пайовий цінний папір засвідчує право на частку в статутному капіталі акціонерного товариства того з подружжя, який є акціонером. Акціонер здійснює свої немайнові та майнові права особисто, другий з подружжя не може втручатися в діяльність акціонера та контролювати його дії. Корпоративне право є суб'єктивним і належить конкретній персоніфікованій особі. Тому корпоративне право може належати лише тому з подружжя, який є акціонером²⁴⁶.

У відповідності до ч. 2 ст. 9 ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки » акція є неподільною. Порядок реалізації прав співвласників акції (акцій) визначається Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення акціонерних товариств. Згідно п. 8 ч. 3 ст. 40 ЗУ «Про акціонерні товариства» якщо акція перебуває у спільній власності декількох осіб, повноваження щодо голосування на загальних зборах

²⁴⁶ Рішення апеляційного суду міста Києва від 13 листопада 2013 року, справа № 22-ц/796/14653/2013. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/35229546>.

здійснюється за їх згодою одним із співвласників або їх загальним представником. Однак у даному випадку, йде мова про тих співвласників, коли кожен з них є акціонером. До прикладу, коли і дружина, і чоловік є співвласниками однієї акції, і відповідно, обоє зареєстровані як акціонери. Подружжя може на праві спільної власності володіти акціями, але це стосується того випадку, коли відомості щодо обох співвласників, тобто обох з подружжя будуть внесені до реєстру власників іменних цінних паперів. У такому випадку голосування на загальних зборах здійснюється одним з подружжя або їх представником. Крім того, здійснення повноважень у випадку, якщо подружжя є співвласниками акції, чи власниками акції одного акціонерного товариства, здійснюватиметься з урахуванням, що чоловік та дружина вважатимуться афілійованими особами одна щодо іншої.

На нашу думку, акція не може перебувати на праві спільної сумісної власності подружжя. Акціонер є власником акції і набуває комплекс корпоративних прав (майнових та немайнових) в повному обсязі. Акція посвідчує права власника, включаючи майнові та немайнові права. А оскільки права власника акції є неподільними, то вони в повному обсязі належать йому. І реалізація корпоративного права, що в сукупності складається із майнових та немайнових прав акціонера належить виключно тому з подружжя, хто є акціонером. Інший з подружжя комплексом таких прав не наділений. Він має право звернутися з вимогою, щоб вартість акції була включена до вартості майна подружжя, яке підлягає поділу. Той з подружжя, який є акціонером, здійснює права, набуті ним, як власником акції, самотійно. Якщо інший з подружжя також набув у власність акції, то він є носієм власного корпоративного права, яке він реалізує самотійно.

Тому слушною є думка І. В. Жилінкової, яка зазначає, що в разі набуття одним із подружжя акції (акцій) акціонерного товариства за рахунок спільного сумісного майна (коштів) подружжя права спільної сумісної власності щодо неї не може

виникати. Проте, той факт, що набуття акцій може здійснюватися за рахунок спільного майна подружжя відкидати не можна. Той із подружжя, який не є акціонером, хоча і не своїми діями, а «через» другого з подружжя все ж таки передав акціонерному товариству своє майно²⁴⁷. Хоча, акція як іменний цінний папір посвідчує права власника (акціонера), тобто однієї особи (одного з подружжя), це не означає, що акція не може бути придбана за час шлюбу за рахунок спільних коштів. З урахуванням цієї обставини вчена зазначає:

- внаслідок набуття одним з подружжя акцій, спільне сумісне майно подружжя за їх волею трансформується у вклад акціонера, внесений до акціонерного товариства;

- акція як пайовий цінний папір засвідчує право на частку у статутному капіталі акціонерного товариства того з подружжя, який є акціонером і зареєстрований у реєстрі акціонерів;

- право власності на акцію і повний обсяг особистих та майнових корпоративних прав набуває той з подружжя, який є акціонером;

- той з подружжя, який є акціонером, здійснює свої немайнові та майнові права особисто;

- інший з подружжя, який не є акціонером не може втручатися у діяльність товариства і контролювати дії акціонера²⁴⁸.

В Ухвалі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 грудня 2014 року у справі № 6-22879св14 за позовом про розірвання шлюбу, поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності та визнання права власності²⁴⁹ зазначається наступне: «акція -

²⁴⁷ Жилінкова І. В. Правовий режим акцій у контексті шлюбних відносин Мала енциклопедія нотаріуса. 2008. № 1. С. 79.

²⁴⁸ Жилінкова І. В. Корпоративні правовідносини в аспекті подружніх. *Юридичний вісник України*. 2008. № 3. С. 7.

²⁴⁹ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 грудня 2014 року, справа № 6-47083св10. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42050010>.

іменний цінний папір, який посвідчує, зокрема, майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства.

Акція є неподільною, тому власник акції набуває повний комплекс корпоративних прав та обов'язків. Вказані права та обов'язки належать лише тому з подружжя, який є власником цінних паперів, і в разі поділу майна подружжя вартість акцій повинна бути включена до вартості майна подружжя, яке підлягає поділу».

Виходячи з положень чинного законодавства, правова природа акцій тісно пов'язана з особистістю фізичної особи і невіддільна від неї, тому при придбанні акцій, суб'єктом корпоративних відносин в акціонерному товаристві є лише акціонер і саме товариство, при цьому акціонером є власник акцій.

Враховуючи наведене, приходимо до висновку, що у випадку придбання акції за рахунок об'єктів права спільної сумісної власності подружжя, комплекс корпоративних прав набуває виключно той з подружжя, який є акціонером. Інший з подружжя таких прав не отримує, але водночас не позбавляється майнових прав на частину спільного сумісного майна, за рахунок якого були придбані акції. Хоча, між іншим з подружжя (тим, який не є учасником корпоративних відносин) та товариством не виникає ні речових, ні зобов'язальних правовідносин, такі правовідносини виникають між обома з подружжя.

Інший з подружжя, той який не є акціонером, набуває право вимоги та має право на частину:

- доходів, отриманих тим з подружжя, який є власником акції;
- майна, отриманого акціонером від відчуження акції;
- майна, отриманого у разі ліквідації товариства.

Якщо майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, було використане одним із подружжя для придбання акцій одноосібно, без згоди другого з подружжя, то

останній має право на компенсацію вартості частини спільної сумісної власності.

Якщо компенсація за рахунок майна одного з подружжя — акціонера, є неможливою, інший з подружжя може вимагати звернення стягнення на акції.

РОЗДІЛ 3. ВІДЧУЖЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ТА ПОДІЛ МАЙНА, ЩО Є ОБ'ЄКТОМ СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

3.1. Відчуження корпоративних прав одним із подружжя за договором

Окремі питання відчуження корпоративних прав досліджувалися такими вченими як І. Я. Бабецька, В. І. Бобрик, І. Р. Калаур, О. Р. Кібенко, В. М. Кравчук, С. С. Кравченко, В. В. Луць, І. Б. Саракун, І. В. Спасибо-Фатєєва, Л. В. Сіщук та інші. Оскільки об'єкти права спільної сумісної власності можуть бути передані як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, то постають питання про відчуження корпоративних прав одним з подружжя та про надання у такому випадку згоди одного з подружжя.

Поняття «відчуження майна» можна визначити у широкому та у вузькому розумінні. У широкому розумінні — це будь-яке припинення права власності на майно з ініціативи самого власника майна, зокрема і господарського товариства, або без такої згоди. Натомість, у вузькому значенні відчуження — це тільки передання майна за певним договором²⁵⁰.

Нормами ЦК України передбачено право учасників господарського товариства у порядку, встановленому установчим документом, на здійснення відчуження часток (їх частин) у статутному капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом (п. 4 ч. 4 до ст. 116 ЦК України).

²⁵⁰ Тарасенко Л. Л. Відчуження майна господарським товариством. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства: Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2018. С. 236.*

Законодавство оперує такими поняттями як «продаж», «відступлення» та «відчуження» частки в статутному капіталі. В. М. Кравчук зазначає, що «продаж» є одним із способів відступлення частки. Внаслідок відступлення частки, так само як внаслідок її відчуження, відбувається зміна її власника. Тому доцільно застосовувати єдиний термін — відчуження²⁵¹.

ЦК України, ГК України, ЗУ «Про господарські товариства», ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачають можливість переходу корпоративних прав учасників юридичних осіб до інших осіб шляхом відчуження таких прав за їхнім вільним волевиявленням шляхом укладення договорів купівлі-продажу, дарування, міни та інших правочинів. У відповідності до ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про господарські товариства» учасники товариства мають право здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, в порядку, встановленому законом. Передбачається також відчуження частки у статутному капіталі товариства іншим учасникам товариства або третім особам у ст. 21 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Сам спосіб відчуження корпоративних прав є формою розпорядження учасником корпоративними правами шляхом укладення тих чи інших договорів. І. Р. Калаур зазначає, що поняття «відчуження частки» та «відчуження акції» за юридичною значимістю не є рівнозначними з угодою майнового характеру, адже внаслідок вчинення таких правочинів до набувача переходить корпоративне право як єдиний неподільний об'єкт²⁵². На думку С. В. Томчишена, право учасника відчужувати свою частку у

²⁵¹ Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореф. дисерт. ... докт. юридич. наук: 12.00.03 / ЛДУВС. Харків. 2010. С. 171-172.

²⁵² Калаур І. Р. Види майнових корпоративних прав та правові механізми її здійснення. *Університетські наукові записки*. 2001. № 1 (37). с. 101.

статутному капіталі господарського товариства є тільки правовою формою здійснення та розпорядження корпоративними правами. Предметом цивільно-правових договорів повинні виступати корпоративні права, які є самостійним об'єктом цивільних прав²⁵³. До того ж дійсним об'єктом, з яким вчиняються правочини, є корпоративні права, а не частка у статутному капіталі товариства²⁵⁴.

За договором про відчуження корпоративних прав одна сторона передає або зобов'язується передати іншій стороні всю сукупність або обумовлену частину корпоративних прав щодо юридичної особи корпоративного типу на умовах, які встановлені в договорі²⁵⁵. Тобто за договором про відчуження корпоративного права учасник юридичної особи корпоративного типу передає корпоративне право, пов'язане з участю в корпорації, серед яких право на управління корпорацією, право на отримання частини прибутку від діяльності товариства, право на отримання частини майна товариства у випадку виходу з нього учасника або його ліквідації (припинення) та інші права, передбачені чинним законодавством та статутом.

Відчуження корпоративних прав може здійснюватися на підставі договорів купівлі-продажу, дарування, міни та інших, передбачених чинним законодавством України. Різноманітність договорів, згідно яких здійснюється відчуження корпоративних прав, можна об'єднати в договори на відчуження корпоративних прав, згідно яких одна сторона зобов'язується передати іншій стороні корпоративні права на умовах,

²⁵³ Томчишен С. В. Корпоративні права як об'єкт цивільних прав у законодавстві України. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2008. № 1. С. 16.

²⁵⁴ Кравченко С. С. Юридична природа прав учасників господарських товариств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ. 2007. С. 9.

²⁵⁵ Оприско М. В. Поняття та види договорів про відчуження корпоративних прав. *Адвокат*. № 11 (122). 2010. С. 35.

визначених договором. Предметом таких договорів завжди виступають корпоративні права.

Основне при укладенні таких договорів — це досягнути усіх істотних умов. У відповідності до ст. 638 ЦК України істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

В. М. Кравчук, досліджуючи умови договору на відчуження частки у статутному капіталі, визначає наступні:

1) предмет договору, а саме спосіб відчуження частки шляхом купівлі-продажу, міни, дарування, тощо;

2) ідентифікаційні ознаки товариства (дата та місце реєстрації, повне та скорочене найменування відповідно до установчих документів, ідентифікаційний код, місцезнаходження);

3) розмір частки, що відчужується у грошовому і процентному виразі;

4) сума договору;

5) інші умови, передбачені для таких договорів²⁵⁶.

Відповідно до ч. 1 ст. 116 ЦК України договір відчуження майна, предметом якого є частка (її частина) у статутному (складеному) капіталі товариства укладається у письмовій формі. Згідно ч. 5 ст. 21 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» договір, за яким виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків щодо відчуження частки у статутному капіталі товариства обумовлені обставинами, вчиняється у письмовій формі. Істотними умовами такого договору є розмір частки у статутному капіталі товариства, що відчужується, ціна договору, обставини, що обумовлюють настання, зміну або припинення прав та обов'язків сторін щодо відчуження частки у статутному капіталі товариства, строк дії договору.

²⁵⁶ Кравчук В. М. Укладення договору про відчуження частки в статутному капіталі товариства. *Юридична Україна*. 2007. № 7. С. 62.

Відповідно до ч. 1. ст. 209 ЦК України правочин, який вчинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін.

При відчуженні корпоративних прав здійснюється внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань на підставі ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»²⁵⁷. Згідно ч. 5 ст. 17 ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю подається акт приймання-передачі частки (частини частки) у статутному капіталі товариства.

Згідно ч. 4 ст. 21 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» учасник товариства може встановити вимогу нотаріального посвідчення правочину з відчуження, застави частки такого учасника у статутному капіталі відповідного товариства та скасувати таку вимогу, відомості про що вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань у порядку, визначеному законом. Така вимога учасника, а також скасування учасником цієї вимоги є одностороннім правочином та підлягає нотаріальному посвідченню.

Тобто закон не вимагає нотаріального посвідченого договору чи іншого документу про перехід частки учасника у статутному капіталі товариства, крім випадку коли така вимога

²⁵⁷ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закону України від 15.05.2015 року 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#n505>.

встановлена учасником та відповідні відомості внесені до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань. У редакції ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 21 квітня 2011 р. № 3263-VI необхідно було подавати нотаріально посвідчену копію документа про перехід частки учасника в статутному капіталі товариства або нотаріально посвідчений документ про передання права засновника (учасника) іншій особі. Нині ні загальне, ні спеціальне законодавство не містять норми щодо нотаріального посвідчення договору про відчуження частки в статутному капіталі товариства (крім випадку, передбаченого ч. 4 ст. 21 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). Більше того, ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» не містить норм про необхідність подання письмової форми договору при здійсненні державної реєстрації змін до відомостей про склад учасників товариства.

Незважаючи на те, що законом не встановлено обов'язкового посвідчення договору про відчуження частки в статутному капіталі, такий договір може посвідчуватися нотаріусами за домовленістю сторін, керуючись загальними нормами цивільного законодавства. Крім того, позицію законодавця щодо відсутності обов'язкового нотаріального посвідчення договору про відчуження корпоративних прав не всі вчені підтримують.

Відміна обов'язкової подачі нотаріально посвідченої копії договору на відчуження частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю чи іншої юридичної особи корпоративного типу запроваджено у зв'язку із введенням спрощених умов ведення бізнесу, а саме спрощеного порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Однак, у зв'язку з цим можуть виникати певні негативні наслідки для учасників юридичних осіб корпоративного типу з точки зору їх захисту

від недобросовісних дій, спрямованих на незаконну перереєстрацію учасників корпорації. Тому І. Я. Бабецька вважає, що у разі укладання такого роду договору, доцільно використати досвід-країн членів ЄС та нотаріально посвідчити цей договір, чим мінімізувати негативні наслідки, які можуть виникнути згодом²⁵⁸. Н. В. Безсмертна зазначає, що особливість нотаріальної форми договору полягає в тому, що вона, як правило, попереджає порушення права²⁵⁹.

Щодо договору про відчуження частки (її частини) в статутному капіталі товариства В. М. Кравчук зауважує, що такий договір має укладатися в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Під час нотаріального посвідчення договору нотаріус повинен вимагати письмової згоди дружини (чоловіка) учасника — фізичної особи на відчуження та придбання частки. Ці дії мінімізують ризик укладення незаконного договору²⁶⁰. На думку вченого, нотаріальна форма покликана також захистити учасників від підробок документів, що стосуються переходу прав на частку в статутному капіталі. До речі, одним із інструментів в роботі так званих «рейдерів» є саме підробка документів, що посвідчуються корпоративні права²⁶¹.

І. Б. Саракун наголошує на тому, що корпоративні права є складним об'єктом цивільних прав. Тому договори, предметом

²⁵⁸ Бабецька І. Я. Договір купівлі-продажу частки за законодавством України та країн ЄС. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 10. С. 149.

²⁵⁹ Безсмертна Н. Власність подружжя: проблеми правового регулювання та практики застосування. *Юридичні науки*. 2007. Вип. 74-76. С. 32.

²⁶⁰ Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. Львів: Край, 2009. С. 195.

²⁶¹ Кравчук С. В. Договори про відчуження частки в статутному капіталі господарського товариства *МЕН*. № 2. 2010. URL: <http://yurradnik.com.ua/>.

яких вони є, повинні укладатися виключно в письмовій формі із нотаріальним посвідченням²⁶². Для боротьби із таким явищем, як незаконне встановлення управління над товариством з обмеженою відповідальністю на підставі фіктивних договорів щодо відчуження часток правочини щодо відчуження частки в товаристві з обмеженою відповідальністю (її частини), можуть здійснюватися виключно у письмовій формі та підлягають нотаріальному посвідченню²⁶³.

Н. С. Бутрин-Бока зазначає, що нотаріальне посвідчення договору на відчуження корпоративних прав передбачає захист учасників від підробок документів щодо прав на частку у статутному капіталі. Тому позиція вчених, які підтримують нотаріальне посвідчення договору та виходять з особливої природи корпоративних прав спрямована на убезпечення учасників корпоративних правовідносин від зловживань і неправомірних дій інших осіб²⁶⁴.

Встановлення обов'язкового нотаріального посвідчення договору на відчуження корпоративних прав зменшить ризики визнання в судовому порядку недійсними таких договорів. Посвідчення таких договорів спрямоване на захист від недобросовісних дій з боку однієї із сторін такого договору. До прикладу, нотаріус перевіряє чи немає певних обтяжень на частку, що передається за договором. Крім того, нотаріально посвідчений договір повинен надаватися під час внесення змін

²⁶² Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект). дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АПН України. К., 2008. С. 15.

²⁶³ Оцел В. Г. Цивільно-правове регулювання припинення участі в товаристві з обмеженою відповідальністю: дисерт. канд. ... юрид. наук: 12.00.03 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ. 2017. С. 99.

²⁶⁴ Бутрин-Бока Н. С. Форма правочину щодо набуття та припинення корпоративних прав як умова його дійсності: проблемні аспекти. *Науковий вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 3. С. 47.

до Державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Що стосується згоди подружжя на відчуження корпоративних прав, то це питання є доволі дискусійним. Зокрема, І. В. Спасибо-Фатєєва наголошує, що другий з подружжя не позбавляється права брати участь у відносинах з реалізації «права на частку», зокрема, при її відчуженні. Тому необхідна його згода на це. Аналогічно з акціями. Таким чином, при розпорядженні часткою в статутному капіталі потрібна згода другого з подружжя²⁶⁵. Вчена зазначає, що у відносинах спільної власності подружжя право на частку в статутному капіталі є складовою частиною їх спільного майна. Тому договори з цією часткою (її продаж, дарування та інше) вимагають згоди обох з подружжя²⁶⁶.

На думку І. Б. Саракун, якщо подружжя є співвласниками акції чи мають право на частку (пай) у статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю, то хоч законодавство не вимагає наявності в одного з них довіреностей чи, скажімо, договору доручення на здійснення корпоративних прав, проте таке положення доцільно було б внести з метою запобігання випадків, коли згодом буде з'ясовано, наприклад, що один із подружжя не знав і не був повідомлений, приміром про проведення загальних зборів, чи були порушені його права як співвласника акції²⁶⁷.

²⁶⁵ Спасибо-Фатєєва І. В. Право спільної власності подружжя на частку в статутному капіталі господарського товариства: «за» і «проти». *МЕН*. 2008. № 6. С. 38.

²⁶⁶ Антошкина В. К., Борисова В. И., Жилинкова И. В. и др. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монографія /под. общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. С 101.

²⁶⁷ Саракун І. Б. Право на частку в статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю (цивільно-правові аспекти). *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей*. 2004. Випуск XIV. С. 109.

Протилежної позиції дотримується І. В. Жилінкова. Вчена вважає, що у випадку визнання іншого з подружжя співвласником акції, то на будь-яку дію акціонера, що має майновий характер необхідна буде письмова згода другого з подружжя. Така згода потрібна й у випадку продажу акціонером належної йому акції. Визнання таких прав за другим з подружжя спричинить повне розбалансування функціонування акціонерного товариства²⁶⁸. Допускається, що така згода необхідна буде не тільки на укладення договорів на відчуження корпоративних прав, а й на будь-які інші дії учасника, пов'язані з прийняттям певних рішень, що стосуються діяльності товариства.

Виходячи з практики, якщо сторони вирішили нотаріально посвідчити договір на відчуження корпоративних прав, то нотаріуси вимагають згоди іншого з подружжя.

У такому випадку нотаріуси керуються загальними правилами щодо договорів на відчуження майна згідно Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджених Наказом Міністерства юстиції України № 296/5 від 22.02.2012 року²⁶⁹. Згідно Методичних рекомендацій щодо посвідчення договорів купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю нотаріус при посвідченні договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства з метою визначення правового статусу майна перевіряє наявність згоди другого з подружжя. Як свідчить нотаріальна практика, для забезпечення безспірності правочину та уникнення у майбутньому можливих судових спорів у разі якщо частка у статутному капіталі товариства сформована або придбана за рахунок коштів/майна, що є спільною сумісною власністю

²⁶⁸ Жилінкова І. В. Правовий режим акцій у контексті шлюбних відносин Мала енциклопедія нотаріуса. 2008. № 1. С. 79.

²⁶⁹ Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.

подружжя, нотаріусами витребується згода другого з подружжя на відчуження частки у статутному капіталі²⁷⁰.

Вважається, що нотаріальне посвідчення договорів на відчуження корпоративних прав мінімізують ризики визнання недійсності таких договорів в судовому порядку. Ми підтримуємо позицію вчених, які пропонують встановлення нотаріальної форми договорів на відчуження корпоративних прав. Однак, на нашу думку, при нотаріальному посвідченні такого договору згоду обов'язково необхідно вимагати у дружини або чоловіка того з подружжя, хто виступає набувачем у договорі.

Що стосується згоди на відчуження корпоративних прав іншого з подружжя, то в даному випадку потрібно виходити з того, що корпоративні права не належать подружжю на праві спільної сумісної власності, тому застосування Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України № 296/5 від 22.02.2012 року, Методичних рекомендацій щодо посвідчення договорів купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю у викладеній редакції суперечать правовій природі корпоративних прав. Отримання згоди необхідне у випадку відчуження майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності. Однак з моменту набуття одним з подружжя корпоративних прав за рахунок передання як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, таке майно переходить у власність юридичної особи корпоративного типу. Учасник корпоративних відносин за договором відчужує не майно, що належить подружжю на праві

²⁷⁰ Крат В. І., Божок М. О. Методичні рекомендації щодо посвідчення договорів купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. К.: Нотаріальна палата України, 2017. С. 4-10.

спільної сумісної власності, а корпоративні права, які належать виключно йому. І ці права є персоніфікованими за рахунок участі в юридичній особі корпоративного типу.

Порядок вчинення нотаріальних дій не передбачає інших виключень, однак в умовах розвитку ринкових відносин необхідне оновлення й нотаріального законодавства з урахуванням того, що такі об'єкти як корпоративні права не належать подружжю на праві спільної сумісної власності.

На практиці нотаріуси при посвідченні договорів на відчуження корпоративних прав вимагають згоди іншого з подружжя, як тієї сторони, що виступає набувачем за договором, так і тієї сторони, що виступає відчужувачем корпоративних прав. Зважаючи на вищевикладене, та з урахуванням того, що при внесенні об'єктів права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу відбувається трансформація права власності, то до правового регулювання корпоративних прав подружжя застосовується спеціальний правовий режим. У зв'язку з чим, згода подружжя, який виступає відчужувачем корпоративних прав, не повинна вимагатися.

Справи за позовами щодо визнання недійсними договорів на відчуження корпоративних прав одним з подружжя, укладених без згоди іншого з подружжя є доволі поширеними. При цьому суди, відмовляючи у задоволенні позову по-різному мотивують свої рішення.

Одним з останніх судових рішень, що набуло обговорення серед науковців та практиків є Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 червня 2021 року (справа № 916/2813/18)²⁷¹.

У справі, що розглядається позивач звернувся до суду з позовом про визнання недійсним договору дарування частки у статутному капіталі приватного підприємства. Заявлені вимоги мотивує тим, що не уповноважував відповідачку на

²⁷¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 червня 2021 року, справа № 916/2813/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/9853189>.

розпорядження спільним сумісним майном – статутним капіталом приватного підприємства, яке створено під час перебування з ним у шлюбі на основі їх спільного сумісного майна, зокрема за спільно нажиті кошти подружжя.

У п. 8.37-8.40. Постанови Велика Палата Верховного Суду зазначає, що *«часткою в статутному капіталі товариства є сукупність корпоративних прав та обов'язків, пов'язаних з участю особи в товаристві, серед яких право на управління товариством, право на отримання частини прибутку від діяльності товариства, а також право на отримання частини майна товариства у разі виходу з нього учасника або у випадку розподілу майна товариства в процесі його ліквідації. При цьому розмір відчужуваної частки визначає обсяг окремих корпоративних прав, які переходять до нового володільця частки.*

Водночас з урахуванням положень статті 115 ЦК України, статті 85 ГК України та статті 12 Закону, за якими власником майна, переданого господарському товариству у власність його учасниками як вклад до статутного (складеного) капіталу, є саме товариство, відчуження учасником товариства частки в статутному капіталі на користь іншої особи не припиняє права власності товариства на належне йому майно, у тому числі на внесені учасниками вклади.

Таким чином, з моменту внесення грошових коштів чи іншого майна як вкладу таке майно належить на праві власності самому товариству, і воно втрачає ознаки об'єкта права спільної сумісної власності подружжя. Схожі висновки викладені в постанові Верховного Суду України від 03.07.2013 у справі № 6-61цс13, з якими Велика Палата Верховного Суду погоджується».

Тобто Велика Палата Верховного Суду погоджується з тим, що майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, з моменту передачі його як вклад до статутного капіталу приватного підприємства чи товариства з

обмеженою відповідальністю втрачає ознаки об'єкта права спільної сумісної власності подружжя.

Водночас далі у п. п. 8.58.- 8.60. Постанови Великої Палати Верховного Суду йдеться про наступне: *«Аналіз наведених положень закону, які визначають порядок розпорядження майном, що знаходиться у спільній сумісній власності подружжя, зокрема, часткою в статутному капіталі господарського товариства дозволяє дійти висновку, що чоловік та дружина розпоряджаються цим майном за взаємною згодою, наявність якої презюмується при укладенні договорів одним з подружжя.*

Ураховуючи викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від висновків Верховного Суду України, викладених у постанові від 03.07.2013 у справі № 6-б1цс13, Верховного Суду від 10.10.2018 у справі № 569/6236/16-ц та від 12.11.2019 у справі № 918/598/18, що частка в статутному капіталі приватного підприємства, яка придбана за спільні кошти подружжя, не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя та може бути відчужена одним з них без згоди іншого.

Згідно із частиною першою статті 317 ЦК України права володіння, користування та розпорядження своїм майном належать власнику. Якщо майно належить особі не на праві особистої приватної власності, а разом з іншим співвласником на праві спільної сумісної власності, то розпорядження майном здійснюється за згодою останнього. Відсутність такої згоди іншого зі співвласників (другого з подружжя) на укладення правочину щодо спільного майна свідчить про відсутність у співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень на укладення такого правочину. У таких випадках відсутня воля власника спільного майна, на боці якого виступають обидва співвласники (подружжя), на вчинення правочину».

Аналіз зазначеного свідчить, що Велика Палата Верховного Суду України дещо суперечлива у викладеній позиції, а також відступила від раніше сформульованих

висновків щодо згоди одного з подружжя на відчуження корпоративних прав іншим з подружжя, який є учасником товариства.

В Ухвалі від 24 грудня 2015 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі № 6-32021ск15 за позовом про визнання іменних акцій спільною сумісною власністю подружжя, визнання договору купівлі-продажу цінних паперів недійсним²⁷² висловив наступну позицію: *«скасовуючи рішення районного суду та відмовляючи у задоволенні позову, апеляційний суд, правильно застосувавши положення ст. ст. 194, 369 ЦК України, ст. 65 СК України, Закону України «Про акціонерні товариства», дійшов до обґрунтованого висновку, що підстав для визнання недійсними договорів купівлі-продажу цінних паперів, укладених між відповідачами, немає, оскільки згоди іншого з подружжя на відчуження цінних паперів чинне законодавство не потребує. У разі порушення прав одного із подружжя, він має право вимоги лише до іншого з подружжя, який здійснив відчуження цінних паперів».*

У справі № 6-18576ск15 за позовом про визнання недійсним договору дарування та визнання недійсними змін до установчих документів Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в Ухвалі від 17 лютого 2016 року²⁷³ зазначив наступне: *«виходячи з того, що корпоративні права на приватне підприємство були придбані в шлюбі, то презюмується за ст. 65 СК України факт їх придбання за спільні кошти, передача цих коштів у приватну власність підприємства за взаємною згодою подружжя.*

²⁷² Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24 грудня 2015 року, справа № 6-32021ск15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/54595263>.

²⁷³ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 лютого 2016 року, справа № 6-18576ск15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56191790>.

Таким чином, дії, пов'язані із зміною засновників, учасників підприємств та з розпорядженням майном підприємства в процесі здійснення ним господарської діяльності, згоди іншого з подружжя, який не є учасником чи засновником приватного підприємства, не вимагається, оскільки відповідно до положень ст. 65 СК України вважається, що подружжя діє за взаємною згодою».

Верховний Суд України у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду в Постанові від 10 жовтня 2018 року у справі № 569/6236/16-ц за позовом про визнання договору купівлі-продажу часток статутного капіталу недійсним²⁷⁴ дійшов наступного висновку: «із урахуванням положень статті 115 ЦК України, статті 85 ГК України та статті 12 ЗУ «Про господарські товариства», згідно з якими власником майна, переданого господарському товариству у власність його учасниками як вклад до статутного (складеного) капіталу, є саме товариство, відчуження учасником товариства частки в статутному капіталі на користь іншої особи не припиняє права власності товариства на майно, яке обліковується на його балансі, у тому числі на внесені до статутного капіталу вклади учасників.

З моменту внесення грошових коштів до статутного капіталу господарського товариства вони є власністю самого товариства. Тому зазначені спільні кошти (майно) подружжя втрачають ознаки об'єкта права спільної сумісної власності подружжя.

Подальше розпорядження учасником товариства його часткою в статутному капіталі з урахуванням положень ст. ст. 116, 147 ЦК України в редакції чинній на час ухвалення оскаржуваних рішень є суб'єктивним корпоративним правом такого учасника й відчуження ним на власний розсуд частки в статутному фонді не може вважатися використанням

²⁷⁴ Постанова Верховного Суду України від 10 жовтня 2018 року, справа № 569/6236/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77473482>.

(відчуженням) спільного майна подружжя проти волі іншого подружжя та не в інтересах сім'ї.

Відмовляючи у задоволенні позову суд першої інстанції, з яким обґрунтовано погодився суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про відсутність правових підстав для визнання укладеного договору купівлі-продажу недійсним, оскільки частка в статутному капіталі господарського товариства не є спільною власністю подружжя, корпоративні права належать виключно учаснику, тому він мав право розпорядження ними без згоди дружини».

У випадку внесення об'єктів прав спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу на праві власності, учасником такої юридичної особи стає один з подружжя, який реалізує набуті корпоративні права шляхом участі в юридичній особі корпоративного типу. Після внесення подружжям майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу власником такого майна є юридична особа. Той з подружжя, який стає учасником юридичної особи корпоративного типу, набуває повний комплекс корпоративних прав. І, відповідно, розпорядження корпоративними правами, в тому числі відчуження корпоративних прав, здійснюється без згоди іншого з подружжя, оскільки у іншого з подружжя корпоративні права не виникають.

Відповідно згоди на відчуження корпоративних прав від іншого з подружжя не потрібно, та й більше того, вона не підлягає під застосування норм ч. 2 ст. 65 СК України. Такий підхід, спрямований на забезпечення балансу інтересів подружжя та юридичної особи корпоративного типу. Крім того, з урахуванням норм чинного законодавства, можна сказати, що відчуження корпоративних прав є суб'єктивним корпоративним правом того з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу, і не вважатиметься відчуженням спільної сумісної власності подружжя.

3.2. Поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, переданого до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу

У юридичній літературі під поділом спільного майна подружжя розуміють угоду, спрямовану на припинення режиму спільності на майно, нажите громадянами, які перебувають або перебували в шлюбі²⁷⁵. Поділ спільного майна подружжя, яке набуто ними за час шлюбу, може бути здійснено у добровільному порядку, за взаємною згодою, шляхом домовленості про укладення цивільно-правової угоди між подружжям. За відсутності такої згоди між подружжям і в разі необхідності, поділ їхнього спільного майна є можливим тільки у судовому порядку²⁷⁶.

Необхідність поділу майна подружжя виникає перш за все у зв'язку з припиненням шлюбу. На практиці трапляються випадки, коли для задоволення інтересів подружжя виникає необхідність поділу їх спільного майна у період шлюбу. Це не суперечить сутності шлюбу, адже він є більш широкою спільністю інтересів, ніж тільки майнових. Тому порушення засад спільності майна подружжя не завжди тягне за собою припинення шлюбу²⁷⁷.

У відповідності до ч. 1 ст. 69 СК України дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. Згідно ст. 70 СК України у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна

²⁷⁵ Сімейне право України: підручник / ред. В. С. Гопанчука. К.: Істина, 2002. С. 144.

²⁷⁶ Цал-Цалко Ю. Ю. Процесуальні особливості розгляду спорів щодо поділу спільного майна подружжя: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2010. С. 16.

²⁷⁷ Великанова М. М., Горбуля Г. А. Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 3. С. 80.

дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

СК України встановлює також два винятки із загального правила щодо рівності часток на майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя:

- ч. 2 ст. 70 СК України встановлено, що при вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї;

- згідно ч. 3. ст. 70 СК України за рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

На думку І. В. Жилінкової, поділ майна означає припинення права спільної власності і виникнення на його основі права власності кожного із колишніх співвласників на окреме майно²⁷⁸. Сутність поділу полягає у тому, що спільне сумісне майно ділиться між подружжям, в результаті чого спільна власність припиняється і кожен з подружжя стає власником частки, яка виділяється²⁷⁹. Поділ майна подружжя становить один із способів припинення права спільної сумісної власності подружжя на вимогу одного або обох з них, в результаті якого спільна власність припиняється і кожен з

²⁷⁸ Жилінкова І. В. Практика застосування норм Сімейного та Цивільного кодексів України у запитаннях та відповідях. *МЕН*. 2005. № 3. URL: <http://yurradnik.com.ua/> .

²⁷⁹ Маслов В. Ф. Имущественные отношения в семье: Научно-практический комментарий действующего семейного законодательства СССР, РСФСР, УССР и практика его применения. Изд. 2-е. Харьков, 1974. С. 28.

подружжя стає власником частки, яка виділяється²⁸⁰. Кожен із подружжя після поділу майна стає власником тієї чи іншої речі або сукупності речей і не пов'язує свої дії щодо володіння, користування та розпорядження майном із іншим з подружжя²⁸¹.

У процесі поділу майна подружжя доволі часто судом використовується не один спосіб поділу майна, а їх поєднання. Так, щодо одних видів майна застосовується поділі у натурі, щодо інших — передача одному з подружжя із зобов'язанням певної компенсації іншому, а треті види речей розподілити з урахуванням їх вартості²⁸².

Є. О. Мічурін висловлює думку, що поділу підлягають не лише речі, що нажиті подружжям спільно під час шлюбу, але й право вимоги та боргові зобов'язання подружжя²⁸³. Водночас судові справи про поділ інших видів майна зустрічаються дещо рідше, що зумовлено такими чинниками:

1) майнові права та обов'язки як особливий вид майна набули поширення у цивільному обороті України відносно недавно, а тому усталена судова практика їх поділу ще не сформувалася;

2) через недосконале правове регулювання зазначеного питання існує багато технічних проблем, які є перешкодою для

²⁸⁰ Харитонов Є. О. Сімейне право України: навчальний посібник / К.: Істина, 2016. 200 с.

²⁸¹ Цюра В. В., Автух А. А. Особливості правового регулювання поділу майна подружжя за законодавством України. *Науковий журнал. Право і суспільство*. 4 ч. 2015. С. 122.

²⁸² Никифорак В. М. Розподіл майна подружжя як спосіб вирішення сімейного спору. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича*. Серія «Правознавство». Чернівці, 2009. Вип. 489. С. 65.

²⁸³ Мічурін Є. О. Проблеми виділу та поділу майна подружжя в контексті цивільного та сімейного законодавства *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2015. Випуск 20. С. 117.

документального оформлення поділу майнових прав та обов'язків подружжя;

3) більша частина осіб спільним сумісним майном подружжя вважають саме спільні речі²⁸⁴.

На сьогодні, на жаль, не сформовано чіткого підходу до поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності, переданого до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу. Якщо ж з поділом будинку, квартири, земельної ділянки, чи іншого нерухомого або рухомого майна все більш-менш зрозуміло, то поділ майна, що перебуває в подружжя на праві спільної сумісної власності та передане до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу викликає багато питань. Ця проблема має не тільки теоретичне значення, а й практичне, оскільки виникає все більше спорів щодо поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, переданого як вклад до статутного капіталу юридичної особи чи за рахунок якого придбані акції. З огляду на різну судову практику, застосування сімейного та корпоративного законодавства вимагає особливої уваги. Залишається невизначеним обсяг прав того з подружжя, який не є учасником корпорації, та виникає питання яку частку майна він може отримати при поділі спільної сумісної власності.

У п. 26 Постанови Верховного Суду України № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 року зазначено, що при вирішенні питання про поділ майна у вигляді акцій, частки (паю, долі) у фондах корпоративних господарських організацій судам слід виходити з того, що питання їх поділу вирішується залежно від виду юридичної

²⁸⁴ Сафончик О. І. Деякі питання поділу корпоративних прав подружжя за законодавством України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 1. Т. 1. С. 82.

особи, організаційно-правової форми її діяльності, характеру правовідносин подружжя з цим суб'єктом.

Кожна з організаційно-правових форм юридичної особи має свої особливості, однак при вирішенні питання про поділ спільної сумісної власності подружжя, коли один з подружжя набув корпоративних прав, в першу чергу, необхідно сформулювати загальний підхід, висновки якого, як зазначає В. А. Васильєва, повинні лежати в площині консенсусу, який буде зрозумілим і однотипним для усіх організаційно-правових форм наскільки це можливо²⁸⁵. А саме, до однорідних об'єктів цивільних прав, якими є частка у статутному капіталі товариства, приватного підприємства чи іншої юридичної особи корпоративного типу, акцій треба застосовувати однаковий правовий режим²⁸⁶. Адже, як зазначалося в попередніх розділах, основним критерієм юридичних осіб корпоративного типу, є наявність в учасників корпоративних прав. Тому необхідно сформулювати єдиний підхід до поділу майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності подружжя, переданого як вклад до статутного капіталу юридичних осіб корпоративного типу незалежно від організаційно-правової форми.

В літературі висловлюється думка про декілька способів розподілу «бізнесу». По-перше, поділ між подружжям акцій, часток, паїв як спільно набутого майна, частки в якому при поділі передбачаються рівними. По-друге, замість поділу акцій, часток, паїв можна виплатити одному з подружжя половину їх ринкової вартості або іншу частину в залежності від частки в спільному майні, належної при поділі кожному. По-третє,

²⁸⁵ Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. *Корпоративні правочини: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 вересня 2013 року, м. Івано-Франківськ)*. Івано-Франківськ, 2013. С. 12.

²⁸⁶ Цікало В. І., Оприско В. М. Корпоративні права подружжя: складні питання у судовій практиці. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 10. С. 45.

можливий варіант продажу «бізнесу» третій особі і поділ отриманого прибутку від продажу між подружжям²⁸⁷. Однак в такому випадку наявність в учасника товариства дружини, чоловіка певним чином піддає ризику корпоративні права інших учасників і самого товариства²⁸⁸.

Зазначається також думка, що слід передати частку у власність подружжя-учасника і присудити іншому — відповідну компенсацію, а при неможливості надання компенсації — вдатися до встановленого законом порядку звернення стягнення на частку в капіталі і поділити між подружжям отриману в результаті цього суму²⁸⁹. Той з подружжя, який заявляє свої права на отримання частини частки в статутному капіталі ТОВ, має право розраховувати на отримання половини дійсної частки у вигляді грошової компенсації і не має права в суді ставити питання про визнання його учасником товариства, якщо проти цього заперечують інші учасники ТОВ²⁹⁰.

Висловлюється думка, що підхід до поділу частки в статутному капіталі юридичних осіб за принципом, аналогічним поділу речей, що перебувають у спільній власності, є невірними. За своєю правовою природою частка в статутному капіталі юридичної особи є правом участі і являє собою сукупність корпоративних прав і обов'язків учасників у

²⁸⁷ Левушкин А. Н. Реализация прав супругов при осуществлении деятельности юридического лица. *Журнал российского права*. 2016. № 3. С. 49.

²⁸⁸ Стражевич Ю. Н., Босык О. И. Сотношение корпоративных и семейных норм при разделе доли в обществе с ограниченной ответственностью супругов *Актуальные проблемы современных общественных наук: диалог общества и власти: материалы IV Междунар. науч.-практ. интернет-конф.* Уфа: БАГСУ, 2014. С. 193.

²⁸⁹ Слепакова А. В. Правоотношения собственности супругов. М.: Статут. 2005. URL: <https://www.lawmix.ru/commlaw/1377>.

²⁹⁰ Савельева Н. М. Права участия в обществе с ограниченной ответственностью при разделе общего имущества супругов. URL: <http://www.yurclub.ru/docs/corporate/article81.html>.

відношенні до створеної ними юридичної особи²⁹¹. Участь в справах товариства може здійснювати лише особа, яка є власником частки в статутному капіталі, тобто учасник товариства як власник частки не може утворювати множинність осіб (подружжя)²⁹².

Участь в юридичній особі корпоративного типу може здійснювати лише та особа, яка є власником корпоративного права і як учасник такої юридичної особи внесена до установчих документів. Участь в юридичній особі корпоративного типу носить персоніфікований характер. Тому при поділі не може утворюватися множинність осіб за рахунок надання корпоративних прав іншому з подружжя. Такий підхід буде суперечити правовій природі корпоративного права і негативно відобразатиметься для діяльності корпорації.

На нашу думку, корпоративні права не підлягають поділу між подружжям, оскільки не належать подружжю на праві спільної сумісної власності. Тому поділ спільного сумісного майна подружжя, переданого до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу за принципом, аналогічним поділу, який застосовується до інших об'єктів права спільної сумісної власності (нерухомі речі, гроші тощо), буде невірним. За своєю природою корпоративні права, що складаються з комплексу майнових та немайнових прав, є неподільними за змістом.

Є. А. Чефранова вважає, що виявлена специфіка корпоративних прав з урахуванням того, що у складі таких прав поряд з майновими присутні і немайнові права, дозволяє прийти до висновку, що у разі внесення вкладу в період шлюбу за рахунок спільних коштів подружжя на ім'я одного з

²⁹¹ Чернусь Н. Ю., Е. П. Войтович, С. В. Воронина. Особенности раздела отдельных видов супружеского имущества. *Юридические науки*. 2017. С. 85.

²⁹² Стражевич Ю.Н., Босык О.И. Защита корпоративных прав при разделе между супругами доли в обществе с ограниченной ответственностью. URL: <http://xn----7sbaj7auwnffhk.xn--p1ai/article/9135>.

подружжя мова може йти про віднесення до складу спільного майна тільки майнових корпоративних прав, тоді як права особисті не входять до складу подружнього майна²⁹³. Л. А. Козиревська зазначає, що немайнові корпоративні права ні з практичної, ні з теоретичної точки зору не можуть включатися до складу спільного майна подружжя. Не може один з подружжя — учасник господарського товариства володіти корпоративними правами в повному обсязі, а другий — тільки їх майновою складовою²⁹⁴.

На думку К. М. Глиняної, при поділі майна подружжя найбільш оптимальною є передача частки (частини частки, паю) у майні господарського товариства у власність одного з подружжя-засновника (учасника). Відповідно, іншому з подружжя повинне виділятися на таку саму суму інше спільне майно або грошова компенсація. Якщо це неможливо (через відсутність майна), то виникає питання про необхідність звернення стягнення на частку (пай) подружжя-засновника²⁹⁵.

На думку І. М. Кучеренко з метою забезпечення взаємних гарантій прав товариства, а також особи, яка отримала документ, що свідчить про право власності на частку в спільному майні подружжя, найбільш доцільним буде надати другому з подружжя такі самі права, які мають спадкоємці, а саме право: вступу до цього товариства; на відмову від вступу в

²⁹³ Чефранова Е. А. Механизм семейно-правового регулирования имущественных отношений супругов: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / РПА МЮ РФ. Москва. 2007. С. 35.

²⁹⁴ Козыревская Л. А. Проблемы реализации прав супругов на доли (акции) в уставных фондах хозяйственных обществ (по законодательству Украины и Республики Беларусь). *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. № 6 (2016) С. 79.

²⁹⁵ Глиняна К. М. Особливості поділу корпоративних прав подружжя в результаті розлучення. *Проблеми правового забезпечення підприємницької діяльності, пов'язаної з морем*: матер. наук.-практ. конференції (17 березня 2006 р.). Одеса, 2006. С. 127.

учасники товариства; на одержання у грошовій або натуральній формі вартості частки, яка належала учаснику, у випадку відмови другого з подружжя або товариства у прийнятті його в учасники товариства; на одержання частини прибутку від діяльності товариства²⁹⁶. Однак правова природа корпоративних прав не дозволяє визнати за іншим з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу, такий самий обсяг прав, як за іншим з подружжя. Тому такий підхід не є прийнятний.

У зв'язку з тим, що корпоративні права не можуть належати подружжю на праві спільної сумісної власності, то і підлягати поділу вони не можуть. Тому помилковою буде практика поділу корпоративних прав, оскільки виконання такого рішення ставитиметься під сумнів. Якщо визнати корпоративні права такими, що підлягають поділу, то відповідні зміни повинні бути внесені до установчих документів. Внесення іншого з подружжя, як нового учасника, до юридичної особи корпоративного типу призведе до подвоєння кількості учасників такої юридичної особи, що в свою чергу буде негативного впливати на діяльність юридичної особи корпоративного типу, та й взагалі, негативно впливатиме на цивільний оборот.

І. В. Жилінкова зазначає, що той з подружжя, який не є учасником юридичної особи, має право на частину:

- прибутку (доходу), яка була отримана тим з подружжя, який є учасником та отримана ним при розподілі прибутку юридичної особи;

- майна, яке отримане учасником юридичної особи у випадку його виходу з останньої та продажу належної йому частки в статутному капіталі іншій особі;

²⁹⁶ Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: Монографія. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. С. 102.

- майна, що одержане учасником товариства у випадку ліквідації юридичної особи²⁹⁷.

Подібної точки зору дотримується також І. В. Спасибо-Фатєєва, говорячи про правовий режим майна подружжя, переданого до приватного підприємства. Вчена зазначає, що сутність цього права у другого з подружжя полягає у можливості вимагати від того з подружжя, хто є засновником:

- половину отриманого ним доходу від діяльності приватного підприємства;

- половину майна, яке залишилось після ліквідації приватного підприємства;

- у випадку поділу майна між подружжям — виплати половини вартості майна приватного підприємства²⁹⁸.

Як зазначалося в Розділі 1 цієї монографії, до правового регулювання корпоративних прав подружжя необхідно застосовувати спеціальний правовий режим, який полягає в трансформації права власності. Для того з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу, право власності (речове право), що передається у статутний капітал юридичної особи корпоративного типу, трансформується у право вимоги.

Право вимоги як майнове право надає тому з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу, але передав майно як вклад до статутного капіталу, звернутися з вимогою до іншого з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу, щодо виплати певних сум, що належать йому згідно із законом та/або договором.

²⁹⁷ Жилінкова І. В. Корпоративні права осіб з подружнім статусом *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин в сучасних умовах*: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (25-26 вересня 2009 року). Івано-Франківськ, 2010. С. 53.

²⁹⁸ Антошкіна В. К., Борисова В. И., Жилинкова И. В. и др. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монографія /под. общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. С. 110.

У результаті реалізації одним з подружжя корпоративного права, отримане майно переходить у режим права спільної сумісної власності подружжя. Грошовий еквівалент корпоративного права учасника входить у майнову масу, яка на вимогу одного із подружжя підлягатиме поділу.

1. Поділ доходів (дивідендів), отриманих іншим з подружжя – учасником юридичної особи корпоративного типу та майна, отриманого іншим з подружжя - учасником юридичної особи корпоративного типу від відчуження корпоративних прав.

Згідно Постанови Верховного Суду України № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 року якщо вклад до статутного фонду господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів.

ЦК України оперує такими поняттями як «плоди», «приплід», «доходи (дивіденди)». У науковій літературі даються наступні визначення цим поняттям. Ю. О. Заїка визначає продукцію як все те, що отримано внаслідок виробничого використання речі. Доходи, на думку вченого, це грошові та інші прибутки з речі внаслідок її участі в цивільному обігу. Плоди — це речі, які виникають внаслідок природного розвитку іншої речі²⁹⁹. О. С. Мазур робить висновки, що плоди — це результат органічного розвитку самої речі. Доходи — це те, що приносить річ, перебуваючи в експлуатації і цивільному обороті³⁰⁰. О. М. Калітенко зазначає, що слід розрізняти природні плоди, принесені в результаті органічного розвитку плодоносної речі і доходи, що

²⁹⁹ Заїка Ю.О. Українське цивільне право: навч. посіб. К. Істина, 2005. С. 54-55.

³⁰⁰ Мазур О. С. Цивільне право України: навч. посіб. для дистанц. навчання. К.: УН-Т «Україна», 2005. С. 61.

з'являються від використання речі у цивільному обігу (дивіденди по цінних паперах)³⁰¹.

ЦК України не дає конкретизації поняттям «продукція», «плоди» та «доходи», закріпивши законодавчо одне визначення для цих понять. Відповідно до ст. 189 ЦК України продукцією, плодами та доходами є все те, що виробляється, добувається, одержується з речі або приноситься річчю. У цивільному праві під «плодами» розуміється результат природного розвитку речей. Приплід вважається різновидом плодів. Під «доходом (дивідендами)» розуміється економічний приріст майна. Це можуть бути дивіденди від акцій та інших цінних паперів, суми орендної плати, відсотки за користування грошовими коштами тощо³⁰².

Згідно з підпунктом 14.1.54 пункту 14.1 статті 14 ПК України³⁰³ дохід з джерелом їх походження з України — будь-який дохід, отриманий у вигляді: дивідендів, доходів від відчуження корпоративних прав, цінних паперів, у тому числі акцій тощо.

Говорячи про дохід, отриманий від здійснення корпоративних прав законодавство оперує таким поняттям як «дивіденди». В загальновідомій енциклопедії Вікіпедія дивіденди (лат. *dividendum* — те, що підлягає поділу) частина прибутку, яка виплачується емітентом корпоративних прав на користь власників корпоративних прав³⁰⁴.

Відповідно до ч. 1 ст. 116 ЦК України учасники господарського товариства мають право брати участь у

³⁰¹ Харитонов Є. О., Калітенко О. М., Зубар В. М. та ін. Цивільне і сімейне право України: Навчально-практичний посібник / за ред. Є. О. Харитонова, А. І. Дрішлюка. Х.: ТОВ «Одіссей», 2003. С. 169.

³⁰² Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / Авт. колектив Багач Е. М., Білоусов Ю. В., Ватрас В. А., Давидова Н. О., Козинець А. О. К.: Ліга 2010. 577 с.

³⁰³ Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

³⁰⁴ Дивіденди. URL: www.wikipedia.org.

розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди). Про отримання частини прибутку у вигляді дивідендів йде мова також у ЗУ «Про господарські товариства», ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», ЗУ «Про акціонерні товариства».

Згідно ст. 30 ЗУ «Про акціонерні товариства» дивіденд — частина чистого прибутку акціонерного товариства, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу. За акціями одного типу та класу нараховується однаковий розмір дивідендів. Виплата дивідендів власникам акцій одного типу та класу має відбуватися пропорційно до кількості належних їм цінних паперів, а умови виплати дивідендів (зокрема щодо строків, способу та суми дивідендів) мають бути однакові для всіх власників акцій одного типу та класу.

Згідно ст. 26 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства особам, які були учасниками товариства на день прийняття рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток.

У відповідності до п. 141.1.49 ст. 14 ПК України дивіденди — платіж, що здійснюється юридичною особою, у тому числі емітентом корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів чи інших цінних паперів на користь власника таких корпоративних прав, інвестиційних сертифікатів та інших цінних паперів, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку. Тобто законодавець розуміє під дивідендами частину чистого прибутку, що має право отримати власник акції, власник частки у статутному капіталі тощо.

У науковій літературі дивіденди визначаються також як частина чистого прибутку, розподілена між учасниками відповідно до частки їх участі у статутному капіталі

підприємства³⁰⁵. Право на отримання дивідендів є одним з ключових корпоративних прав акціонерів, спрямованих на отримання матеріальних вигод³⁰⁶, що особливо привабливе для акціонера чи для учасника ТОВ, ТДВ через свою грошову складову³⁰⁷.

Про віднесення доходів (дивідендів), отриманих одним з подружжя до правового режиму права спільної сумісної власності йде мова і в судовій практиці. В Ухвалі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 вересня 2014 року у справі № 6-27356св14 за позовом про поділ майна, придбаного у шлюбі³⁰⁸ (позивач просила суд поділити спільну сумісну власність подружжя, а саме 43 % частки у статутному капіталі товариства шляхом визнання за нею права власності на частину у гривневому еквіваленті частки у статутному капіталі товариства) зазначено наступне: *«зі змісту чч. 2, 3 ст. 61 СК України випливає, якщо вклад до статутного капіталу господарського товариства зроблено за рахунок спільного*

³⁰⁵ Жук К. А. Проблемні аспекти виплати дивідендів. *Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки: збірник наукових праць молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів*. Луцьк: РВВ Луцького національного технічного університету, 2010. С. 161.

³⁰⁶ Денисенко К. В. Право на отримання дивідендів за Законом України «Про акціонерні товариства». *Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць*. Випуск 51. Одеса «Юридична література», 2009. С. 234.

³⁰⁷ Яворська О. С. Право на дивіденди: бажане та дійсне. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства: Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ)*. Івано-Франківськ, 2018. С. 189.

³⁰⁸ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 вересня 2014 року, справа № 6-27356св14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40929950>.

майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів.

У випадку передання подружжям свого майна для здійснення підприємницької діяльності шляхом участі одного з них у заснуванні господарського товариства це майно належить зазначеному товариству на праві власності, подружжя набуває відповідне майнове право, яке реалізується одним із подружжя (засновником) шляхом участі в управлінні товариством, а інший з подружжя набуває право вимоги виплати йому певних сум у разі поділу майна між подружжям». Схожих висновків колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ дотримується в Ухвалі від 30 липня 2014 року у справі № 6-23752св14 за позовом про визнання недійсним договору дарування³⁰⁹: «відповідно до ст. 61 СК України об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту. Об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя. Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Ч. ч. 2, 3 ст. 61 СК України передбачено, якщо вклад до статутного капіталу господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів. Отже, правові підстави набуття права власності на частку у товаристві одним із подружжя впливають на майнові права іншого подружжя».

³⁰⁹ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 липня 2014, справа № 6-23752св14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/40098087>.

У відповідності до ч. 2 ст. 61 СК України об'єктом права спільної сумісної власності є інші доходи, одержані одним із подружжя.

Оскільки законодавство не містить спеціальних норм про випадки, що визначають правовий режим доходу (дивідендів), коли вони отримані одним з подружжя, в результаті внесення об'єктів права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, то в силу ч. 2 ст. 61 СК України, можна вважати, що дохід (дивіденди), отриманий від діяльності юридичної особи корпоративного типу та доходи (майно), отримані від відчуження корпоративних прав відносяться до спільної сумісної власності подружжя. Тому, на нашу думку, коли статутний капітал юридичної особи корпоративного типу сформований чи придбані акції за рахунок майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, то доходи (дивіденди) від діяльності юридичної особи корпоративного типу (здійснення корпоративних прав) та майно від відчуження корпоративних прав за договором, належать подружжю на праві спільної сумісної власності, незалежно від того, що тільки один з подружжя є власником корпоративного права, якщо інше не встановлено договором між ними.

2. Поділ майна отриманого іншим з подружжя - учасником юридичної особи корпоративного типу у разі його виходу.

Інший з подружжя також має право на частину майна, одержаного одним з подружжя — учасником юридичної особи корпоративного типу у разі його виходу з останньої.

Відповідно до ЦК України учасники повних товариств, створених на невизначений строк, командитних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю мають право вийти з цих товариств. На думку В. М. Кравчука, вихід з товариства — це дія спрямована на припинення корпоративних

прав та обов'язків і виникнення цивільних прав, а саме права на одержання вартості частини майна товариства³¹⁰.

Л. В. Сіщук зазначає, що вихід учасника з товариства є добровільним припиненням корпоративних відносин між учасником і господарським товариством, що здійснюється з власної ініціативи учасника незалежно від волі інших учасників і товариства³¹¹. Саме з моменту виходу учасник втрачає суб'єктивні корпоративні права по відношенню до товариства, а товариство зобов'язується виплатити майнову вартість його частки у статутному (складеному) капіталі, що визначається станом на день виходу учасника з товариства³¹².

У відповідності до ч. 7-10 ст. 24 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» товариство зобов'язане протягом одного року з дня, коли воно дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, виплатити такому колишньому учаснику вартість його частки. Статутом товариства, що діє на момент виходу учасника, може встановлюватися інший строк для здійснення такої виплати.

Вартість частки учасника визначається виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства пропорційно до розміру частки такого учасника. За погодженням учасника товариства, який вийшов, та товариства зобов'язання зі сплати грошових коштів може бути замінено зобов'язанням із передачі іншого майна. Товариство виплачує учаснику, який вийшов з товариства, вартість його частки або передає майно лише пропорційно до розміру оплаченої частини частки такого учасника.

³¹⁰ Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. Львів: Край, 2009. С. 227.

³¹¹ Сіщук Л. В. Правові наслідки виходу учасника з господарського товариства. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. Випуск 3. С. 36.

³¹² Сіщук Л. В. Колізії у правовому регулюванні щодо визначення моменту виходу учасника з господарського товариства. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 151.

Згідно Постанови Пленуму Вищого Господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» № 4 від 25.02.2016 року³¹³ вартість майна та розмір частини прибутку товариства, що належать до виплати учаснику, який вийшов, обчислюється на дату волевиявлення учасника вийти з товариства, тобто на дату подання учасником заяви про вихід з товариства. Учасник ТОВ або ТДВ має право вимагати проведення з ним розрахунків на підставі дійсної (ринкової) вартості майна товариства.

У справі № 925/1165/14 за позовом про стягнення вартості частини майна пропорційної частці позивача в статутному капіталі Велика Палата Верховного Суду у Постанові від 24 квітня 2018 року вказала, що *«вартість частини майна товариства, що підлягає виплаті, повинна відповідати вартості активів товариства за вирахуванням вартості його зобов'язань (тобто вартості чистих активів), пропорційній до частки учасника в статутному капіталі товариства.*

За наявності спору між учасником товариства та самою юридичною особою щодо визначення вартості майна останньої, учасник товариства має право вимагати проведення з ним розрахунків на підставі дійсної (ринкової) вартості майна товариства»³¹⁴.

Правовим наслідком виходу учасника з товариства є виникнення у товариства обов'язків щодо здійснення з ним розрахунків на його вимогу³¹⁵. Отже, корпоративні

³¹³ Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого Господарського суду України від 25.02.2016 року № 4. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>.

³¹⁴ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24 квітня 2018 року, справа № 925/1165/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73896751>.

³¹⁵ Сіщук Л. В. Відчуження частки та вихід з товариства: порівняльно-правова характеристика правових конструкцій. *Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації*. Збірник

правовідносини перетворюються на зобов'язальні; відповідно, корпоративне право перетворюється на майнове право учасника, якому кореспондує майновий обов'язок господарського товариства. Воно стає зобов'язаною особою, а в учасника, який вийшов із товариства, відповідно, виникає майнова вимога до останнього³¹⁶.

При виході з юридичної особи корпоративного типу корпоративні права того з подружжя, який є учасником корпорації припиняються, однак виникає право на отримання грошових коштів або майна в натурі, вартість яких пропорційна частці у статутному капіталі. Відповідно, якщо вклад був сформований за рахунок об'єктів права спільної сумісної власності подружжя, то це майно або грошові кошти автоматично набуватимуть режиму права спільної сумісної власності і підлягатимуть поділу між подружжям на підставі ч. 2. ст. 61 СК України.

Крім того, згоди іншого з подружжя на вихід того з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу не потрібно, оскільки право на вихід є суб'єктивним корпоративним правом учасника юридичної особи. Вихід зі складу учасників юридичної особи корпоративного типу одного з подружжя не порушує права іншого з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу.

3. Поділ майна, отриманого іншим з подружжя — учасником юридичної особи корпоративного типу у разі ліквідації юридичної особи корпоративного типу.

наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (2-3 жовтня 2015 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2015. С. 231.

³¹⁶ Сурженко О. А. Вихід учасника з господарського товариства та проведення з ним розрахунків. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства*. Збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2018 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2018. 199 с. С. 168.

У відповідності до ст. 19 ЗУ «Про господарські товариства» припинення товариства здійснюється в порядку, встановленому законом. Згідно ст. 104 ЦК України юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. Згідно ч. 1 ст. 48 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» товариство припиняється внаслідок передання всього свого майна, всіх прав та обов'язків іншим господарським товариствам — правонаступникам шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення або в результаті ліквідації.

З норм чинного законодавства випливає, що одним із способів припинення юридичної особи є її ліквідація. Під ліквідацією слід розуміти припинення діяльності підприємства без переходу прав та обов'язків у порядку правонаступництва до інших осіб, крім випадків, спеціально обумовлених законодавством³¹⁷. В. С. Щербина зазначає, що в разі ліквідації суб'єкт господарювання припиняється як суб'єкт права без правонаступництва³¹⁸. Ліквідація є способом припинення юридичної особи в цілому, оскільки передбачає повну, остаточну втрату правосуб'єктності, що позбавляє її можливості провадити діяльність, визначену установчими документами³¹⁹.

Згідно п. 4. ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» учасники товариства мають право отримати у разі ліквідації товариства частину майна, що

³¹⁷ Тітова О. В. Захист майнових інтересів учасників процесу ліквідації на підприємствах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2006. С. 14.

³¹⁸ Щербина В. С. Господарське право: підручник. 4-те вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2009. С. 119.

³¹⁹ Стрільчук В., Іванюк Н. Удосконалення законодавства у сфері припинення діяльності суб'єкта господарювання, яке не пов'язане з його банкрутством. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 5. С. 32.

залишилася після розрахунків з кредиторами, або його вартість. Згідно п. 3 ч. 1 ст. 25 ЗУ «Про акціонерні товариства» кожною простою акцією акціонерного товариства її власнику — акціонеру надається однакова сукупність прав, включаючи права на: отримання у разі ліквідації товариства частини його майна або вартості частини майна товариства.

Відповідно до п. 12 ст. 111 ЦК України майно юридичної особи, що залишилося після задоволення вимог кредиторів (у тому числі за податками, зборами, єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та іншими коштами, що належить сплатити до державного або місцевого бюджету, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування), передається учасникам юридичної особи, якщо інше не встановлено установчими документами юридичної особи або законом.

Ст. 89 ЗУ «Про акціонерні товариства» визначено черговість задоволення вимог кредиторів та акціонерів у разі ліквідації платоспроможного акціонерного товариства, згідно якої у шосту чергу здійснюється виплати за привілейованими акціями, які підлягають викупу відповідно до статті 68 цього Закону; у сьому чергу - виплати ліквідаційної вартості привілейованих акцій; у восьму чергу - виплати за простими акціями, які підлягають викупу відповідно до статті 68 цього Закону; у дев'яту чергу - розподіл майна між акціонерами - власниками простих акцій товариства пропорційно до кількості належних їм акцій.

Тобто у разі ліквідації товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерного товариства чи іншої юридичної особи корпоративного типу учасники отримують частину майна, що залишилося. З цього моменту майно перестає належати юридичній особі корпоративного типу, що ліквідується, воно належить учасникам юридичної особи. Це майно в силу норм ст. 61 СК України є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя і підлягатиме поділу між ними. Інший з подружжя має право вимагати половини майна, що

залишилося після ліквідації юридичної особи корпоративного типу.

4. Компенсація вартості частини майна, яка була передана одним із подружжя до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу одноосібно, без згоди іншого з подружжя.

Згідно п. 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21 грудня 2007 р., виходячи зі змісту ч.ч. 2, 3 ст. 61 СК України, якщо вклад до статутного фонду господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів.

У разі використання одним із подружжя спільних коштів усупереч ст. 65 СК України інший із подружжя має право на компенсацію вартості його частки.

Дуже часто внесення об'єктів спільної сумісної власності відбувається одноосібно одним з подружжя, без згоди іншого. У такому випадку при поділі майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності інший з подружжя може звернутися з вимогою щодо компенсації тієї частини майна, яка була ним передана до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

Відповідно той з подружжя, який не є учасником корпорації, не може не пред'являти своїх вимог щодо майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності та було передане як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу. Теж саме стосується і акцій. Акція, як зазначалося, посвідчує належність корпоративних прав учасника акціонерного товариства, однак, якщо вона придбана за рахунок спільного сумісного майна подружжя, то при поділі спільної сумісної власності необхідно враховувати цю

обставину. Зокрема, інший з подружжя має право на відповідну грошову компенсацію.

М. В. Антокольська з цього приводу зазначає, що поділ частки у статутному капіталі в натурі не завжди можливий, оскільки це пов'язано з прийняттям другого з подружжя в число учасників товариства, що може суперечити законодавству господарських товариств або їх установчих документів. У цих випадках можливе вирішення питання двома способами:

1) виплата тому з подружжя, який не є учасником товариства, грошової компенсації;

2) вихід подружжя-учасника зі складу учасників і передача права участі третій особі відповідно до установчих документів даної юридичної особи і поділ отриманих за його частку грошових коштів між подружжям³²⁰.

На думку В. М. Никифорака, у суді повинен бути доведений своєрідний пріоритет інтересів одного з подружжя над інтересами іншого, а отже, і присудження таких речей одному з подружжя, а іншому — грошової компенсації або іншого майна³²¹.

Надання одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, згідно ч. 4, 5 ст. ст. 71 СК України допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених ЦК України. Стягнення з одного з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення іншим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

³²⁰ Антокольская М. В. Семейное право: учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. М. Юристъ, 2002. С. 155-156.

³²¹ Никифорака В. М. Розподіл майна подружжя як спосіб вирішення сімейного спору. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича*. Серія «Правознавство». Чернівці, 2009. Вип. 489. С. 64.

У справі № 592/11201/13-ц за позовом про визнання договору недійсним та визнання права власності на частину житлового будинку, один з подружжя звернувся з указаним позовом, посилаючись на те, що житловий будинок без його згоди був переданий до статутного капіталу товариства. Вищий спеціалізований суд України в Ухвалі від 22 червня 2017 року³²² вказав наступне: *«у разі використання одним із подружжя спільних коштів у супереч ст. 65 СК України, інший із подружжя має право на компенсацію вартості його частки».*

Скасовуючи рішення районного суду та відмовляючи у задоволенні позову, апеляційний суд, правильно застосувавши положення ст. ст. 61, 65 СК України, ст. ст. 1, 12 Закону України «Про господарські товариства», на підставі поданих сторонами доказів, які належним чином оцінені (ст. 212 ЦПК України), дійшов обґрунтованого висновку про те, що з внесенням спірного майна до статутного фонду товариства, жилий будинок перестав бути об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, а тому за позивачем не може бути визнане право власності на його частину. При цьому він не позбавлений права звернутися до суду із позовом про компенсацію вартості його частки у цьому будинку».

У Постанові від 03 липня 2013 року Верховний Суд України у справі № 6-61цс13 за позовом про визнання недійсним договором купівлі-продажу частки в статутному капіталі³²³ висловив наступну правову позицію: *«з моменту внесення грошових коштів до статутного капіталу господарського товариства вони є власністю самого товариства, зазначені спільні кошти (майно) подружжя втрачають ознаки об'єкта права спільної сумісної власності подружжя».*

³²² Ухвала Вищого спеціалізованого суду України від 22 червня 2017 року, справа № 592/11201/13-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/67442913>.

³²³ Постанова Верховного суду України від 03 липня 2013 р., справа № 6-61цс13. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/34634294>.

Право на компенсацію вартості частини коштів виникає в іншого подружжя лише щодо спільних коштів, а не статутного капіталу, при цьому лише в тому разі, коли спільні кошти всупереч ст. 65 СК України були використані одним із подружжя саме для внесення вкладу до статутного капіталу».

Верховний Суд у складі колегії Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у Постанові від 11 грудня 2019 року у справі № 638/19826/15-ц за позовом про поділ спільного майна подружжя³²⁴ зазначив: «за змістом частин другої, третьої статті 61 СК України, якщо вклад до статутного фонду господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів. У разі використання одним із подружжя спільних коштів усупереч статті 65 СК України інший із подружжя має право на компенсацію вартості його частки».

У справі № 554/8023/15-ц за позовом про визнання майна спільною сумісною власністю подружжя, поділ майна подружжя та стягнення грошової компенсації Велика Палата Верховного Суду в Постанові від 03 липня 2019 року³²⁵ зазначила, що: «у випадку коли при розгляді вимог про поділ спільного сумісного майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на свій розсуд проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість враховується при поділі». Аналогічну позицію викладено Великою Палатою Верховного Суду також у справі № 161/19023/17 про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання майна спільною

³²⁴ Постанова Верховного Суду від 11 грудня 2019 року, справа № 638/19826/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86468310>.

³²⁵ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року, справа № 554/8023/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83000767>.

сумісною власністю тай його поділ у Постанові від 25.03.2020 року³²⁶.

Якщо виходити з ст. 65 СК України, то право на компенсацію в іншого з подружжя буде виникати лише у тому випадку, якщо:

- майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності було передане як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу без згоди іншого з подружжя;

- майно, є що об'єктом права спільної сумісної власності було передане як вклад до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу всупереч інтересам сім'ї.

Водночас, згідно ч.ч. 4, 5 ст. 71 СК України присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених Цивільним кодексом України. Присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

З цього приводу Верховний Суд у складі суддів першої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 27 лютого 2019 р. у справі № 463/7011/16-ц про поділ майна подружжя зазначив, що *«за відсутності такої згоди присудження грошової компенсації може мати місце з підстав, передбачених ст. 365 ЦК України, за умови звернення подружжя (одного з них) до суду з таким позовом (ст. 11 ЦК України) та попереднього внесення на депозитний рахунок суду відповідної грошової суми.*

³²⁶ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року, справа № 161/19023/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88401551>.

У випадку, коли один із співвласників погодився отримати грошову компенсацію замість своєї частки в спільному майні, а інша сторона не погодилася її добровільно виплачувати з будь-якої причини, зацікавлений в одержанні замість своєї частки у майні грошової компенсації співвласник звертається до суду із позовом на підставі ст. 364 ЦК України»³²⁷.

На нашу думку, якщо об'єкти права спільної сумісної власності були використані одним із подружжя одноосібно для внесення вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, без згоди іншого з подружжя, то останній в будь-якому випадку має право на компенсацію вартості частини майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності.

5. Звернення стягнення на частину частки у статутному капіталі того з подружжя, хто є учасником юридичної особи корпоративного типу.

Згідно п. 1. ч. ст. 10 ЗУ «Про виконавче провадження»³²⁸ заходами примусового виконання рішень є: звернення стягнення на кошти, цінні папери, інше майно (майнові права), корпоративні права, майнові права інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної, творчої діяльності, інше майно (майнові права) боржника, у тому числі якщо вони перебувають в інших осіб або належать боржникові від інших осіб, або боржник володіє ними спільно з іншими особами.

Згідно ст. 53-1 ЗУ «Про виконавче провадження» особливості звернення стягнення на частку (частину частки) учасника товариства з обмеженою відповідальністю та учасника товариства з додатковою відповідальністю визначаються Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

³²⁷ Постанова Верховного Суду 27.02.2019 р. у справі № 463/7011/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80587988>.

³²⁸ Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 року № 1404-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.

У відповідності до ст. 22 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» звернення стягнення на частку учасника товариства здійснюється на виконання виконавчого документа про стягнення з учасника грошових коштів або на підставі виконавчого документа про звернення стягнення на частку майнового поручителя, яка передана у заставу в забезпечення зобов'язання іншої особи. Виконавець повідомляє товариство про намір звернути стягнення на частку учасника товариства (боржника) та надсилає постанову про накладення арешту на частку. Товариство повинне протягом 30 днів з дня одержання такого повідомлення надати відомості, необхідні для розрахунку вартості частки боржника відповідно до Закону.

З дня одержання повідомлення, товариство зобов'язане надавати виконавцю та боржнику доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості частки боржника. Протягом 15 днів з дня закінчення строку, визначеного частиною другою цієї статті, виконавець здійснює розрахунок вартості частки боржника станом на день, що передував накладенню арешту на частку.

Якщо товариство не виконає обов'язків відповідно до Закону, або учасники товариства не скористаються правом на придбання частки, або якщо договір купівлі-продажу вважатиметься розірваним відповідно до частини сьомої цієї статті, частка передається на реалізацію на аукціоні в загальному порядку.

В. М. Кравчук зазначає, що у законодавстві фактично встановлено спеціальний механізм такого стягнення. Його особливість полягає у тому, що об'єктом стягнення є не частка в статутному капіталі, а частка в майні юридичної особи, пропорційна розміру частки в статутному капіталі (дійсна вартість частки). Виплата дійсної вартості частки або виділ відповідної частини майна юридичної особи є спеціальним і єдиним способом звернення стягнення на частку в статутному

капіталі³²⁹. Крім того загальними правовими підставами для звернення на частку повинна бути вимога кредитора і недостатність майна. Право виділення частки для звернення стягнення мають лише кредитори. Кредитором є особа, яка має майнові вимоги до боржника³³⁰.

Слушною є думка І. В. Жилінкової, яка зазначає, якщо є можливість, при поділі майна подружжя інтереси другого з них мають задовольнятися за рахунок іншого майна (не частки в майні товариства). Головне, щоб вартість іншого майна відповідала його частці в праві спільної власності подружжя³³¹. При неможливості поділу спільного сумісного майна подружжя, неможливості компенсувати іншим майном частку в статутному капіталі господарських товариств, суд в праві вимагати для задоволення майнових прав того з подружжя, який є учасником товариства визначення частки майна товариства³³².

Ми приєднуємося до такої позиції та вважаємо, що звернення стягнення на частку учасника юридичної особи корпоративного типу необхідно здійснювати у випадку, коли грошова компенсація за рахунок іншого майна буде неможливою. Таки підхід спрямований для забезпечення всіх учасників правовідносин, в тому числі юридичної особи корпоративного типу. Недостатність іншого майна того з

³²⁹ Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореф. дисерт. ... докт. юридич. наук: 12.00.03 / ЛДУВС. Харків. 2010. С. 31.

³³⁰ Корпоративне право: навчальний посібник / О. В. Гарагонич, С. М. Грудницька, Е. Е. Берікова, Ю. М. Бигаса [та ін.]; за заг. ред. О. В. Гарагонича, с. М. Грудницької. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. С. 254.

³³¹ Жилінкова І. В. Корпоративні правовідносини в аспекті подружніх. *Юридичний вісник України*. 2008. № 3. С. 7.

³³² Гузь Л. Є., Гузь А. В. Судово-практичний коментар до сімейного кодексу України. Х.: Видавничий будинок «ФАКТОР», 2011. 576 с. URL: http://info-library.com/book/19_Sydovo_praktichnii_komentar_do_simeinogo_kode_ksy_Ukraini.html.

подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу буде умовою для звернення стягнення на частку.

І. Б. Саракун відзначає, що звернення стягнення на всю частку учасника припиняє зобов'язання між учасником-боржником і товариством. При зверненні до суду кредитора, відповідачем за зобов'язаннями буде виступати саме товариство, на яке покладається обов'язок виплати вартості частини майна пропорційно частці учасника, або виділу частини майна для звернення на нього стягнення³³³.

За загальними правилами, кредитором є особа, яка має майнові вимоги до боржника. У даному випадку кредитором буде виступати один з подружжя, який у випадку незадоволення його майнових прав за рахунок іншого майна чи грошових коштів може звернутися з вимогою до юридичної особи корпоративного типу.

Об'єктом стягнення у такому випадку є не частка у статутному капіталі, а частка в майні юридичної особи корпоративного типу пропорційна розміру частки в статутному капіталі. У випадку звернення на частку в майні юридичної особи корпоративного типу зменшується обсяг корпоративного права на заявлену частку того з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу.

Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності, внесеного до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, необхідно забезпечити як майнові права та інтереси кожного з подружжя, так і юридичної особи корпоративного типу.

Право вимоги надає тому з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу, право на частину:

³³³ Саракун І. Б. Окремі аспекти реалізації права на вихід в установленому порядку з ТзОВ, ТзТДВ, Пт і КТ. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/1903.pdf>.

а) доходів (дивідендів), отриманих іншим із подружжя — учасником юридичної особи корпоративного типу;

б) майна, отриманого від відчуження корпоративних прав іншим із подружжя — учасником юридичної особи корпоративного типу;

в) майна, отриманого іншим із подружжя — учасником юридичної особи корпоративного типу у разі його виходу з юридичної особи корпоративного типу;

г) майна, отриманого іншим із подружжя — учасником юридичної особи корпоративного типу у випадку ліквідації юридичної особи корпоративного типу.

Якщо об'єкти права спільної сумісної власності були використані одним із подружжя одноосібно для внесення вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, без згоди іншого з подружжя, то останній має право на компенсацію вартості частини майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності.

Якщо компенсація за рахунок майна одного з подружжя — учасника юридичної особи корпоративного типу є неможливою, інший з подружжя має право вимоги звернення стягнення на частку у статутному капіталі того з подружжя, хто є учасником юридичної особи корпоративного типу.

З аналізу наведеного можна сказати, що отримання частини доходів, майна, отриманого іншим з подружжя — учасником юридичної особи корпоративного типу від відчуження корпоративних прав; майна отриманого іншим з подружжя — учасником юридичної особи корпоративного типу у разі його виходу чи ліквідації останньої підпадає під ч. 2 ст. 61 СК України, згідно якої об'єктом права спільної сумісної власності подружжя є інші доходи отримані одним із подружжя.

Зауважимо також, що останнім часом в судовій практиці набули поширення рішення, де суди відходять від презумпції, згідно якої майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності.

Згідно з роз'ясненнями, що містяться в п. п. 23, 30 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», вирішуючи спори між подружжям про майно, необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясувати джерело і час його придбання.

Дещо більшої конкретизації з цього приводу Верховний суд України дійшов у Постанові від 03 червня 2015 року у справі № 6-38цс15 за позовом про визнання права власності³³⁴ зазначаючи, що *«належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але і спільністю участі подружжя коштами або працею в набутті майна. Застосовуючи цю норму права (статтю 60 СК України) та визнаючи право спільної сумісної власності подружжя на майно, суд повинен установити не тільки факт набуття майна під час шлюбу, але й той факт, що джерелом його набуття є спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя. Тобто критеріями, які дозволяють надати спірному майну режим спільного майна, є:*

- 1) час набуття такого майна;*
- 2) кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття);*
- 3) мета придбання майна, яка дозволяє надати йому правовий режим спільної власності подружжя.*

Тільки в разі встановлення цих фактів і визначення критеріїв норма статті 60 СК України вважається правильно застосованою.

³³⁴ Постанова Верховного Суду України від 03 червня 2015 року, справа № 6-38цс15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44666116>.

У зв'язку з викладеним грошові кошти, внесені одним з подружжя, який є учасником господарського товариства, у статутний капітал цього товариства за рахунок спільних коштів подружжя, стають власністю цього товариства, а право іншого з подружжя на спільні кошти трансформується в інший об'єкт — право вимоги на виплату частини вартості такого внеску. При цьому одним з визначних є той факт, що грошові кошти набуті подружжям під час їх спільного проживання». Тобто сам факт передання майна до статутного капіталу під час шлюбу не завжди є підставою для визнання такого майна об'єктом права спільної сумісної власності. Можна сказати, що суд встановив критерії віднесення переданого у шлюбі майна до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, які дозволяють визначити чи належало таке майно подружжю на праві спільної сумісної власності до внесення його одним із подружжя як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

Таке судове рішення є знаковим у судовій практиці, адже суд відходячи від презумпції права спільної сумісної власності, визначив критерії, що дозволяють надати спірному майну, набутому в шлюбі, режиму права спільної сумісної власності.

Однак в Постанові від 18 липня 2018 року Верховний Суд України у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 401/1221/16-ц за позовом про визнання недійсним договору купівлі-продажу цінних паперів та визнання права особистої приватної власності на частину акцій³³⁵ зазначив, що: *«за загальним правилом застосування презумпції спільності майна подружжя, згідно зі ст. 60 СК України, майно, набуте подружжям за час шлюбу, є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, і позивач не зобов'язаний доводити належність набутого за час шлюбу майна до майна подружжя. Той із подружжя, який*

³³⁵ Постанова Верховного Суду України від 18 липня 2018 року, справа № 401/1221/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75447660>.

порушує питання про спростування зазначеної презумпції, зобов'язаний довести обставини, що її спростовують».

Не менш цікавим є питання регулювання корпоративних прав подружжя на підставі договору, адже СК України передбачено, що подружжя може змінити законний правовий режим майна на підставі договору. У такому випадку подружжя самостійно встановлює права та обов'язки у майнових відносинах.

Договір є основою договірного режиму майна подружжя, зміст якого встановлюється залежно від змісту відповідного договору, який визначає обсяг суб'єктивних прав та обов'язків кожного з подружжя. Договірний режим майна подружжя формується як режим, альтернативний законному правовому режиму, зміст якого визначається самим подружжям, хоча і діє в межах, встановлених законом³³⁶.

І. В. Жилінкова визначає договірний режим майна подружжя як такий порядок регулювання майнових відносин подружжя, що складається з комплексу правових засобів, серед яких договір подружжя про організацію своїх майнових відносин відіграє вирішальну роль. При цьому зазначається, що не всі подружні угоди можуть складати базу договірного режиму майна, а тільки ті, які мають за мету зміну законного режиму майна і створення іншого, альтернативного режиму³³⁷.

В. Я. Новохатська розглядає договірне регулювання (договірний режим майна подружжя) як певну сукупність правових засобів, основним з яких є договір подружжя, умовами в якому сторони самостійно встановлюють для себе певні майнові права й обов'язки, власні норми, які

³³⁶ Сафончик О. І. Поняття та види правового режиму майна подружжя. Актуальні проблеми держави і права. 2008. Вип. 38. С. 114.

³³⁷ Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї: автореф. дис. ... докт. юрид. наук доктора юридичних наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2000. С. 11.

відрізняються від тих, що закріплені в законі і мають загально-обов'язковий характер³³⁸.

Договірний режим майна подружжя є альтернативним законному режиму, однак законодавцем майже всіх країн встановлюються певні рамки, у межах яких може розвиватися договірна ініціатива подружжя, оскільки закон містить пряму вказівку про те, які елементи законного режиму можуть бути змінені подружжям за домовленістю³³⁹.

У відповідності до ч. 2 ст. 7 СК України сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Ст. 9 СК України визначає загальні межі договірного регулювання відносин між подружжям. Зокрема подружжя може врегулювати свої відносини за домовленістю (договором). Такий договір є обов'язковим до виконання, якщо він не суперечить вимогам цього Кодексу, інших законів України та моральним засадам суспільства.

Згідно ч. 1 ст. 64 СК України дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

До того ж, більшість договорів, які укладають між собою чоловік та дружина, носять цивільно-правовий характер, внаслідок чого на них поширюються загальні правила про дійсність таких договорів³⁴⁰.

³³⁸ Новохатська Я. В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х., 2006. С. 9.

³³⁹ Олійник О. С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України. Київ, 2009. С. 13.

³⁴⁰ Глиняна К. М. Особливості поділу корпоративних прав подружжя в результаті розлучення. *Проблеми правового забезпечення*

До відносин не врегульованих СК України, застосовуються положення ЦК України щодо свободи договору, а також щодо поняття та умов договору, його укладення, зміни і розірвання. Згідно ст. 6 ЦК України сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами.

З аналізу норм сімейного законодавства випливає, що подружжя щодо майна, що є їх особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може укласти наступні договори:

1) договір про відчуження одним із подружжя на користь другого з подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності (ч. 2 ст. 64 СК України);

2) договір про порядок користування майном (ст. 66 СК України);

3) договір про поділ майна подружжя (ч. 2 ст. 69 СК України);

4) договір про виділ частки нерухомого майна одного з подружжя зі складу усього майна (ч. 2 ст. 69 СК України);

5) шлюбний договір (92-103 СК України).

Характерним для цієї групи договорів є те, що їх предметом виступає майно, що належить подружжю на праві особистої приватної власності або праві спільної сумісної власності. Укладаючи договір, подружжя може змінити правовий режим майна, розмір часток, порядок користування тощо.

Найбільш поширеним у договірній практиці подружжя є договір про поділ майна подружжя. До прикладу, подружжя

має право встановити в договорі один із таких способів поділу їхнього спільного майна:

- по-перше, сторони можуть поділити речі між собою з урахуванням їх вартості і частки кожного у спільному майні, визначеної законом чи договором;

- по-друге, сторони уповноважені передати майно у натурі одному з подружжя з покладанням на нього обов'язку компенсувати іншому його частку грошима;

- по-третє, подружжя вправі поділити майно у натурі, якщо це можливо без шкоди для його господарського призначення.

Подружжя вправі за домовленістю застосувати і комбінований спосіб поділу майна: деякі речі можуть бути поділені між ними у натурі, інші — реалізовані з поділом отриманої суми, треті — передані одному із подружжя з визначенням грошової компенсації іншому з подружжя тощо³⁴¹.

Досліджуючи правове регулювання корпоративних прав за шлюбним договором Р. Б. Хобор, робить висновок, що через те, що участь у юридичній особі корпоративного типу має особистісний характер (пов'язані з певною особою), передавати корпоративні права за шлюбним договором не можна. Хоча сторони у шлюбному договорі можуть зазначити, що чоловік чи дружина передають іншому з подружжя свої акції чи відчужують йому свою частку у статутному капіталі разом з усіма правами, які випливають з цього³⁴².

Оскільки суб'єктивне корпоративне право для цивільного обороту сприймається як єдиний неподільний об'єкт, то воно в

³⁴¹ Михальнюк О. В. Договори подружжя стосовно їхнього спільного та роздільного майна. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. С. 68.

³⁴² Хобор Р. Б. Корпоративні права як особливий об'єкт правового регулювання відносин за шлюбним договором. *Адаптація корпоративного законодавства України до права Європейського Союзу: Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня – 1 жовтня 2016 р., м. Івано-Франківськ)*. Івано-Франківськ, 2016. С. 270.

повному обсязі може належати лише тому з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу. Наведене свідчить, що корпоративні права не можуть належати подружжю на праві спільної сумісної власності, тому і підлягати поділу вони не можуть. Відповідно в договорі подружжя не може передбачити умову, що «корпоративні права належать подружжю на праві спільної сумісної власності».

Зазвичай, подружжя укладає договір на випадок розірвання шлюбу та поділу майна, однак умови договору не можуть здійснювати перешкоди для підприємницької діяльності та цивільного обороту. Разом з тим, за допомогою договірних конструкцій подружжя може регулювати майнові відносини таким чином, щоб забезпечити майнові права кожного з подружжя та стабільність цивільного обороту. Враховуючи те, що той з подружжя, який не є учасником корпоративної особи юридичного типу, набуває право вимоги як майнове право, то подружжя на підставі договору може визначати обсяг прав та обов'язків щодо майнового права. Зокрема, об'єктом договірного регулювання подружжя є майнові права, що впливають з участі одного з подружжя у юридичній особі корпоративного типу, та набуття права вимоги іншим з подружжя.

Згідно Рішення Апеляційного суду Київської області від 11 квітня 2012 року у справі № 22-ц-616/12 за позовом про визнання недійсним шлюбного договору та договору купівлі-продажу земельної ділянки, визнання права власності, поділ майна, стягнення коштів³⁴³ йде мова про наступне: *«позивач звернувся до суду з позовом про визнання недійсними шлюбного договору, поділ майна, стягнення коштів. Обґрунтовував позов тим, що між ним та відповідачем укладений шлюбний договір,*

³⁴³ Рішення Апеляційного суду Київської області, справа № 752/18987/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24511935>.

за умовами якого до майна, яке буде належати подружжю на праві спільної сумісної власності, буде належати виключно майно, придбане спільно для ведення домашнього господарства. Майно, нажите подружжям під час шлюбу, яке підлягає державній реєстрації є особистою приватною власністю кожного з подружжя, на чий ім'я зареєстроване рухоме або нерухоме майно і другий з подружжя не матиме на нього будь-яких прав.

В період шлюбу за рахунок спільного майна подружжя засновані господарські товариства, грошові внески до статутних фондів здійснені за рахунок спільних коштів подружжя.

Позивач зазначає, що умови шлюбного договору суперечать закону, а саме ст.ст. 60, 97 Сімейного кодексу України та ст. 368 Цивільного кодексу України, а також ставлять позивача у надзвичайно не вигідне матеріальне становище, тому шлюбний договір необхідно визнати недійсним.

Позивач також зазначає, що кошти, набуті відповідачкою внаслідок здійснення корпоративних прав, мають режим спільної сумісної власності подружжя. Просив визнати недійсним шлюбний договір та стягнути грошову компенсацію половини вартості належних відповідачці часток в статутних фондах товариств».

Апеляційний суд відмовив у позові про визнання недійсними шлюбного договору, зважаючи на наступне: «відповідно до ч.5 ст. 97 СК України сторони можуть включити до шлюбного договору будь-які інші умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства

Згідно з п.22 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» якщо шлюбним договором змінено передбачений законом режим

спільної сумісної власності, то при розгляд спору про поділ майна подружжя суду необхідно виходити з умов такого договору.

Умови укладеного сторонами договору не суперечать вимогам ст.ст. 60, 97 СК України, оскільки ст. 97 СК України передбачає право подружжя домовитися про непоширення на майно, набуте ними в період шлюбу, положень ст. 60 цього Кодексу і сторони скористалися цим правом, передбачивши у шлюбному договорі право кожного з них на набуття у приватну власність майна, що підлягає державній реєстрації».

З зазначеного рішення випливає, що сторони змінили правовий режим майна, отриманого від здійснення одним з подружжя корпоративних прав шляхом участі в господарських товариствах.

У відповідності до статті ч. 1 ст. 70 СК України у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

У відповідності до п. 22 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» поділ спільного майна подружжя здійснюється за правилами, встановленими статтями 69-72 СК України та ст. 372 ЦК України. Вартість майна, що підлягає поділу, визначається за погодженням між подружжям, а при недосягненні згоди - виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи.

На нашу думку, укладаючи договір, подружжя може змінити правовий режим майна, порядок користування ним та розмір:

- доходів (дивідендів), отриманих одним з подружжя;
- майна, отриманого одним з подружжя від відчуження корпоративного права;

3.2. Поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, переданого до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу

- майна, отриманого одним з подружжя у разі його виходу з юридичної особи корпоративного типу;
- майна, отриманого одним із подружжя у разі ліквідації юридичної особи корпоративного типу.

У випадку, якщо об'єкти права спільної сумісної власності були використані одним із подружжя одноосібно для внесення вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу без згоди іншого з подружжя, то останній має право в договорі визначити розмір компенсації вартості частини майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності.

Окремі умови договору встановлюватимуться залежно від змісту відповідного договору, що укладатиметься подружжям.

ВИСНОВКИ

1. Під юридичною особою корпоративного типу (корпорацією) слід розуміти зареєстровану у встановленому законом порядку юридичну особу, що створена шляхом об'єднання майна та осіб з метою отримання прибутку, учасники якої наділені майновими та особистими немайновими правами, що в сукупності іменуються корпоративними. Основним кваліфікуючим критерієм юридичної особи корпоративного типу є наявність в учасників корпоративних прав. Якщо в результаті створення юридичної особи учасник набуває корпоративних прав, то незалежно від організаційно-правової форми, таку юридичну особу, слід відносити до юридичних осіб корпоративного типу або ж корпорацій.

2. Об'єктом корпоративних правовідносин є суб'єктивне корпоративне право, яке для цивільного обороту слід розуміти як єдиний неподільний за змістом об'єкт. Не можуть бути самостійним об'єктом правовідносин право на отримання прибутку, право на отримання майна у разі виходу учасника з товариства чи ліквідації юридичної особи корпоративного типу тощо. Водночас корпоративні права подільні за обсягом, але при цьому зміст суб'єктивного корпоративного права залишається незмінним. Незалежно від обсягу корпоративних прав, тобто розміру частки у її вартісному значенні, зміст корпоративних прав для всіх учасників юридичних усіх корпоративного типу є однаковим.

3. Суб'єктивне корпоративне право за рахунок участі є персоніфікованим та належить тільки учаснику юридичної особи корпоративного типу. Майнові права надають можливість корпоративному праву бути об'єктом цивільного обороту та виступати предметом цивільно-правових договорів. Неподільність корпоративних прав за змістом свідчить про те, що вони сприймаються як єдиний оборотоздатний об'єкт.

4. Корпоративні відносини спрямовані на виникнення, зміну та припинення корпоративних прав, тобто суб'єктом корпоративних відносин завжди є особа, яка наділена корпоративними правами у зв'язку з участю в юридичній особі корпоративного типу. Відповідно, якщо один з подружжя є учасником юридичної особи корпоративного типу, то тільки він виступає учасником корпоративних відносин, оскільки тільки той з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу набуває корпоративних прав. Між іншим з подружжя та юридичною особою корпоративних відносин не виникає.

Передаючи юридичній особі корпоративного типу майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, корпоративних прав як майнових, так і немайнових, в повному обсязі набуває тільки один з подружжя, той, який є учасником юридичної особи корпоративного типу. Інший з подружжя корпоративних прав не набуває, хоча його частка в праві спільної сумісної власності була передана до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

5. Після внесення подружжям об'єктів права спільної сумісної власності, як вкладу, до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу речові правовідносини, які існують між подружжям щодо права спільної сумісної власності трансформуються у зобов'язальні правовідносини. В основі зобов'язальних відносин, що виникають між подружжям щодо внесення об'єктів права спільної сумісної власності, як вкладу, до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, лежить право вимоги. Відповідно, відносини, що виникають між подружжям з приводу внесення об'єктів права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, є поза межами корпоративних відносин.

6. Правовий режим майна подружжя можна визначити як комплекс правових засобів, які визначають порядок регулювання майнових відносин, що виникають між подружжям та відносин з третіми особами з метою

забезпечення майнових прав та інтересів кожного з них. До того ж правовий режим майна подружжя не доцільно обмежувати особистим приватним чи спільним сумісним майном, адже між подружжям виникають також зобов'язальні відносини щодо поділу майна між подружжям, відносини між подружжям та щодо третіх осіб.

7. Право спільної власності характеризується тим, що частки учасників не визначені, тобто учасники спільної сумісної власності мають рівні права, але не частки на спільне майно. При поділі спільного сумісного майна подружжя режим права спільної сумісної власності припиняється і кожен з подружжя стає власником певної частки. Здійснюється трансформація спільної сумісної власності, тобто відбувається зміна правового режиму права власності. При трансформації спільної сумісної власності відбувається визначення часток у майні кожного із співвласників, відповідно кожен з подружжя стає одноосібним власником своєї частки у майні. До визначення часток кожного з них у праві власності така власність вважатиметься спільною сумісною власністю подружжя.

8. Юридична особа є самостійним суб'єктом цивільних правовідносин. Вклад, переданий до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, що складається із об'єктів права спільної сумісної власності переходить у власність такої юридичної особи. Право спільної сумісної власності на майно юридичної особи корпоративного типу у подружжя не виникає. Тобто спільна сумісна власність як багатосуб'єктна власність трансформується у власність юридичної особи, як односуб'єктна власність.

З моменту державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу власником майна, переданого їй у власність учасниками як вклад до статутного капіталу стає сама юридична особа, діяльність якої не може бути позбавлена чи обмежена у її здійсненні одним з подружжя. Вклад до моменту державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу може належати подружжю на праві спільної сумісної власності.

Однак з моменту державної реєстрації юридичної особи корпоративного типу власником майна, переданого їй у власність учасниками як вклад до статутного капіталу, стає сама юридична особа. А учасник юридичної особи корпоративного типу набуває корпоративних прав, незалежно від того, якою зовнішньою формою вони посвідчуються, чи то «часка», чи то «акція».

9. У результаті передання як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу майна, що перебуває в подружжя на праві спільної сумісної власності, корпоративних прав набуває тільки той з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу, оскільки корпоративні права є суб'єктивними правами учасників юридичних осіб корпоративного типу. Інший з подружжя таких прав не отримує, але водночас не позбавляється майнових прав, які виникли в результаті передання як вкладу у статутний капітал частки майна у спільній сумісній власності.

Право спільної сумісної власності подружжя на майно поширюється до моменту передання його як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу та здійснення її державної реєстрації. А також право спільної сумісної власності поширюється на майно при поділі, що отримане в результаті реалізації одним з подружжя корпоративного права.

10. Правовий режим корпоративних прав подружжя визначається як комплекс правових засобів, що визначають порядок регулювання майнових відносин між подружжям та відносин з третіми особами у зв'язку з набуттям одним із подружжя корпоративних прав і статусу учасника юридичної особи корпоративного типу та набуттям права вимоги іншим із подружжя, який передав об'єкти права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

11. Суб'єктивне корпоративне право для цивільного обороту сприймається як єдиний неподільний за змістом об'єкт. Враховуючи неподільність та персоніфікованість

корпоративних прав, суб'єктивне корпоративне право не може перебувати на праві спільної сумісної власності подружжя незалежно від організаційно-правової форми юридичної особи корпоративного типу. Додатковим аргументом є неможливість внесення іншого з подружжя як нового учасника до юридичної особи корпоративного типу, оскільки це призведе до подвоєння кількості учасників такої юридичної особи.

12. Враховуючи те, що корпоративне право не може перебувати на праві спільної сумісної власності, до правового регулювання корпоративних прав подружжя необхідно застосовувати спеціальний правовий режим, сутність якого полягає в трансформації права власності.

Для того з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу, право власності (речове право) на майно, що передається у статутний капітал юридичної особи корпоративного типу, трансформується в суб'єктивне корпоративне право, відповідно до якого його учасник набуває всіх правомочностей на участь в управлінні юридичною особою, отримання певної частини прибутку (дивідендів) у разі виходу з юридичної особи корпоративного типу чи ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Для того з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу, таке право трансформується у право вимоги згідно зобов'язальних відносин, що склалися між ними у зв'язку з внесення об'єктів права спільної сумісної власності до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

13. Право вимоги визначається як майнове право, яке виникає на підставі юридичного факту, що має корпоративну природу, згідно якого один з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу, але передав майно до статутного капіталу, має право звернутися з вимогою до іншого з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу щодо виплати певних сум, що належать йому згідно із законом та/або договором.

Тобто доходи від діяльності юридичної особи корпоративного типу (дивіденди), майно, отримане в результаті відчуження корпоративного права, майно, отримане у разі виходу учасника з товариства чи у разі ліквідації юридичної особи корпоративного типу входить до майна, що на вимогу одного із подружжя підлягає поділу.

14. Найбільш поширеними способами набуття корпоративних прав одним із подружжя є внесення вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу та укладення цивільно-правових договорів.

У випадку формування вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу за рахунок об'єктів права спільної сумісної власності при створенні юридичної особи корпоративного типу чи збільшенні статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу здійснюється розпорядження майном подружжя та вважається, що об'єкти права спільної сумісної власності передані до статутного капіталу за взаємною згодою подружжя. Тобто діє презумпція згоди подружжя. Будь-які дії одного з подружжя щодо розпорядження об'єктами права спільної сумісної власності з моменту реєстрації шлюбу вважаються такими, що вчинені за згодою іншого з подружжя, зокрема і внесення об'єктів права спільної сумісної власності, як вкладу, до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу.

15. Отримання нотаріально засвідченої заяви про надання згоди іншого з подружжя на укладення договорів, пов'язаних з набуттям корпоративних прав, є підтвердженням того, що договір укладається за згодою подружжя та обидва з них володіють інформацією щодо передання майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності, до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу. Отримання нотаріально засвідченої заяви про надання згоди іншого з подружжя є гарантією зменшення випадків визнання у судовому порядку таких договорів недійсними.

16. Акція посвідчує права того з подружжя, який є акціонером. Акціонер не тільки стає власником акції, яка є

іменним цінним папером, а й набуває комплекс корпоративних прав (майнових та немайнових прав акціонера). До того ж, немайнові права власника акції тісно пов'язані з особою власника, тобто з самим акціонером. А оскільки права власника акції є неподільними, то вони в повному обсязі належать йому. І реалізація корпоративного права акціонера належить виключно тому з подружжя, хто є акціонером. Інший з подружжя комплексом таких прав не наділений.

Інший з подружжя, який не є акціонером, набуває право вимоги та має право на частину: доходів, отриманих тим з подружжя, який є власником акції; майна, отриманого акціонером від продажу акції; майна, отриманого у разі ліквідації товариства. Якщо майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, було використане одним із подружжя для придбання акцій одноосібно, без згоди другого з подружжя, то останній має право на компенсацію вартості частини спільної сумісної власності. Якщо компенсація за рахунок майна одного з подружжя – акціонера буде неможливою, то інший з подружжя має право вимоги звернення стягнення на акції.

17. Законодавство допускає можливість перебування акцій у власності кількох осіб, але це стосується випадку, коли обоє зареєстровані як акціонери та відомості щодо них внесені до реєстру власників іменних цінних паперів. Тоді кожен із подружжя є носієм власного корпоративного права, яке він реалізує самотійно.

18. Відчуження корпоративних прав може здійснюватися на підставі договорів купівлі-продажу, дарування, міни та інших, передбачених чинним законодавством України. Різноманітність договорів, згідно яких здійснюється відчуження корпоративних прав, можна об'єднати в договори на відчуження корпоративних прав, відповідно до яких одна сторона зобов'язується передати іншій стороні корпоративні права на умовах, визначених договором.

За договором про відчуження корпоративних прав учасник юридичної особи корпоративного типу передає корпоративне

право, пов'язане з участю в корпорації, яке включає право на управління товариством, право на отримання частини прибутку від діяльності товариства, а також право на отримання частини майна товариства у разі виходу з нього учасника або ліквідації (припинення) юридичної особи тощо.

Встановлення обов'язкового нотаріального посвідчення договору на відчуження корпоративних прав зменшить ризики визнання в судовому порядку недійсними таких договорів.

19. Згода подружжя на відчуження корпоративних прав не підпадає під застосування норм ч. 2 ст. 65 СК України, оскільки корпоративні права не належать подружжю на праві спільної сумісної власності. Крім того, з урахуванням норм чинного законодавства відчуження корпоративних прав є суб'єктивним корпоративним правом того з подружжя, який є учасником юридичної особи корпоративного типу, і не вважається відчуженням майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

20. Корпоративні права не можуть підлягати поділу між подружжям, оскільки не належать подружжю на праві спільної сумісної власності. Тому помилковою буде практика поділу корпоративних прав, адже виконання такого рішення ставитиметься під сумнів.

21. Право вимоги надає тому з подружжя, який не є учасником юридичної особи корпоративного типу, право на:

а) поділ доходів (дивідендів), отриманих іншим з подружжя – учасником юридичної особи корпоративного типу;

б) частину майна, отриманого іншим з подружжя - учасником юридичної особи корпоративного типу від відчуження корпоративних прав;

в) частину майна отриманого іншим з подружжя - учасником юридичної особи корпоративного типу у разі його виходу;

г) частину майна, отриманого іншим з подружжя - учасником юридичної особи корпоративного типу у разі ліквідації юридичної особи корпоративного типу.

Якщо об'єкти права спільної сумісної власності були використані одним із подружжя одноосібно для внесення вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу без згоди іншого з подружжя, то останній має право на компенсацію вартості частини майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності.

Якщо компенсація за рахунок майна одного з подружжя — учасника юридичної особи корпоративного типу є неможливою, інший з подружжя має право вимоги звернення стягнення на частку у статутному капіталі того з подружжя, хто є учасником юридичної особи корпоративного типу. Об'єктом стягнення у такому випадку є не частка у статутному капіталі, а частка в майні юридичної особи корпоративного типу, пропорційна розміру частки в статутному капіталі.

22. Згідно ч. 2 ст. 61 СК України об'єктом права спільної сумісної власності подружжя є доходи, отримані одним із подружжя. Відповідно отримання частини доходів (дивідендів), майна, отриманого іншим з подружжя — учасником юридичної особи корпоративного типу від відчуження корпоративних прав, у разі виходу з юридичної особи корпоративного типу чи ліквідації юридичної особи корпоративного типу підпадає під застосування зазначеної вище норми.

23. Об'єктом договірного регулювання подружжя є майнові права, що впливають з участі одного з подружжя у юридичній особі корпоративного типу, та набуття права вимоги іншим з подружжя. Укладаючи договір, подружжя може змінити правовий режим майна, порядок користування ним та розмір:

- доходів (дивідендів), отриманих одним з подружжя;
- майна, отриманого одним з подружжя від відчуження корпоративного права;
- майна, отриманого одним з подружжя у разі його виходу з юридичної особи корпоративного типу та у разі ліквідації юридичної особи корпоративного типу.

24. У випадку, якщо об'єкти права спільної сумісної власності були використані одним із подружжя одноосібно для

внесення вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу без згоди іншого з подружжя, то останній має право в договорі визначити розмір компенсації вартості частини майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності.

SUMMARY

Vintoniak Nataliia. The legal regime of spouses' corporate rights.

The monograph is devoted to studying current theoretical and practical problems related to forming the authorized capital of a legal entity of the corporate type at the expense of the objects of the right of joint ownership of the spouses.

While investigating corporate relationships, the position of scientists, according to which the primary qualifying criterion of a corporation is the ability of its shareholders to enjoy and exercise their corporate rights, is strongly supported. In case a shareholder gains corporate rights in the process of incorporation of a legal entity, such legal entity shall be deemed a corporation, without regard to the form of business organization and ownership.

Only the spouse who is a company shareholder is entitled to corporate rights, whereas the other spouse is not.

It has been justified that upon investing a marital property into the authorized share capital of a corporation in which one of the spouses has ownership rights, the rights of rem become the law of obligation. The law of obligation incurred between spouses upon investing part of the shared property into the company's authorized share capital to participate in the authorized share capital is based on the claim rights.

It is noted that since the moment the company is registered with the State Registrar of Companies, such a company becomes a participant of civil law relations. The predetermined contribution (consisting of marital property) invested into the authorized share capital of a corporation becomes the property of the mentioned legal entity and is not subject to the shared property of the spouses. Therefore, marital property as a joint-owned property becomes the sole and separate property of the corporation.

It has been proved that taking into account the indivisibility and the personalized nature of corporate rights, corporate rights cannot be subject to the shared property of the spouses. This statement is supported by the fact that having the other spouse as a shareholder will increase the number of shareholders.

It has been explained that the legal regime of spouses' corporate rights is subject to a special legal regime, namely the transformation of property rights. For that of the spouses who is a company shareholder, the right to property, which is being contributed to the authorized share capital of the corporation, becomes corporate right. For the other spouse, the above rights become claim rights.

Having analyzed the in-force legislation of Ukraine, it has been justified that in the case who acquired the shares by means of shared property, the spouse who is a shareholder will enjoy and exercise corporate rights. The shares owned by one of the spouses certify the right to enjoy and exercise corporate rights that are indivisible and entirely belong to a single shareholder.

It has been justified when one of the spouses invests shared property into the authorized share capital of a corporation when the corporation is being set up, or while increasing the amount of the authorized share capital, that act is done by mutual consent, in other words, presumed consent.

It has been explained that a notary certified consent by one of the spouses regarding entering into contracts and gaining corporate rights as well as investing a shared property into shared authorized capital by the other spouse serves as proof of mutual consent by either spouse. The mentioned above notary certified consent serves as a guarantee against the rescission of such contracts by a court.

The assignment of corporate rights by the assignor and acceptance of rights by another spouse (assignee) has been widely discussed. Under the in-force legislation of Ukraine, the assignment of corporate rights by one of the spouses is deemed subjective approach corporate law of that of the spouses who is a company shareholder. It has been concluded that the procedure discussed above does not require the other spouse's consent.

The scientific perspective regarding the need for notary certification of the Assignment of Rights Agreement has been improved. The notary certification of the mentioned above agreement aims to defend persons against the failure to act in good faith by one of the parties to the agreement.

In the monograph for the first time: 1) it has been justified that corporate rights as the object of civil law relations are personified and can be exercised by that of the spouses who is a company shareholder, rather than being shared property of the spouses; 2) it has been proposed that the legal regime of spouses' corporate rights is subject to the special legal regime, namely transformation of property rights. For that of the spouses who is a company shareholder, the right to property, which is being contributed to the authorized share capital of the corporation, becomes subjective approach corporate law. For the other spouse, the mentioned above rights become claim rights; 3) the legal regime of the spouses' corporate rights has been defined as a set of specific legal measures that define the guidelines to regulating property rights between the spouses and third persons (as one of the spouses becomes a company shareholder and gains company rights upon investing shared property into the authorized share capital of the corporation); 4) it has been justified that claim rights imply that spouse who is not a shareholder has the right to part of the incomes gained by the spouse who is a shareholder; property gained upon the assignment of corporate rights by the spouse who is a shareholder (assignor); property gained by the spouse (shareholder) in case they surrender their shares; property acquired by the spouse (shareholder) upon liquidation of the corporation; 5) it has been established that in case one of the spouses has contributed part of the shared property in order to invest in authorized share capital of the corporation they are a shareholder in without the consent of the other spouse, the latter has the right to compensation of the mentioned above part of shared property. If the spouse (shareholder) fails to reimburse part of the shared property, the spouse who is not a shareholder has the right to claim the spouse's (shareholder's) share in the authorized share capital of the corporation; 6) it has been explained that the property

rights gained by one of the spouses upon their becoming a shareholder of a corporation are the object of contractual obligations between the spouses, whereas the other spouse (who is not a shareholder) gains claim rights;

key-points that have been improved in the research: 7) improved the definition of claim rights as property rights which is based on the legal fact that has a corporate nature, and according to which the spouse who is not a company shareholder but has invested property into the authorized share capital of a corporation is entitled to claim certain sums of money, which are theirs under the law or pursuant to a specific agreement, from the other spouse who is a company shareholder; 8) the perspective, according to which only the spouse who is a company shareholder is entitled to company rights even if company shares were acquired by means of shared property. The shares certify that corporate rights are indivisible and belong solely to the person who purchased them; 9) a scientific perspective regarding the necessity for notary certification of the Assignment of Rights Agreement (corporate rights, in this particular case);

key-points that have gained further development: 10) provisions regarding the need to view subjective approach corporate law (which is regarded as an indivisible by its nature object) within the civil law framework should be considered to be unitary and indivisible by its nature object that is characterized by its ability to circulate and bears the characteristics of property; the “share”, “stock” is the legal means for establishing property rights; 11) the notion of legal regime of the shared property of the spouses, that should not be limited only by shared property or private property of each spouse; 12) provisions regarding the need for notary certification of the spousal consent to the gain of corporate rights by the other spouse by means of investing shared property, under the agreement; 13) provisions explaining that in the course of assignment of corporate rights by one of the spouses, there is no need in notary certified consent of the other spouse, as corporate rights are not viewed as marital property.

Наукове видання

Вінтоняк Наталія

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ
КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ
ПОДРУЖЖЯ**

Монографія

За загальною редакцією професора В. А. Васильєвої

Підписано до друку 01.10.2021 Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 8,6 Тираж 300 прим. Зам. № 21-009

Видавець: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
вул. Раєвського, 23-а, м. Київ, 01042

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК № 2233 від 05.07.2005 р.